PRESCURTARE

DE

HISTORIA

ROMÂNILOR.

sau

DACIA ȘI ROMANIA.

DE

J. HELIADE.

BUCURESCI.
TYPOGRAPHIA HELIADE SI ASSOCIATI.

1861.

www.dacoromanica.ro

ELEMENTE

DE

HISTORIA ROMANILOR.

PERIODUL ÁNTEIU.

DACIA.

EPOCHA ÁNTEIU.

I.

Dacia, Dacii, — Zamolxe.

Țérra Românească, Moldavia cu Bassarabia și Bucovina, Transylvania, Bănatul Temisvarului și o parte din Ungaria în antichitate se numià Scythia europeană; mai la urmă fu numită Dacia și Davia.

Dunĕrea sau Danubiul, quare este quel mai mare rîu al Europei, în antichitate se numià Ister sau Istru.

Locuitorii din partea drépță a Dunĕrii sau cum ḑicem noi quei de dincolo de Dunĕre se ḑicea Getti iar quei de dinquaci în genere Scythi, de scriitorii antichităţii. Mai la urmă o mare parte luarŏ numele de Daci, quari se ḑicea și Davi sau Daii. Se ḑice quŏ Gettii erà de aqueași stirpe cu Dacii.

Dacii aŭ fost un popol valoros, simplu și gelos de libertăţile sale; buni săgetători și buni călăreţi;

www.dacoromanica.ro

quea mai mare parte erà păstori sau nomaḑi cà Mocanii de astăḑi. Zamolxe fu legiuitorul lor, le instituì datine şi serbători, îi făcù a crede într'un singur Dumneḑeu şi în nemurirea sufletului. Unii ḑicu quŏ a fost discepol al lui Pythagora. Erodotu ḑice quŏ Zamolxe a existat înaintea aquestui philosophu grecu. Dacii atàt onorà pe Zamolxe, în quât dupŏ mórtea lui îl divinisarŏ şi îl adorarŏ cà pe un ḑeu. — Dacii dupŏ instituţiunile lui Zamolxe erà împărţiţi în patru clasii: familliele principilor sau regale; preoţii que nu erà însuraţi, bĕtrânii din quari se formà senatul, şi popolul în genere din quare se recrutà quâte trelle clasile de sus.

II.

Dariu—şi Dacii.

Scriitorii antichităţii încep a vorbí de Daci de pe la annul 500 înainte de Christu, de quând Persii trecurŏ din Asia şi venirŏ spre a batte pe locuitorii Daciei sau Schythiei.

Dariu filiul lui Hystaspe regele Perşilor întreprinse pela annul 503 o expediţiŏ în contra Dacilor, sub pretext quŏ strămoşii Scythilor cu o sută de anni mai 'nainte ar' fi eşit din Tataria, şi ar' fi deprădat multe părţi alle Asiei şi prin urmare şi Persia. Aşà trecù din Asia în Europa Dariu pe o punte de vase que o construì peste Helispont; străbătù Thracia şi ţérra Gethilor, şi cu aquestia, dupŏ que îi înfrânse trecù Dunărea la Daci spre a'i batte pe o punte que construì în dreptul Silistrei.

Locuitorii Daciei, pe de o parte se retrasserŏ spre locurile quelle mai sĕlbatice, şi acolo attrasserŏ

www.dacoromanica.ro

dupŏ dĕnşii pe Perşi spre a'i facce a cădé în curse, iar pe de alta fiind în relaţiŏ de vecinătate cu Hellenii de pe lûngŏ Dunĕre se înţellesserŏ cu aquestia spre a arde puntea de pe aquest rîu, que Perşii lăssasserŏ în urmă, şi a'i lăsà fărŏ base în mâna lor.

Dupŏ aqueasta trimisserŏ soli la Dariu que îi addusserŏ un cocoş, o bróscă, un şórice şi cinci săgete, fărŏ să explice nimicu. Persul în orgolliul şi vanitatea sa credù quŏ prin aqueste semne i se offere ţérra sau pămêntul şi apa Dacilor spre suppunere. Un devin ânsĕ îi explicò aqueste embleme în înţellesul următor: «Perşi! Daqua staţi cà *cocoşul* fărŏ a puté sburà, şi apoi daqua nu vĕ puteţi ascunde sub pămênt cà *şóricii*, nici vĕ cufundà în apă cà *bróscele*, să sciţi quŏ nu veţi puté scăpà de *săgetele* nóstre.»

Aqueastă explicaţiŏ împlù de spaimă pe Dariu, mai vîrtos quând audì quŏ în urmă'i are să i se arză puntea, şi plin de frică se înturnò în apoi răpede în Asia.

III.

Philippu — Alexandru — Lysimachu — Dromichete.

Mai târţiu dupŏ o sută de anni, dupŏ mai multe lupte alle Gettilor cu Thracii şi cu Macedonii, Philippu respinse pe Getti şi'i făcù a trecce Dunĕrea unde coprinserŏ multe locuri alle Dacilor sau se unirŏ cu aqueştia.

Alexandru quel mare filiul lui Philippu nu dette repaos Gettilor şi'i făcù a se refugià la Dunĕre în insula Peuce. Regele macedon trecù pînŏ acolo spre

www.dacoromanica.ro

a'i batte; Gettii ânsĕ sciurĕ nu numai a se retraggo ci şi a se appĕrà bărbătesce, însufflând respect falangilor macedone. Curagiul lor nu fu umilit nici ênsuşi quând furĕ nevoiţi d'a trimitte soli la Alexandru.— De quine vĕ temeţi voi mai mult? îi întrebò junele rege, credènd quŏ va aflà un respuns curtenitor.

— De ceru numai, să nu cadă pe noi, respunserĕ solii Gettilor.

Dupŏ moarte'a lui Alexandru, Lysimachu deveni regele Thraciei. Antigon din preună cu mulţi popoli ai Thraciei şi Helleni se scularĕ assupra lui; aquesta îi învinse şi suppuind ţĕrrele pînĕ la Dunĕre, voì a trecce şi peste rìu în contra Gettilor sau a Dacilor.

Peste Getti sau Daci domnià attunci regele Dromichete, om plin de curagiu şi de energie, prudent şi cumpĕtat în viaţa sa, cu un cuvènt bun căpitan. Aquesta reuşì prin spioni si prin îndemânările salle strategice a tragge pe Lysimachu în locuri deserte şi fărĕ apă. Acolo dupŏ multe nevoi şi lipse, Macedonii furĕ nevoiţi a se dà prinşi în mâinile Dacilor. Dromichete cà vingĕtor dusse pe Lysimachu dinpreună cu oştirea lui în cetat'a Elia, unde prin eloquinţa sa, făcènd pe ai sĕi a iertà pe prisonier, îl tractò cu generositate dupŏ tóte datinele ospitalităţii. Dànd apoi un ospĕţ Macedonilor, îi pusse pe toţi la o masă fórte splendidă, cu màncări rare şi vinuri generóse. In faça aquestia se pusse Dromichete cu căpitanii şi demnitarii sĕi la o altă masă simplă şi frugale unde de bĕut li se servì numai apă.—Dacii erà fórte avuţi; luxul îl avea în horróre cà un viţiu al străini-

www.dacoromanica.ro

lor, şi vinul îl urrà din principiu religios. Aqueste doŭ mese furŏ mai mult emblematice qua să arate Macedonilor quŏ ómenii que se mulţumescu pe puçin sunt independinţi, quŏ sciu a se batte şi a murì pentru independinţa lor, şi quŏ prin urmare fiind de temut, mai bine ar' fi pentru Macedoni să'i aibă de amici.

Dupŏ aquest ospĕţ Lysimachu cu ai sĕi fu liberat şi i se dette voie d'a se înturnà în Patria sa, făcêndu-i-se onorile unui óspe infortunat.

Aquestea s'au întêmplat pe la annul 318 înainte de Christu.

IV.

Brenul—Gallii—Bastarnii—Orole sau Rolu—Perseu.

Pe la annul 282 înainte de er'a christiană, Seleucu uccidênd pe Lysimachu, cuquerù Thracià. Attunci Brenu regele Gallilor venind în părţile aquestea lăssò vre-o 20 mii oşteni la Dunĕre; şi trecù în Hellàda. Hellenii uniţi în contra lui Brenu, îl înfrânserŏ dupŏ un resbel fórte crunt. Gallii respinşi şi uninduse cu quei que remăssesserŏ pe lûngŏ Dunĕre, se retrasserŏ în locurile unde rîul Stava se unesce cu Dunĕrea, unde se şi stabilirŏ fondând cetăţile Taurunul, Singidinul, Noviodinul şi altele. Gallii se colonisarŏ şi în alte părţi alle Daciei, şi îşi communicarŏ limb'a lor. Multe vorbe gallice remasserŏ în dialectele aborigenilor Daci sau Getti. Este de creḑut quŏ şi Gallaţii să'şi aibă începutul de pe attunci.

Mai tărḑiu pe la annul 170 înainte de Christu venirŏ Bastarnii în contra Dacilor. Pe attunci regele

www.dacoromanica.ro

şi ducele aquestora în resbelle erà Orole sau Rolu. Oştenii sĕi nu se purtarŏ quât se cuvenià de bărbătesce în aquest resbel şi furŏ înfrânţi. Spre pedépsă pentru aqueastă lipsă de curagiu necunoscută pînŏ attunci Dacilor, Orole îi condamnò să nu mai dórmă nóptea de quât la piciórele femeilor lor şi să le serve cà nisce suppuşi. Aqueasta împunse pe Daci şi deşteptò într'ênşii orgolliul bărbătescu que îi făcù să'şi spele ruşinea printr'o nuoă victorie.

Pe attunci Romanii se bătea în Thracia în contra Macedonilor, şi Perseu regele Macedoniei în allianţă cu popolii Helladei învitò şi pe Orole să'i viiă în ajutor. Resbellul ànsĕ cu Bastarnii nu'l lăssò să ia parte în contra Romanilor.

EPOCHA A DOA.

ROMANII şi DACII.

I.

Boirebiste, Cineu—Boii şi Bohemia—Iuliu Cesar—Antoniu—Octavian.

Sub republica romană şi apoi subt imperiu căḑurŏ multe naţiuni din Europa, Asia şi Africa. In rêndul aquestora furŏ şi Hellenĭ. Hellada devenì provinţiă romană sub nume de Achaia. De aquì Romanii se appropiarŏ de Istru sau Dunĕre şi venirŏ în contact cu toţi popolii din drépta şi din stânga aquestui rîu. Ei pe locuitorii aquestor ţĕrre quâţi erà din josul caratactelor Dunĕrii (porţele de ferru) îi numià Gĕtti; iar pe quei din sus de aquì îi numià Daci

www.dacoromanica.ro

Pe la annul 50 inainte de Christu domnià peste Daci regele Boirebiste. Aquesta avea pe lângŏ sine pe înţelleptul sau philosophul Dicineu sau Cineu, revestit cu demnitate de mai mare preot şi onorat în genere cà un devin sau prophet. Sub consiliele aquestuia Boirebiste sterpì viiele din Dacia, exercitò pe Daci la arme, îi disciplinò şi'i reorganisò dupŏ multele resbelle que avussesserŏ. Prin aqueste midlóce înţellepte şi organisatóre ajunse a suppunne rigatului sĕu şi a unì popolii de dinquaci de Dunĕre, stinse popolii din Panonia de stirpe gallică que se numià Boi şi dela quarii 'şi-a luat póte numele Bohemia, suppuse pe Gallii de dinquaci şi de dincolo de Dunĕre, şi dominò multe cetăţi hellenice de pe lângŏ Marea Neagră.

Aqueste victorii alle Dacilor în provinţiele romane supperarŏ mult pe Iuliu Cesar, quare dupŏ que învinse pe Pompeiu, înturnânduse la Roma, se determinò a facce o expediţiŏ în contra Dacilor şi a Parthilor în Asia. Moartea ànsĕ que îl supraprinse, făcú a remànè jos cugetele aquestui mare căpitan.

Aflând de mórtea lui Cesar, Dacii luarŏ curagiu nuou şi reîncepurŏ a deprădà provinţiile romane de dincolo de Dunĕre. Antoniu, cu tóte prepusurile Senatului despre cugetele salle, reuşì a se numì frate-seu Caiu prefect al Macedoniei spre a se luptà în contra Dacilor. Expediţia aquestuia fu disgraţiată, quŏci fu bătut de Daci la cetatea Istrianilor. Arme, drapelle, aquile romane, tote semnele militare luate în resbel dela Romani furŏ duse de Daci cà nisce trophee şi depuse în cetatea lor Genucla.

www.dacoromanica.ro

După quâți-vă anni începură certele între Antoniu și Octavian. Boirebiste regele Dacilor prin soli se offerì lui Octavian de ajutor în contra lui Antoniu, propuindu'i nisce condițiuni la quare nu se putù învoì Octavian, că unele que erà contrarie intereselor Romei. Boirebiste attunci se declarò în favórea lui Antoniu. Nu putù ânsĕ facce nimicu nici în interesele Daciei nici în alle lui Antoniu; quŏci într'o revoltă que se întêmplò între ai sĕi, regele Daciei își perdù viața.

II.

Orole II, Dapige și Ziraxe.— Câinii și Lupul.— Octavian numit Augustu.— Liciniu Crassu.— Dacii mor și nu se predau.— Spelunca Titanilor.— Ziraxe scapă la Scythi.

După mórtea lui Boirebiste, Dacia se desbinò în trei părți alle quărora capi erà Orole sau Rolu II, Dapige și Ziraxe. Auḑind ânsĕ Dacii de certele din Roma, formarŏ o armată că de 50 mii oameni, și invitarŏ pe Orole a se punne în capul lor și a trecce în provințiele romane. Aquesta, sau qua să facă pe Daci a se unì mai mult, sau qua să'i întórcă dela un assemenea cuget temerariu, se servì cu limbagiul semnelor que este natural și fórte expresiv la popolii primitivi. Pusse să adducă înaintea Dacilor doi câini que nu se sufferià unul ca altul, și quând aquestia erà deją înḑierați și se mâncà cu învierșunare, ordonò să dea drumul unui lupu. Câinii, cum îl vĕḑurŏ, încetarŏ d'a se mai mâncà și se luarŏ amêndoi după dênsul, allungându'l. Orole ḑisse attunci către Daci: «Or încetați dela certele civili, și să ne

www.dacoromanica.ro

luăm cu toţii pînŏ la unul dupŏ Romani; or, de ne vom arătà noi aquestora în micu numĕr, vor lăssà ei certele lor şi se vor luà dupŏ noi. Daqua nu suntem între noi uniţi, să lăssăm pe inemicii nostri să se mănânce între sine.„

Dupŏ bătaica decisivă din Epiru la promontoriul Acţiu, şi dupŏ que Octavian prefăcênd republica romană în imperiu, îşi dette nume de Augustu,[1] ordonò lui Liciniu Crassu que commandà în Macedonia şi Hellada spre a dà resbel Dacilor que se declarasserŏ de partisani ai lui Antoniu. Aquesta se înţellesse cu Orole que erà în cértă cu ai sĕi connaţionali de dinquaci de Dunĕre, şi trecênd rîul cu legiunile romane înfrânse pe Daci şi'i allungò pînŏ în cetatea lor. Romanii împresurarŏ cetatea, şi prin trădarea unui grecu militar intrarŏ într'ênsa.

Dacii vĕdênduse trădaţi, qua să nu caḑă în mâinile inemicilor, sciurŏ a murì invitând unul pe altul a se uccide între sine.

Mulţi din Daci se refugiasserŏ în spelunca numită Cira şi se închissesserŏ din preună cu averile lor quelle mai preţióse. Crassu pusse şi astupò tóte eşirile speluncei, şi prin fame constrânse pe Daci spre a se dà prinşi.

De aquì Crassu propàşì în contra Cetăţii Genucla unde se ţinea tropheele luate dela Antoniu. Capul sau ducele aquestei cetăţi crà Ziraxe. Mult se luptarŏ Romanii pînŏ să ia aqueastà cetate, pentru quŏ crà quea mai fortificată din cetăţile Daciei. Zyraxe scăpò cu fuga şi se dusse la Scythi spre a que-

1 Adicŏ, sânt, divin, neattins, inviolabil, alles de ḑei

www.dacoromanica.ro

re ajutor. Liciniu Crassu se returnò la Roma victorios. Aquestea s'au întêmplat între anni 30 şi 20 în ainte de Christu.

III.

Cotyson.— Drussu şi Tiberiu.— Cneu Lentulu.

N'appucarŏ bine Romanii să ésă din Dacia, şi pe quând Liciniu Crassu intrà în Roma cu triumf, Dacii se unirŏ cu toţii şi îşi allesserŏ de rege şi duce pe Cotyson. Trecurŏ în dată Dunĕrea şi începurŏ a prădà provinţiele romane. Octavian August trimisse în contra Dacilor la Dunărea de sus pe doi filiastri ai sĕi, pe Drussu şi pe Tiberiu, iar la Dunĕrea de jos pe Cneu Lentulu.

Dacii furŏ respinşi peste Dunĕre, şi Cneu Lentulu construì pe lûngŏ aquest rîu d'a drépta şi d'a stânga castre şi forteresţe, şi le întări cu oştiri spre a ţinne în respect pe Daci de a mai trecce peste hotarele romane. Dacii ânsĕ attacarŏ tóte întăririle. Romanii resistarŏ cu vigóre în contra inemicilor, şi în luptele que ţinurŏ uccisserŏ trei duci d'ai Dacilor între quari fu şi ênsuşi regele Cotyson.

Intĕrrîtaţi şi mai mult Dacii, se unirŏ cu Pannonii şi cu Sarmaţii şi tot se luptarŏ în contra Romanilor pînŏ la annul 10 ĭnainte de Christu. Attunci erà stătuţi cu totul de lungile lor lupte quât şi de armele lui Tiberiu que'i făcurŏ a mai plecà capul.

---

www.dacoromanica.ro

IV.

Eliu-Catu.— Ovidiupole.— Vespasian.— Marcu Plautin.— Titu.— Domitian.— Appiu Sabin.— Dura.— Decebal,— Pacor,— Cattii.— Fuscu, Julian.— Arburi armaţi.— Pacea ruşinósă a lui Domiţian.— Roma tributară Daciei. Vănitatea lui Domician.— Uccidérea aquestuia.

La annul 3 după era christiană Eliu-Catu strămutò vre o 50 mii de Daci peste Dunĕre în Mœsia que astădi se ţice Bulgaria.

In timpii aquestia Ovidiu poetul roman erà exilat în părţile aquestea în cetatea Tomi quare se numià şi Milete. Astădi se ţice Ovidiupole.

După mórtea lui Octavian Augustu, urmară nisce imperatorii fórte viţioşi sau desfrênaţi. Unde intră viţiul acolo puterea se deséca. Dacii profità de viţiurile şi desnervarea Romanilor, nu încetà de a se întinde peste hotàrele imperiului şi d'a'i deprădà provinţiele,

Subt imperatorul Vespasian pe la annul 69 după Christu, prefectul Mœsiei, Marcu Plautin pusse obstacol Dacilor; şi altor Barbari que făcea incursiuni în provinţiele romane, şi strămutò vre o sută de mii de ómeni în Mœsia, făcèndu'i tributari Romanilor.

In timpii lui Titu toţi popolii din părţile aquestea stetterŏ în pace.

Sub Domiţian se sculară iar Dacii în contra Romanilor avènd în capul lor de duce pe Dura. Domiţian trimisse în contra lor pe Appiu Sabin. Dura vĕdènd quŏ nu erà în stare d'a commandà, fiind pré june şi neîncercat, abdicò la demnitatea de rege şi revestì cu dènsa pe Decebal, quel mai valoros şi mai experimentat dintre Daci din timpul sĕu. Alliàndusc

www.dacoromanica.ro

cu Pacor regele Parthilor şi unindu-se cu Sarmaţii şi cu un popol feroce que se numià Catti[1], bătù pe Appiu Sabin şi'i nimicì tótă armata.

Domiţian trimisse după aqueasta pe Fuscu prefectul pretoriului quare fu şi el sfărmat înaintea oştirilor lui Decebal. Se vĕdù attunci nevoit Domiţian a se punne singur în capul legiunilor salle şi a venì assupra ferocilor inemici ai Romeì. Cum ajunse în Mœsia, îi venì mai neted a se dà desfătărilor de quât a se ducce la bătaie. Trimisse dar pe Iulian în contra Dacilor. Aquestia întêmpinarŏ pe Romani dinquóci de Dunăre la Tape. Bătêndu-se aquì, se retrasserŏ în regulă din aintea inemicilor. In retragere, Decebal pusse a tăià în drumu'i arburii unei selbe întinse, şi lăssându'i numai trunchiuri quât statura de ómeni, le pusse arme cum să semene a oştire din depărtare. Şi în adevĕr, Romanii vĕdêndu'i, credură quŏ sunt un càmpu formidabil de inemici, şi se retrasserŏ în apoi.

In aquellaşi timp, Domiţian fu attacat în Pannonia de Marcomani şi se vĕdù nevoit a închieià pace cu Dacii. Decebal, fiind invitat la negoţiaţia de pace, trimisse pe frate-sĕu Diege, quare în condiţiunile salle querù dela Romani fabricatori de arme şi de castre cum şi un tribut annual, daqua voiescu pacea. Domiţian erà constrîns şi se învoì la tóte, şi pe lîngŏ aquestea, trimisse lui Decebal şi o diademă, qua adicŏ să arate quŏ ellu din generositatea şi graţia sa dă dreptul lui Decebal de a domnì cà re-

1 Dela *Cattu* şi *Huni* nu è de mirare sa fi remas pumele horribil de *Càtcàhuni*. [?]

www.dacoromanica.ro

ge şi quŏ'i dăruiesce ţérra. Spre a'şi accoperì apoi ruşinea, quând se returnŏ în Roma, intrò pe carra triumphal într'ènsa, dàndu'şi singur numele de *vingĕtor al Dacilor şi al Cattilor.* Toţi miseì sunt vanitoşi şi ridicoli. Romanii înţellepţi rìsserŏ de dènsul; iar nebunii strigarŏ cu toţi: să trăiască vingĕtorul Dacilor! ènsuşi pe quând Romanii ajunsesserŏ tributari lui Decebal! Aquest tribut s'a respuns regulat doi-pre-ḑece anni, adicŏ dela 88 pînŏ la annul 100 dupŏ Christu.

Domiţian a fost unul din quei mai cruḑi şi desfrènaţi imperatori ai Romei, persecutor al primilor chreştini; numele lui se pune d'alăturea cu al lui Neron. La annul 95 dupŏ Christu fu uccis de un sclav liberat.

IV.

Nerva.— Traian.— Bureţii şi Butrii.— Luptă decissivŏ.— Trâian îşi rumpe vestmintele să lege plagele vulneraţilor. Traian victorios dă audienţă lui Decebal, accordă pace Dacilor. Solii aquestora în Roma susémnă pacea în aintea Senatului.

Màntuindu-se Roma de aquest tyran desnervat. şi astuţios, advenì Nerva la imperiu. Aquesta cunoscènd virtuţile şi qualităţile militare alle lui Marcu Ulpiu Traian, îl adoptò de filiu şi de successor la imperiu. Traian nu puteà sufferì opprobriu de a scì pe Romani tributari la Daci, dupŏ cum îi rĕdussesse Domiţian, şi în dată que devenì imperator, se preparò în contra Dacilor, şi la annul 100 dupŏ Christu plecò assupra lor.

Decebal quare scià mai bine quŏ nu învinsesse

www.dacoromanica.ro

pe Romani ci pe Domiţian, auḑind quŏ acum vine Trajan în fruntea legiunilor romane, se speriò fórte şi luò mĕsure serioase de appĕrare, pentru quŏ aflasse despre virtuţile şi bărbăţia lui Trajan âncŏ de pe quând aquesta erà guvernator în Germania:

Trajan petrecù iarna în Mœsia, şi în primăvéra annului 101, trecênd Dunărea, ajunse la Tape. Acolo sacrificò ḑeilor, şi quând erà a începe resbellul, i se adduse un discu cu un burrete pe dênsul şi cu inscripţiŏ cu littere latine: *„Burrii cu toţi soţii lor spun lui Traian să se întórne înapoi şi să ţiiă pacea„„* Omenii mari nu sunt superstiţioşi; a ueastă amenin̦are sau consilliu nu făcù lui Traian nici o impressiŏ; commandò să sune semnalul departului şi al luptei, şi la primul attacu înfrânse pe Daci puindu'i pe fugă.

Decebal trimisse attunci deputaţi din clasile de jos que se numià *comaţi*, spre a quere pace. Traian nu voì nici să'i védă, şi commandò a nu mai dà pas Dacilor; îi attacò şi de a doa óră şi îi bătù atât pe ci quât şi pe Sarmaţi. Decebal, vĕḑêndu'şi orgolliul umilit şi începênd a se teme serios, trimisse deputaţi din clasile mai nalte; Traian nu le accordò pacea, şi îi bătù şi de a treia óră. Resbellul încetò cu venirea iernei şi difficultăţile ei.

In primăvéră, resbellul reîncepù, şi de amêndoĕ părţile se băturŏ cu disperaţiă şi bărbătesce. Bătaiea fu cruntă, Romanii învinserŏ, ânsĕ numĕrul quellor vulneraţi fu aşa de mare în quât nu se mai ajungià pânḑe şi alte stofe cu quare să le lege plagele. Traian de durere îşi tăià vestmintele dândnle a le facce legĕture. Aqueasta înveḑeréḑă inima marelui capitan

www.dacoromanica.ro

şi presenţa spiritului qua să dea exemplu la toţi căpitanii sĕi să facă assemenea cu soldaţii lor.

Dupŏ aqueastă victoriă, Romanii devenirŏ domni peste castrele Dacilor de prin munţi şi venirŏ pînŏ înaintea residinţei lui . Decebal. Aquesta descuragiat cu totul şi umilit, trimisse la imperator o numerósă deputaţiŏ de bărbaţi, femei şi copii din clasile quellor mai notabili qua să'l róge a le accordà graţia şi pacea Aquestia, dupŏ datinele de attunci, mai 'nainte de a se presentà la Traian îşi offerirŏ armele, se lăssarŏ a li se legà mâinile cà la nisce prisonieri. Traian se învoì a'i lăssà a se arătà ast-fel înaintea lui şi a'i ascultà. Cum se înfăţişarŏ înaintea imperatorului, armele lor furŏ depuse la pămênt şi căḑurŏ cu toţii în genuchi querênd graţiă şi pace. Invoirea lui Traian de a'i ascultà dette curagiu şi lui Decebal de a se înfăţişà şi el, quare assemenea îşi depusse armele la pămênt jos, şi îngenuchiò înaintea vingĕtorului, promitênd suppunnere.

Traian le accordò pacea cu condiţiŏ de a dà înapoi pe toţi fabricatorii romani trimişi de Domiţian, şi toate machinele de resbel, precum şi pe toţi quâţi disertaserŏ din câmpul roman, pe lûngŏ aqueasta mai adaosse condiţia de a derîmà forterețele, de a cede imperiului roman tote pamênturile que le luasse Traian şi d'a considerà de amici pe toţi amicii Romei, cum şi de inemici pe toţi inemicii ei.

Decebal se învoì la tóte, şi spre învederare trimisse din parte'i soli la Roma spre a mărturì înaiintea Senatului suppunerea Daciei şi a susemnà acolo condiţiunile păcii. Solii Dacilor se înfăţişarŏ înaintea Senatului cu tótă suppunerea, cu mâinile

www.dacoromanica.ro

legate din apoi cà nişce prisonieri. Vorbele, dupŏ datine le furŏ fórte puçine şi umile. Dupŏ închieierea păcii, li se detterŏ armele spre a se înturnà în apoi în Dacia. Attunci se serbò triumphul lui Traian şi fu numit, prin decretul Senatului, cu supranumele de *Dacicu*. Aquestea s'au întèmplat la annul 103 dupŏ Christu.

V.

Cu quât Decebal e de mare cu atât Traian devine mai mare. — Decebal scutură Jugul roman.— Traian appare din nuou în Dacia.— Puntea de pétră pe Dunăre. — Apollodor architectul ei.

Decebal nu erà om să suffere îndelung ruşinea sa şi opprobriu sub quare vedea popolul Daciei. La prima occasiŏ căutò să scuture jugul que îl appĕsà şi să calce în picióre ori-que condiţiŏ de pace odiósă. Departe de a criticà pe Decebal, aflăm un simtiment mare într'ênsul; pentru quŏ è mare capul unui popol sau naţiuni que nu suffere jugul quellor que 'l au alles. Impilarea, nedreptatea, răpirea nu pot fi respectate. Decebal erà dator sieşi şi populului sĕu să scuture jugul roman; şi Traian n'ar fi fost aşà de mare, de n'ar fi avut un adversariu assemenea de mare şi redutabil cà Decebal. Pe lângŏ aquestea, cată să scim quŏ Decebal erà un conservator al instituţiunilor Patriei salle, al Naţiunii salle, un appĕrător al aquestora.

Decebal, cum se retrasserŏ legiunile romane, începù a se preparà din nuou spre resbel, a ardicà cetăţi întărite, á dà ospitalitate fugarilor romani, a învità popolii vecini la independinţă, şi a nu dà pace quellor que voià a ţinne cu imperiul şi a fi tributari

www.dacoromanica.ro

Romei imperiale. Venind aqueste sciri la Roma, Traian se decisse din nuou a se punne în capul unei a doilea expediţiuni în contra Dacilor, determinat de ast dată de a prefacce Dacia în provinţiă romană. Intreprinsse dar un resbel de exterminaţiŏ, dupŏ cum mai făcusserŏ Romanii şi ¸airea cà la Ierusalem şi la Corinthu.

Venind Traian pînŏ la Dunĕre, stette în Mœsia, şi pusse a se construì o punte de pétră peste Dunĕre, demnă pe mărirea română. Architectul însărcinat cu planul şi executarea aquestei construcţiuni grandióse fu Apollodoru Damascen. Puntea începù a se construì din josul cataractelor Dunĕrii între Tierna şi Egeta, apprópe de Turnul Severinului. La annul 105 fu terminată.

VI.

Complot în contra lui Traian.— Complicii se descoperu,— Legionarii Romani mor mai voioşi pe câmpul luptei de quât pe patul frigurilor.— Longin cà un alt Regulu.— Disfata complectă a Dacilor.— Sinuciderea lui Decebal.— Thesaurele aquestuia.

Intr'aquestea Decebal se preparà cu activitate. Popolii vecini furŏ chiemaţi la arme. Pre quât mulţi din vecini venià spre a se allià cu Decebal, pe atâta mulţi din Daci transfugià la Romani, sau qua să scape de sarcinele resbellului sau pentru quŏ prevedea victoria legiunilor romane. Decebal sciù a profità de tolerenţa Romanilor către Dacii fugari. Trimisse dar înadins quâţi-va inşi devotaţi, quari prefăcènduse cà fugari, şi întroducênduse între Romani să uccidă pe Traian quând vor aflà occasiŏ. Nu reuşì ânsĕ în aquest cuget; quŏci unul din aquesti fugari, prin imprudenţa sa ajunse a fi prepus, şi luat la cer-

www.dacoromanica.ro

cetare, suppus la torture, mărturì adevĕrul, şi arătò pe toţi complicii sĕi quari furŏ daţi morţii.

Trajan trecù Dunĕrea la annul 105, şi lupta începù cu furóre din amêndoĕ părţile. Nu erà soldat roman quare să nu'şi facă o onóre de a murì pe câmpul bătăiei. Se scrie despre un legionar quŏ fiind accoperit de plage, dupŏ que 'l au tras din luptă şi 'l au dus la tindele quellor vulneraţi spre a fi căutat, nu mai putù şedé acolo, şi readunându'şi puterile, allergò iar în luptă unde se bătù pînŏ remasse mort pe câmpul bătăiei. Romanii în genere par' quŏ voià a'şi facce o patriă nuoă; voià a'şi cumpĕrà pămêntul Daciei cu sângele lor, şi de pe câmpul gloriei a'şi trimitte ultimele suspine la Roma.

Intre faptele de heroismu şi devotament se scrie şi despre Longin prefectul unei legiuni. Aquesta fu chiemat de Decebal la o conferinţă şi încreḑêndu-se, se dusse a tractà dupŏ datinele resbellului. Decebal vru să afle dela dènsul despre planurile lui Traian. Longin tăcù cà o statuă ameninţătóre de bronz. Decebal attunci câlcând fedea cuvenită, pusse la închisóre pe Longin şi trimisse la Traian a'i propunne quŏ numai de se va tragge din Dacia şi de va respunde spesele resbellului, attunci numai îi va dà înapoi pe credinciosul sĕu Longin. Imperatorul roman stà în cumpĕnă: pentru quŏ victoria o dorià cà un herou, nu ânsĕ şi cu preţul de a'şi abandonà în màinele inemicului elita bravilor Romani. Longin îl trasse din aqueastă nevoie în quare îl obligà datoria que tot-d'auna suffletele mari 'şi o impun singure. Longin reuşi din închisórea sa a dà de scire lui Traian să nu dea pas inemicului, să nu

www.dacoromanica.ro

asculte nici una din propunerile lui; quŏci el Longin îşi scurteaţă dejà viaţa în carcere prin veninul de quare erà provĕţut. Longin sciù să móră cà un alt Regulu în miţlocul inemicilor Romei, deslegând pe Traian de o datorie que 'şi o impunea singur, şi dându'i cuvênt tare pentru o îndoită vindictă.

Traian îndată propăşì către resiđinţa lui Decebal. Capul lui Longin cu alle altor Romani erà dejà înfipte pe murii cetăţii. La aqueastă vedere Romanii se înfuriarŏ; de tóte părţile attacarŏ cetatea cu impetuositate şi îi detterŏ focu. Dacii furŏ învinşi quei mai mulţi căţurŏ în luptă, alţi se avelinarŏ; mulţi căţurŏ prisonieri. Oştirea lor tótă fu desfăcută, şi din luptători nu mai scăparŏ de quât cu fuga. Decebal. vĕţêndùse apprópe de a căđé în mâinile Romanilor, se sinuccisse; unii ţicu prin venin. Artistii ânsĕ îl representă, spărgêndu'şi peptul printr'un pumnal. Cadaverului lui, căţênd în mâinile vingĕtorilor, i se trunchiò capul, şi dupŏ que 'l expusserŏ spre vedere qua să afle toţi Dacii quŏ a perit ducele lor, fu trimis la Roma, la annul 106 dupŏ Christu.

Unul din credincioşii lui Decebal a nume Vicol qua să scape de rigorile resbellului şi de servitute, declarò lui Traian locul unde Decebal îşi ascunsesse thesaurile salle. Mai 'nainte de începerea resbellului mulţi prisonieri furŏ puşi a sĕpà un canal şi a abatte rîul Sergentia; apoi în vechiul canal desecat fu sĕpată o grópă unde se depusse tot aurul şi argintul şi tóte nestimatele lui Decebal, accoperind cu petre thesaurul. Dupŏ aqueasta rîul fu îndreptat pe vechiea lui calle peste thesaurul ascuns; şi prisonierii que laborarŏ la aqueasta furŏ uccişi qua să nu

www.dacoromanica.ro

trădee secretul. Tradiția despre aquest thesaur pînŏ astădi se conserve între sătenii Români.

Vicol pe lângŏ aquest thesaur descoperì și alte averi que fussesserŏ ascunse într'o speluncă. Traian făcù a se erige dupŏ aqueastă aflare o colónnă cu inscripțiă latină que se traducce în vorbele următóre:

DESCOPERINDUSE THESAURELE DACIEI, DIVINUL NERVA TRAJAN, CESAR AUGUSTUL DETTE MULȚUMIRE ȘEULUI AFLĂTOR, TATĂLUI AVUT, TERREI MĂME.

VII.

Dacia provinție romană.— Sarmisegetusa numită Ulpia Traiana Augusta.— Nicopole, cetatea Victoriei.

Dupŏ respândirea și exterminarea Dacilor, Traian prefăcù, dupŏ cum își propussesse, Dacia în provinție romană, addusse o multitudine de colonni romani din tot imperiul, și mai vîrtos din Italia, și stabilì doĕ legiuni pe a cincia macedonică și pe a treispre-ḑecea spre a o custodì și appĕrà.

Sarmisegetusa residința lui Decebal, una din cetățile capitale alle Daciei fu numită Ulpia Traiana Augusta quare remasse tot capitala Daciei que începù a luà numele de *Terra Romana.*

Traian pusse a edificà pe malul drept al Dunării cetatea Nicopole que însemnéḑă cetatea Victoriei; în Dacia centrale edificò Apulul și Salinele; Tiviscul în Temesiana; Romula în România; Paloda, Sucidava, Petrodava, Carsidava și Patridava în Moldavìa. Pusse a se construì drumuri așternute cu pétră spre facili-

www.dacoromanica.ro

tarea communicaţiunii; ardicò turnuri; se stabilirò băi, fôntănele şi pêraele quelle mai limpede se îndreptarò prin cetăţi prin apeduci grandióse; se edificarò templuri, theatre şi amphiteatre; se deschisserò sînurile munţilor şi începurò a se scótte minele: aurul, argintul, arama, ferrul Carpathilor nu mai furò ascunse. Dacia peste puçin devenì una din quelle mai frumóse şi avute provinţie alle imperiului roman.

Prefectul legiunii a trei-spre-ḑecea fu numit guvernator al Daciei quc represintà pe imperator.

Părţile Daciei furò guvernate de prefecţi subordonaţi guvernatorului general. Tribunalele şi tóte funcţiunile publice furò creatc dupò alle imperiului; în Ulpia Traiana se stabilì foru şi furò numiţi Consoli cà la Roma.

VIII.

Ţérra romană.— limba rustică latină.— Limba Dacilor.—Românii sunt Romani cà Italienii.— Mocanii pot să fiă descindenţi ai Dacilor.

Dacia, cum am ḑis, fu numită *Terra Romana* [ţérra romană]. Iar Dacii, dupò un resbel de exterminaţiò, parte furò uccişi, parte allungaţi şi refugiaţi unii pe la popolii vecini, şi alţii prin munţi şi spelunce, iar parte remasserò póte între Romani cà prisonieri sau sclavi. De aquì înainte elementul domnitor în Dacia fu quel roman,

Limba rustică romană, sau dialectele popolilor Italiei furò introduse în Dacia şi se conservà pînò astăḑi în tótă primitivitatea lor. Romanii ânsĕ aflând în Dacia objete locale necunoscute în Italia, precum producte, vestminte, instrumente, şi adoptându-le pentru necesitatea lor; le adoptarò cu numele

www.dacoromanica.ro

que le dà Dacii. Se află dar în limba română de astădi vorbe que nu sunt nici latine, nici grece moderne, nici slave, nici de alle vre unuia din popolii vecini; nisce assemenea vorbe, daqua arată nisce objete locale alle Daciei, ne dau tot dreptul de a affirmà quŏ sunt resturi din limba Dacilor,[1] despre quare ómenii sapienţi ai Europei nu pot âncŏ affirmà.

Mulţi cu tóte aquestea vor să arate quŏ Dacii au fost de stirpe slavonă, şi quŏ Românii de astădi sunt nisce popoli produşi din amestecul Romanilor cu Dacii; şi quŏ prin urmare sunt Romano-Slavi.

Românii sunt aşà de Romani precum sunt şi Italienii, cu tóte quŏ s'au amestecat cu alte ginţi; sunt aşà de Romani, precum sunt şi Grecii Helleni, cu tóte quŏ s'au amestecat cu alte ginţi vecine; precum sunt şi Ungurii Magyari, cu tóte quŏ s'au amestecat cu Germani slavi şi Români. Quând vorbesce quine-va de stirpe, de popoli şi de Naţiuni, înţellege elementul predomnitor în limbă, în character, în dreptul de a guvernà şi d'a legiuì.— Pentru quŏ alt-fel natura nu cunósce de quât ómeni.

---

1 Cum spre exemplu *pădure* παν-δούριον (τὰ δοῦρα)—*licuriciu* λυκορίς,— *telégà* τηλὴγη, (τελέγα. δορ. — *grammada* γραμμὰς, γραμμάδον,— *sarica* σισύρα *(sisirica, sarica)*,— *prospèt* προσφατον,— *drum* δρομος,— *frică* φρίκη (φρικα, δορ.)— *malotè* μηλοτὴ, μαλοτὴ.— *argat* ἐργάτης.— *argellă, argé* ἐργαλεῖον.— *fel de fel,* φύλα φυλῶν, şi alte assemenea que popolul român le cunnósce fără de scì quò a existat vre un Orpheu sau vre un Homeru, şi fără a scì nici carte. Quât pentru declinaţiuni şi conjugări quine nu vede quŏ Ρώμη, Μουσὴ este egal şi în formă şi în pronunţiŏ lui *Romei* şi *Musei?* şi quŏ τιμάσαιμι, τιμάσαις, τιμάσαι (-ste egal lui *stimassem, stimasseşi, stimasse;* cà şi arassem, arasseşi, arasse. Lăssăm quŏ la multe rădĕcine hellenice cà σεμ-dela σημεῖον, Hellenii le-au perdut şi întellessul, unde Românul le păstréză întrege cà *semn;* lăssăm quŏ *gn* latin que în hellenica se face μν cà la *agnus* ἀμνὸς. şi tot assemenea facu şi Români dupŏ vechi tradiţiuni, *semn, lemnu, demn* etc.

www.dacoromanica.ro

Dacii, de au mai remas în Dacia între Romani, n'au putut remâné de quât cà un element passiv, inferior şi cu quantitatea şi cu qualitatea, au remas putem ţicce, daqua nu sclavi cà pînŏ mai deunăţi Ţiganii, quel puţin isolaţi. Şi într'un cas şi în altul n'au putut a se încuscrì cu Romanii aşà de facil. Dacii au remas cu datinele lor, cu costumele lor, cu meseriele lor, şi fiind quŏ autorii antici ţicu quŏ Dacii erà mai mult păstori, este probabil qua Mocanii să fiă din descendenţii Dacilor refugiaţi la munţi, mai vîrtos quŏ portul lor ne rechiamă portul Dacilor que se vĕdu representaţi pe colónna lui Traian. Mocanii pórtă mai mult căciulla de ţuţueni [bonetu phrygian] sarica şi gluga; meseria lor è de păstorì; şi Românii agricultori pînŏ astăţi nu se încuscră voioşi cu dênşii.

IX.

Limba Dacilor, vestmintele, armele lor, originea lor. — Mosaicui dela Haţiq. — Culturi, Mithra, Iside. — Vestminte romane, datine romane, Limba Romana.

Vorbind de limba şi de costumele Dacilor cată să consacrăm un micu capitol despre vestmintele lor, armele lor, religia lor, quare póte ne va facce a affirmà şi despre originea lor.

Dacii cum am arătat s'au numit şi *Davi* sau *Dai*. Numele aquesta arată o origine asiatică pelasgă. Pelasgii respândinduse în Grecia şi de aquì spre Dunĕre puturŏ trece şi Dunĕrea. Δάνων sau Δάων, ὄαις de unde póte şi ὄαΐγων, Δαΐων, însemnaţă cà si Ρωμαῖος, *tare, potent*. Dela ὄαων ὄαις se vede şi vorba asiatică *cabà-daiu* [tare, fóte, herou]. Cetăţile dace quelle

www.dacoromanica.ro

mai multe se terminà în finalul *dava* [burg, tărie, fortereţă] cà Decidava, Sigidava, Petrodava, Utidava şi ênsuşi Moldava. — Vorbele iar arătate în nota de sus sunt de origine antichissimă hellenă sau ionică şi dorică que se află mai mult în poeţii antici şi din quare unele se şi uitasserŏ pe timpul lui Demosthene şi Alexandru. — Ovidiu ênsuşi ne spune din exiliul sĕu quŏ se află multe vorbe hellene în limba Dacilor. — Mulţi din autorii antici ḑicu quŏ Getii erà o ramură de Thraci, şi quŏ Dacii erà de aqueeaşi origine cu Getii şi prin urmare cu Thracii. Thracii iar sau Macedonii nu erà aşà departe de limba şi de datinele Hellenilor. Alexandru macedon fu educat de Aristotele, şi unì Grecia subt un imperiu cu dreptul de Hellen.

Pe lûngŏ aquestea Zamolxe fù legiuitorul Dacilor; Dromichete regele lor, are un nume hellenicu. Pe monetele Dacilor se vedea littere şi vorbe hellene cà ΣΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΟΣΩΝ. Monettele iar tóte alle Dacilor se vĕdu de styl macedon.

La Haţig, din colo de Tîrgul Jiiului peste Vulcan, unde a fost capitala Daciei Sarmisegetusa, s'a aflat acum vre o 38 de anni în pămênt doĕ camere alle unui edificiu cu parchetul de mosaicu. Pe un parchet erà representat Priam regele Troiei, querênd dela Achille corpul filiului sĕu Ector; pe altul sunt quelle trei ḑee, Junone. Minerva şi Venere sau Aphrodita, din quare quellei din urmă i se offere de Paris, ca jude, mĕrul Discordiei.—Cultul lui Hercule iarŏ'şi altele învedereaḑă tradiţiuni şi mythi hellenici.

Pe lûngŏ aquestea cultul Isidii, al lui Mithra învederéḑă datine Fgypto-persane, que trecurŏ şi la

www.dacoromanica.ro

Greci şi la Romani. — Dacii aveau şi nisce divinităţi alle lor particulare, precum geniuri tutelare alle Daciei.—Dacii pretutindeni sunt representaţi pe colónna lui Traian cu bonete phrygiane; diadema sau benda regale şi sacerdotale cu quare se vede representat Decebal, precum şi vestmintele lui întregi sunt cu totul hellenice, afară de ciórici şi forma opincelor que Dacii furŏ nevoiţi a adoptà din causa climei mai friguróse. Sarica ênsuşi è un vestmênt vechiu hellenicu pentru lŏcurile friguróse. Acconciatura femeilor Dace se vede mai mult de styl şi de gust hellenothracu.

Originea sau stirpea Dacilor se vede dar quŏ a fost pelasgă în mare affinitate cu a Hellenilor. Distanţa ânsĕ dela unii la alţii, influinţa legiuirilor diferinţi, şi apoi a datinelor şi deprinderilor, dupŏ mai mulţi secoli au cătat a formà nisce popoli diverşi, modificând şi limba şi datinele şi characterul.

Intre armele dace se vĕdu lancea şi barda sau alebarda. Paloşul sau spada lor se vede mai des înconvoiat în sus şi în întru cà cósa sau mai bine cà cosorul. Pavĕda, arcul şi curcura se vĕdu de gust scythicu sau tătar. Coifurile tóte imită forma bonetului phrygian. Nimicu cà capul nu distinge pe om spre a fi cunoscut din quei-lalţi. Tót assemenea şi la vestminte, căciulla dă mai mult să înţelleagă despre originea unui popol, daqua el îşi conservă vestmintele primitive. — Drapellul Dacilor erà în formă pătrată şi încadrată cà steagurile bisericelor rĕsăritene. Stindardele lor formau un dragon sau un balaur svolător înflat de vênt. [Veḑi tóte aquestea pe

www.dacoromanica.ro

colónna lui Traian, alle quării desemne se află în bibliotheca Naţionale].

Multe din vestmintele Dacilor le adoptară Romanii pentru causa climei, şi se pórtă încŏ de Români pînŏ astădi pe alocurea; şi multe iar din alle Romanilor antici se pórtă în quelle mai multe părţi alle Românieĭ. Cingĕtórea sau brĕul lat de curelle cu trei, patru şi cinci chiotori se vede la legionarii Romani pe colónna lui Traian. Toga romană que o revestià junele ajuns la etatea de bărbat se conservă încŏ şi cu fapta şi cu vorba.*]

Jocul trabiţional al călluşarilor sau al cavallerilor se conserva în commemoraţia jocului flăcăilor lui Romulu la quare trasserŏ pe filiele Sabinelor şi le răpirŏ. — Jocurile de cu séra annului nuou prin quare filiele Românieĭ îşi întrébă sórta, sunt resturi din serbările lui Ian, de unde derivă şi vorba Ianuariu —Brăzaia cu moşul ei este un rest din Saturnale. —Sărbările Joilor dupŏ pasci adicŏ alle primăverei, sunt resturi alle serbărilor lui Joie ardicătorul de nori şi tunătorul, în favórea semĕnăturelor. — Prin sărbarea Vinerilor de femeĭ se conservă încŏ cultul que fetele şi femeile adduceau Venerii, ḑeeĭ frumuseţeĭ.

Tăierea pe răboj cu çiffre latine sau romane I, II, III ... X, o multitudine de fabule sau basne remase în popol, cà a Daphei urmărite de Apollon**]; fabula lui Castor şi Poluce, a Vacei sau Io, şi alte

*] Expressia *îi lipsesce din tógă*, adicŏ bărbăţia uu'i è lutrégă, adicŏ de şi e bărbat, ânsĕ nu è tot âncŏ, se conservă între Bănăţeni. În alte locurî perḑênd tradiţia togeĭ şi nesciind que însemnĕdă, se tradusse aqueastă expressiŏ prin assemănare sau analogiă, dicênd *îi lipsesce o dógă*.

**] Daphine, Daphine, deschide-te Daphine, să intre fată curată, de sóre nevĕḑută, de june neatlinsă etc.

www.dacoromanica.ro

assemenea sunt tradiţiuni romane sau hellenice. Limba tótă, afară de vorbele que le-au addus moda şi popolii străini, è întrégă romană sau rustică latină.

Nume romane se conservă âncŏ în popol nu din imitaţiŏ ci din tradiţiuni, cà Tullea [Tulliu] Cornea [Cornelliu], Albu, Negru, Maxim, Titu, Vidu [Ovidu] Marin, Florea, Stan, Sóre, Mâinea, etc.

Romanii, venind unii chreştinaţi dejà din Roma sau Italia unde se făcea mare propagandă de Christianismu, alţii chreştinânduse aquì în Dacia, chreştinară şi aquila romană puindu'i o cruce în ciocu, şi ast-fel o conservă pînŏ astădi cà şi numele de *Român.**]

EPOCHA A TREIA.

I.

Mórtea lui Traian.— Adrian, gelosia lui, distrucţia punţii.— Albagrecă, sau Belgradul.— Marcu Turbinul, guvernator al Daciei şi Panoniei.— Papiru Aelian propretorul Daciei.—Plautiu-Cesian.

Traian murì în Cylicia la annul 117 după Christu. Pe lângŏ marile salle talente în arta militară şi de a guvernà, unià şi o bunĕtate din quelle mai rare în quât remasse în tradiţiŏ. Quând Senatul roman felicità pe imperatori, n'avea que ţice mai mult de quât: *să fii mai ferice de quât August si mai bun de quât Traian*!

După Traian advenì la imperiul lumii vĕrul şi filiul sĕu adoptiv Æliu-Adrian. Ambiţios cà un Roman, şi gelos cà un imperator, Adrian cu tóte bunele lui qualităţi, erà adesea ros în rĕrunchii

*] Aqueste doĕ capitole VIII şi IX, sunt cà nisce note pentru cititori. Professorii le pot spunne din gură copiilor.

www.dacoromanica.ro

sĕi de invidie. I se părea quŏ îl eclipsià gloria lui Traian. Se determinò a abandonà ţĕrrele cuquerute de predecessorul sĕu, şi prin urmare, lâssând trei provinţii din Asia, adicŏ Armenia, Mesopotamia şi Asyria, rechiemò legiunile romane din aquestea, şi tot assemenea voià să facă cu Dacia. Aquì ânsĕ i se oppusserŏ amicii sĕi observându'i quŏ nu se cuvenià a abandonà colonniele, compuse de atâţia cetăţeni romani, în voiea şi puterea Barbarilor.

Adrian de şi ascultò de consiliurile amicilor sĕi, de a nu tragge legiunile romane din Dacia, nu putù ânsĕ sufferì quel mai mare monument, que purtà cu sine la posteritate semnele ţillelor grandióse alle lui Trajan: pusse şi dĕrîmò puntea de pĕtră de peste Dunĕre que erà un cap-d'-operă de architectură şi de mărime romană; şi ast-fel împedicò mult comunicaţia Romanilor din Dacia cu quei de peste Dunĕre şi din alte provinţii romane. Ţicu unii din scriitori quŏ Adrian de urră ar' fi şi uccis pe Apollodor architectul aquestei punţi.

Adrian, afarŏ de defectul sau viţiul gelosiei, a fost bun oştean. Atât exercitasse călărimea Patavilor în quât aquestia putea trecce Dunĕrea în not; şi aqueasta ţinea tare în respect pe Barbari. Adrian a fondat o cetate între Dunĕre şi rîul Sava, dându'i nume de Alba-grécă, şi quare astădi se numesce Bĕlgrad, adicŏ cetatea albă.

Subt Adrian la început un singur guvernator guvernà şi Dacia şi Pannonia quare fu Marcu Turbinu Se despărţì apoi Dacia şi se numì assupra ei de propretor Papiriu Ælian, quare administrò cu dreptate şi bună voinţă; făcù a se construì multe edifi-

www.dacoromanica.ro

ciuri şi căi. Intre altele apeducile dela Sarmisegetusa furŏ resultatul administraţiunii aquestuia. Commanda milliţiei din Dacia de jos a fost încredinţată lui Plauţiu Cesian quare aşedò în Dacia mulţi veterani din militari romani.—Sub Adrian Dacia fu consolidată şi ferice dupŏ mărturia multora. Se află monette cu inscripţia: *Adrian întemeietorul Daciei*

Adrian împĕrăţì 25 de anni şi murì la annul 138 dupŏ Christu.

II.

Titu-Aeliu.— Marcu Aureliu.—Marcomanii, *Geţii, Illirii sunt bătuţi de* Marcu Aureliu. — Rau şi Baptu bântue Moldova. — Mortea lui Marcu Aureliu,— Commodu.

Advenì la imperiu dupŏ Adrian filiul aquestuia adoptiv Titu-Æliu-Antonin quare pentru virtutea pietatea lui şi dorinţa de pace, fu supranumit *Piul.* Nici un imperator n'a suppus atâta popolii străini cu arme cà Titul prin blândeţea şi virtuţile salle. Popoli din depărtare trimitea la Roma ambasadori şi quereа la Titu să le trimită el domni dupŏ allegerea sa spre a'i guvernà. Titu erà chiemat de ênsuşi Barbari qua să le fiă jude-arbitru; şi avù titlu de *Pater al Omenirii.* Titu séra quând erà să se culce îşi resumà faptele ḑillei, şi adesea suspinà: *mai étŏ o ḑi perdută! astăḑi n'am putut facce nici un bine.* A împărăţit Titu 22, de anni şi a murit în etate de 75, lăssând de successor în locu'i pe ginerele sĕu Marcu Aureliu la annul 161 dupŏ Christu.

Nimicu nu légă pe ómeni mai strîns de quât Adevĕrul şi Virtutea. Titu a fost pietos şi plin de bunĕtăţi. Marcu Aureliu erà instruit şi philosophu în

www.dacoromanica.ro

adevĕr, adicŏ amicu al sapienţei. Marcul Aureliu sciù a pricepe pe Titu, a'l admirà şi a'l imità. Marcu Aureliu pe lûngŏ sciinţele şi virtuţile salle reunià şi curagiul şi geniul heroilor şi marilor capitani, cum şi arta şi qualităţile marilor administratori.

Marcomanii, Geţi, Iasigii, Cuaḑii şi Sarmaţii popoli barbari cum şi quei de pe marginile Illiriei pînŏ în Gallii se sculasserŏ şi deprădau provinţiele romane şi prin urmare şi Dacia. Pe attunci Astrigii un popol sarmaticu avênd în capul lor de duci pe Rau şi Raptu bântuirŏ partea de sus a Moldaviei. Se vede într'o inscripţiŏ în quare Marcu Aureliu onórà cu diademă saçră pe Cneiu-Rutilu-Cocletu, prefectul legiunii XIII pentru expediţia Dacică. La Aparińia lui Marcu Aureliu în părţile aquestea furŏ bătuţi şi speriaţi toţi Barbarii, şi se vĕḑurŏ constrênşi a quere pace; ânsĕ pe quând se aflà în Pannonia de sus murì în miḑlocul legiunilor victorióse la Carnunt în etate de 59 anni, lăssând de succesor pe filiul sĕu Marcu-Aureliu-Commodu, la annul 180 dupŏ Christu. Lui Marcu îi ardicò Senatul în onóre statuă de aur; şi supranumele de Aureliu îl luò dela cetate dupŏ virtuţile salle.

IV.

Commodu face pace cu Barbarii.—Albin şi *Nigru*.—Commod supranumit Sarmaticu.— Commod actor, gladiator.— Commod tyran desnervat. Commod uccis de Martia complicea pĕcatelor salle.

Commodu abandonò fortereţele que ardicasse Marcu Aureliu pe marginile Dunĕrii despre inemici; şi închieênd pace cu mulţi barbari precum cu Marcomanii şi cu Burii, în condiţiunile de pace suppuse

www.dacoromanica.ro

pe aquestia să dea înapoi prisonierii que luasserŏ în resbel; cum şi ostatici adicŏ ómeni din quei mai scumpi ai lor quarii, daţi în mâna Romanilor, să fiă garanţi cu viaţa lor despre credinţa connaţionalilor lor şi despre ţinerea jurămêntului quŏ nu vor mai călcà în pămêntul Daciei. Assupra Sarmaţilor trimisse Commod în capul legiunilor romane pe Albinu şi pe Nigru. Aquestia băturŏ pe Sarmaţi, şi dupŏ aqueastă victoriă querù Commod dela Senat supranumele de *Sarmaticu*.

Commodu advenisse la imperiu fórte june dupŏ mórtea tatălui seŭ. Educat spre a cunósce şi appreţià artele şi sciinţele; corrupt ânsĕ de adulătorii curtesani que tot 'auna în[ ]esóră pe principii juni şi neîncercaţi, lássò guvernul în mâin le unor assemenea corruptori şi de principi şi de popoli, şi se occupò cà diletante întru a se arătà pe theatru :da Apollon cu lyra, în amphithétru da athlet sau gladiator, la vînătóre cà Diana sau alt Apollon. Fărŏ a fi póte din natură tyran, lăssò imperiul pe mâna micilor tyranni quari sunt adulatorii şi intriganţii curţilor, se dette la tóte commoditătile vieţei, şi la tóte desmierdările, de unde póte fu supranumit şi Commodu [dela tată-seŭ moştenise numele de Marcu Aureliu; faptele lui ânsĕ îi detterŏ supranumele de Commodu]. Romanii saţii de modul aquesta de tyrannie a desfrêului, furŏ nevoiţi a se mântuì de dênsul prin ori-quare miḑlocu. O femee de viaţă pĕcătósă a nume Marţia, complice desfrênarilor lui Commod, se înţellesse cu un domesticu al aquestuia a nume Narcissu, şi aquesta îl înnecò în baie şi scăpò Roma şi lumea de un despot, sclav al passiunilor şi al

www.dacoromanica.ro

tyrannăcilor, curtesanilor sĕi. Mórtea lui fu la annul 192.

IV.

Pertinace.— Iulian. — Nigru. — Albinu. — Sever.

Imperiul Roman, proiectat de Cesar, se începù cu Augustu, iar cu mórtea lui Marcu Aureliu începù a declinà. Domnirea lui Neron, a lui Domiţian şi a lui Commodu, săturasse lumea de imperiu. Patricianii Romeĭ se desfrênasserŏ şi ei, imitând qualităţile aquestor trei imperatori.

Dupŏ mórtea lui Commodu, o mare parte de oştem proclamò de imperator pe Pertinace, bărbat cu qualităţi bune, şi cunoscinţe mari în arta de a commandà. De aquì înainte ânsĕ imperiul erà în mânà oştenilor pretorienii, que ajunsesserŏ ast-fel în quât să fiă de medel la toţi oştenii de systema streliţilor Rossiei şi Ianicearilor Turciei. Pretorienii înălţà şi desthronà de aquì înainte Imperatorii.

Pertinace, pentru quŏ se pussesse a sterpì abusurile şi a reorganisà imperiul, dupŏ 87 ḑille fu uccis şi tăiat de pretorieni; şi Imperiul ajungênd de vînḑare fu cumpĕrat de Julian. Omul que cumpĕrà un objet, îl póte şi-l vinde. Julian fu un imperator din quei mai libertini şi miserabili: abià împĕrăţì 66 de ḑille şi fu condamnat la mórte de către Senat.

Pretorienii şi Senatul înălţà şi condamnà imperatorii. Romanii din Dacia, colonii din provinţii necorrupte ânchŏ, departe de corrupţia Romei, mulţumiţi de qualităţile lui Albin şi Nigru,*) sub cuvênt quŏ vor să resbune mórtea lui Pertinace, legiunile dín

*) Dela aquesta se trage póte Negri Basarabi, dela quari s'a numit apoi şi România-*Neagră* Μελαινή Βλαχία. Veḑi Cantemir pag. 9).

www.dacoromanica.ro

provinţiele nóstre proclamarŭ de imperatori pe capii lor Nigru şi Albin. In contra aquestora legiunile din Pannonia proclamă pe Luciu Septimu Severu. Aquesta attrăgênd la sine legiunile din Mœsia, din Illiria, Dalmaţia şi Germania, bate pe Nigru la annul 195, şi dupŏ doi anni la 197 bate şi pe Albinu, şi constrânge pe Senat de a'l recunósce de imperator; împĕrăţind tot în lupte, móre la annul 211 în Gallia, în cetatea Evorac. Severitatea sau asprimea cu quare împĕrăţi 18 anni apprópe îi detterŏ supranumele de Sever.

V.

Antoniu-Caracalla şi Geta.— Caracalla omóră pe frate-sĕu Geta.—Cetatea numită Caracal.— Pe Caracalla îl uccide un centurion pus de Belliu Macrin.— Pe Macrin îl uccidu complicii lui Heliogabal.— Pe Heliogabal îl uccid viţiurile.—Alexandru Sever.—Severinopole, Turnul Severinului.— Romanicul sau Rômnicul.— Maximin Gothul.— Gordian.

Septimu Sever lăssò de moştenitor pe doi filii ai sei Bassian-Antoniu supranumit Caracalla, şi Geta. Caracalla qua să remêie singur imperator ommóră pe fratele sĕu Geta ênsuşi în braçele mamei salle que voià a'l appĕră. Caracalla venind în Dacia, dă tutulor locuitorilor dintr'ênsa drepturi de cetăţeni Romani, şi batte şi alungă de aquì pe Gothi que se întinsesserŏ în aqueste locuri. Venind la cetatea Buridava din judeţul Romanaţilor, unde se aflà o mare colonnie de Romani, dă numele sĕu aquestei cetăţi quare pînŏ astădi se numeşte Caracal. Trecênd apoi în Orient, un centurion din guardia imperiale a nume Marţial, îl uccide çicêndu'i: «ast-fel mor fratuciḑii: cum ai uccis tu pe frate-tĕu, vei muri şi tu uccis.» Uccidetorul Marţial a fost pus de Belliu Macrin spre a comitte aquest ommor, la annul 217.

www.dacoromanica.ro *

Dupŏ mórtea lui Caracalla se proclamò de ai sĕi Belliu Macrin de imperator. Nu împĕrăţi ânsĕ mult, quŏci Marcu Varu Heliogabal fu proclamat prin alt partit de imperator, şi în lupta que se întêmplò din aqueasta, Belliu Macrin învins, vru a scăpa cu fuga şi fu uccis lângŏ Byzanţiu.

Helogabal împĕrăţi cà un copillu fórte desfrênat şi miserabil; commisse tóte neomeniele; excesul desfrêului îl făcù a devenì un ţypu dupŏ quare se asseměnă toţi junii desfrênaţi. Typ al viţiului june. Nu putea împĕrăţi mult, quŏci, de nu 'l uccidea quei nemulţumiţi, 'l ar fi uccis ênsuşi viţiurile salle cà pe toţi junii desfrênaţi. Pe lângŏ altele îşi făcù şi chipul radios cà Sórele, şi 'l dette drept ḑeu la quare forţò pe Romani a se închinà şi sacrificà. De aquì i se dette şi numele de Heliogabal.

Dupŏ dênsul fu proclamat Alexandru Sever june plin de energie şi virtuos. Dupŏ o expediţiŏ que întreprinse în contra Perşilor, venind în Dacia sau Térra Romană, fondò o cetate în judeţul Mehedinţilor, dându'i numele de Severinopole, pe quare apoi Slavii numind-o Cerni-grad, adicŏ cetatea négră, o numescu şi astădi Români cu numele de Cerneţi; conservă ânsĕ turnului numele de Severin, şi Episcopiei de peste Oltu, episcopia Severinului sau a Romanicul or pe Slavonie a Rômnicului. Alexandru Sever fu uccis de militari din preună cu mumă-sa la annul 225.—Aquesta appĕrò pe Chrestini. Mama lui se ḑice quŏ erà chrestină.

Maximin Gothul quare urmò aquestuia, bătù pe Sarmaţi que infestà Dacia, Mœsia şi Pannonia; şi la annul 238 fu uccis şi aquesta de soldaţi în Stiria.

Antoniu Gordian succede la imperiu dupŏ Ma-

www.dacoromanica.ro

ximin, şi batte pe Sarmaţi şi pe Gothi în Dacia, dincolo de Olt; quând ânsĕ trecù în Oriente, perdù acolo viaţa la annul 244.

VI.

Philippu.— Monette daco-române.—Annul 1000 dela fondarea Romei. — Chrestinii începu a fi appĕraţi.—Deciu.— Gallu.— Emilian.— Valerian Gallian.— Claudiu-gothicu.

Philippu advenind la imperiul, bate pe Carpi, un popl sarmat şi assigură cà nici o dată libertăţile Daciei. Pe lûngŏ altele se dette Românilor dreptul de a batte monettă, cà şi colomnici Biminaciului que se aflà unde este Vidinul astăzi. Vede-se pe aquelle monette Dacia stând între insemnele legiunilor a XIII-a şi a V-a. — Philippu la annul 247 serbò anniversara annului una mie dela fondarea Romei. Chrestinii dela appariţia Chrstianismului furŏ persecutaţi subt imperatorii Romani, mai vîrtos sub Neron şi Domiţian. Subt Philippu începurŏ a fi toleraţi şi ênsuşi appĕraţi. În luptă cu Deciu pentru imperiu şi pentru Chrestini Philippu cădù la Verona din preună cu filiul sĕu. Dupŏ mórtea lui, Gothii iar se respândirŏ în Dacia.

Deciu quare advenì la imperiu dette resbel Gothilor şi mântuì Dacia; pentru quare i se dette titlu pe monette de restauratorul Daciei. Murì înnecat într'o baltă din preună cu filiul sĕu, pe quând allungà dupŏ urmă pe Kniva Domnul şi ducele Gothilor la 251.

Dupŏ dênsul advenì la imperiu Gallu, quare fu nevoit a cumpĕrà pacea dela Gothi. Pela annul 254 Gothii iar se scólă în allianţă cu Boranii, Carpii şi

www.dacoromanica.ro

cu Burgunḑi şi încep a depradà Mœsiea şi Pannonia; Prefectul Mœsiei Emilian îi învinge, şi uccidênd pe Gallu şi pe filiul aquestuia se proclamă ellu împerator; şi peste currênd cade şi ellu sub aqueeaşi sórtă, fiind uccis.

Advenirŏ apoi la imperiul Valerian şi Gallian la annul 253. Attunci căpitanul general al oştirilor din Thracia şi Illiricu era Aurelian quare allungò pe Gothi din părţile aquestea. Probu iar din parteşi allungò pe Sarmaţi şi pe Cuaḑi. Pe quând Valerian imperatorul se bătea în Orient assupra Persilor, iar Gallian nu se occupà de quât de plăcerile salle, Barbarii în cepurŏ a infestà Italia şi mai vîrtos Alanii. Gothii trecurŏ Istru şi căḑurŏ assupra Greciei, Macedoniei şi Pontului. În aquea epochă tóte provinţiele cuquerute de Trajan începurŏ a se sbucinà şi a se rumpe de sub dependinţa Romei. Restul Dacilor începurŏ a avé pretenţiuni assupra Romanilor. Pe attunci Valerian căḑù în Cesaria în mâinile persului Sapor şi fu ucis la annul 263; iar Gallian avù aqueeaşi sórtă fiind uccis de ênsuşi soldaţii sĕi apprópe de Milan. Amêndoi aquesti imperatori persecutarŏ pe Chrestini.

La annul 268, Claudiu quare succedù la imperiu, se sculò asupra Gothilor que infestà Illiria şi Macedonia, şi învingêndu'i în Thracia, luò supranumele de Gothicu. Pe quând erà să trécă în Dacia spre a batte şi acolo pe Barbari şi a restabilì pe Romani în drepturile lor, Claudiu se simţi quŏ vieaţa îl lassă. Spre a împlinì quâte întreprinsese ellu, chiemò pe Aurelian a'i succede la imperiu.

---

www.dacoromanica.ro

EPOCHA A PATRA.

I.

Aurelian.—Dacia nuoă.—Aqueasta se împarte în *ripiană* şi *mediterrană*. —Ratiaria.—Sardica.—Dacia lui Traian începe a se emancipà de imperiul Romei şi devine autonomă.—Colonniele lui Aurellian dincolo de Dunĕre.

Aurelian s'a fost născut în părţile danubiene la Sirmiu que astăţi se ţice Zemlin. Acolo fu şi proclamat de imperator la annul 270. Crescut tot în câmpurile de resbel, cunoscĕtor al locurilor aquestora, al popolilor barbari que le înfestà şi al artei militare, nu întârdiò d'a dà resbel inemicilor imperiului; curăţì Dacia de Gothi şi Italia de Allemani, întărì Roma cu muri tari, bătù pe Zenobia regina Syriei, şi suppuse din nuou Egyptul.

Vĕţènd apoi quŏ Romanii din Dacia pot să fiă expuşi la incursiunile Barbarilor, se decisse a strămutà legiunile romane în Mœsia d'a drépta Dunĕrii, şi cu aquestia adduse colonnie nuoe învitând pe quelle din Dacia a trecce Dunĕrea. Tóte părţile de dincolo de Dunĕre furŏ de attunci numite *Dacia nouă*, şi se împărţì în *Dacia ripiană* şi *Dacia Mediterrană*. Prima se numì ripiană pentru quŏ erà pe lûngŏ rîpa Dunĕrii, şi capitala ei fu Ratiaria; a doa se ţisse Mediterrană, pentru quŏ erà între munţii Thraciei şi ai Macedoniei. Capitala aquesteia fu Sardica. Dacia vechie se înţellege quŏ fu Dacia nóstră, Dacia lui Trajan. Românii din părţile aquestea erà dejà aqui stabiliţi de 169 de anni; atâtea generaţiuni de Romani se născusserŏ aquì din tată în filiu, avea coprinsurile lor; erà aquestia legaţi prin atâtea relaţiuni de famillie, de vecinătate,

www.dacoromanica.ro

de commerciu de interese diverse, şi prin suveniri scumpe. Quei mai mulţi dară rămasseră la locurile lor în proprietăţile lor. Din epocha aqueasta începe un guvern nuou şi autonom în Dacia nóstră. Procum în timpii moderni colonniele englese din America se desfăcură de guvernul Engliterrei, assemenea coloniele romane din Dacia cu quât se chrestină, cu atâta avea o tendinţă de a se emancipà de Roma păgână şi imperială. Primii colonni conservà âncă suvenirile republicei, şi simţimêntele libertăţii şi egalităţi îi făcură a adoptà doctrinele salutarie a le Christianismului, şi pînă în urmă a se emancipà de odiosul imperialismu que ajunsesse a sfîşià şí Roma şi Italia şi lumea întrégă.

Elementul Barbarilor şi mai vîrtos al Gothilor appĕrù în Europa cu libertatea individuale quare nu crà cunoscută în lumea antică nici hellenică nici romană. Individul crà sclav societăţii.

Romanii din Dacia deveniţi Chreştini şi venind în contact cu elementul Gothicu sau German cătà mai currênd sau mai târdiu să scuture jugul Romei despotice sau imperiale, que ajunsesse prada pretorieenilor. Romanii făcură şi mai mult, începură a chreştină pe Gothii sau pe Germanii cu quari crà în contact.

Aurelian stabilind colonnie în Dacia nuoă, aquestea remasseră acolo pînă astădi. Mare numĕr de Români se află astădi în Macedonia în Thessalia şi în Epiru şi ênsuşi în Hellada proprie. Sătenii sau păstorii din Morcea pînă astădi vorbescu românesce Aurelian fu uccis de pretorieni la annul 275

www.dacoromanica.ro

II.

Tacitu-Florian.—Probu.—Caru.—Carin, Numerian,—Diocletian, Maximian, Heracliu, Constanţiu, Constantin, Galeriu, Liciniu.

Dupŏ Aurelian, în curs de vre-o doŏ-ḑeci de anni urmarŏ un şir de imperatori; Tacitu-Florian, Probu, Caru, filii aquestuia Carin şi Numerian, pînŏ la Diocleţian; şi Românii din Dacìa, trăirŏ cà autonomi cu ducii lor, mai vîrtos din famillia Negrilor Bassarabi, nu mai avurŏ nici o relaţiŏ cu Roma.

Diocleţian advenind la imperiu restabilì disciplina militară, luŏ de ajutor pe Maximian şi pe Heracliu, şi înalţò la demnitatea de Cesari pe Constanţiu Chloru şi pe Galeriu. Atâţia ómeni activi împărţind imperiul şi puterea şi devenind rivali, nu făcurŏ de quât a desfacce tăria romană a quăria emblemă erà fascele. In quelle dupŏ urmă, dupŏ multe nevoi şi victorii Diocletian şi Maximian abdicarŏ.

Imperiul Romei se guvernà acum de Constanţiu şi de Galeriu.

Soldaţii proclamarŏ de imperator pe Maxenţiu şi aquesta vrênd a batte pe Constantin, filiul lui Constanţiu, remasse învins şi înnecat la trecerea unei punţi. Inaintea aquestei victorie se arătò lui Constantin semnul Crucii cu vorbele: *în aqueasta vei învinge.* Remasserŏ acum Constantin şi Liciniu a'şi dispntà imperiul. Pîrŏ în fine Constantin învingĕtor, exilò pe Licinia în Nicomedia unde a şi murit la annul 9[illegible]

www.dacoromanica.ro

III.

Roma nuoă. — Christianismului i se dă drept de cetate. — Românii intră în relaţiŏ cu imperiul Rĕsăritului. — Sicibida astăḑi Celiu. — Religia chreştină devine religia Românici.—Primii episcopi ai Daciei,

Constantin remăind singur imperator fondò *Roma quea nouă*, în locul vechiului Byzanţiu la annul 325 pînŏ la 329. Aqueasta fu numită apoi Constantinopole. Sub dênsul Christianismul începù să aibă drept de cetate în imperiul roman; pînŏ aquì nu fussesse de quât or persecutat or sufferit.

Românii din Dacia lui Traian, chrestinaţi dejà, pentru protecţia que arătò Constantin în favórea Chrestinilor, începurŏ a fi din nuou în relaţiŏ cu imperiul. Constantin pusse de construì o punte pe Dunĕre la gura Oltului şi trecù în Dacia spre a batte pe Gothi. În adevĕr îi bătù şi 'i allungò peste Dunastru. Constantin edificò multe cetăţi în Dacia traiană, precum Constanţiola şi Recidua în Temisiana; Sicibida [astăḑi Celeiul]. Daphine la gura Argeşului şi quare mai la urmă se numì Constanţa.

Religia chrestină deveni religia Statelor Românici. Dacia avea dejà patru episcopi al Daciei propriă, al Gothilor, al Scythilor şi al Bessilor,[1] aquesta din urmŏ la synodul dela Nicea în annul 352 luò titlu de apostol al Daciei rîpiene.[2]

Constantin a murit la annul 337 în etate de 65 anni.

1] Roma fiind încŏ păgână Gothii şi din Scythi furŏ chrestinaţi de Românii din Dacia.

2] Se aflò în annii din urmă una din primele Evangelie que s'a trimis spre a se propagà în Dacia. Aquesta devenisse proprietate a reposatului Banului Mihael Ghica. Astăḑi se află în Athene.

www.dacoromanica.ro

IV.

Filii lui Constantin.—Julian Parabatul.—Valentian şi Valente.—Hunii Thedosiu.—Episcopul Theotimu.

Constantin, Constanţiu şi Constanţ, trei filii ai lui Constantin furŏ moştenitorii la imperiu ai tatălui lor, susţinuţi de soldaţi în aquărora mână stà sórta imperiului şi a imperatorilor. Aquestia uccisserŏ pe unchii şi pe verii lui Constantin. Imperiul fu împărţit în trei părţi, fiă-quare din Imperatorii fraţi îşi avea rivalii sau adversarii sĕi şi ei între dênşii se urrà ca fraţii inemici ai antichităţii.*]

La annul 353 remasse imperator numai Constanţiu, şi în expediţia que făcù în contra lui Julian supranumit parabatul quare se proclamasse August, murì în aquea campanie pînŏ a nu începe resbellul, la annul 361.

Julian advenì la imperiu şi domnì pînŏ la annul 363 quând murì în resbellul que întreprinse assupra Perşilor. Sub dênsul Chreştinii iar începurŏ a fi persecutaţi, Aquestuia urmò Iovian şi murì şi aquesta la annul 364.

Dupŏ dênsul advenirŏ la imperiul fraţii Valentinian şi Valente. Primul fu imperatorul Appusului şi Valente al Rĕsăritului.

In domnirea aqustora venirŏ peste Volga şi Tanais mulţi Barbari din Asia cu numele de Huni quari rempinserŏ pe Gothi peste Dunĕre în Moesia, Valente, venind assupra Hunilor a'i bate, murì în bătaia dela Adrianopole la annul 378. Valentian murise dejà mai 'nainte la annul 375.

* Eteocle şi Polynice.

www.dacoromanica.ro

Thodosiu advenind la Imperiu, îl curăţi nu numai d usurpatori ci şi de păgânismu, făcênd a se întinde pretutindeni Christianismul. Pe timpii aquestia se află episcop al Românilor în Dacia Theotimu bărbat foarte zelos şi erudit. Sozomen ţice quŏ pe aquesta pretutindeni îl numia ţeul Românilor.

Theodosiu împĕrăţi pînŏ la annul 395' şi lăssò Imperiul împĕrţit la filii sĕi Arcadiu şi Onoriu; sub dênşii începù a declinà mult puterea romană.

V.

Onoriu şi Arcadiu.—Attila.—Filii lui Attila.

Imperiul desbinat începù a se dĕrrîma şi la Occident undo domnià Onoriu şi la Orient, al quăruia imperator crà Arcadiu. In părţile aquestea Hunii avênd de Duce pe Attila supranumit *flagellul lui Dumuţeu*, pradă Macedonia şi Thracia şi dupŏ que domină tótă Dacia lui Aurelian, trece cu hordele salle şi se aşéţă la Tissa de unde începe a amenţà şi imperiul dela Occidente. La annul 450, intră cu Hunii sĕi pînŏ în Gallii, ci bătut de ducele oştirilor romane Acţiu è nevoit a se înturnà în apoi, a adunà oştire nuoă şi a intrà în Italia, unde, dupŏ que arse şi redusse în ruine cetatea Aquileia, devastò Italia pînŏ la Roma. Papa Leon prin rugĕminte îl făcù a graţià cetatea aqueasta. De aquì Attila se înturnò înapoi la Tissa unde îşi avea quartierul genoral sau residinţa. Aquì înnecat în sânge murì la annul 453.

Filii lui nu trăirŏ în pace, certele lor le addusserŏ şi căderea. Unul din aquestia, Elah fu uccis

www.dacoromanica.ro

în resbel de regele Gepidilor Ardaricu; quel-allalt Daggisicu fu uccis de generalul roman Anagastu. Al treilea filiu fu nevoit a abandonà Pannonia şi a se refugià în Scythia pe la annul 469.

VI.

Imperiul Appusului cade.—Cu un Romulu începe Roma cu alt Romulu cade.—Cu un August începe imperiul, cu alt August pere.—Românii sunt destinaţi a face o confederaţiŏ cu popolii Rĕsăritului.

Imperiul occidental, assalit de tóte părţile de Barbari cădù în fine în puterea aquestora la annul 467 dela Christu şi la 1229 dela fondarea Romei. Romulu fu primul ei fondator, şi Romulu August ultimul sĕu imperator. Octavian Augustu fu fondatorul imperiului, şi iar subt un Augustu se distrusse aquest mare colos de intrige, de desbinări, de crime şi de mărire.

La Orient tot se mai ţinne imperiul susţinut de Greci şi mai vîrtos de adevĕraţii continuatori ai Christianismului.

In Epocha aqueasta Românii din Dacia lui Traian, emancipaţi de imperiul Byzantin şi cu atâta mai vîrtos de al Romei, n'avurŏ de quât a se susţinne singuri în contra Barbarilor, quând luptânduse quând pactisând cu dênşii, quând suppuinduse. In aqueastă epochă de desbinare a Romanilor de dinquaci de Dunĕre de quei de dincolo, peste 200 de anni, sufferirŏ mult ai nostri. Situaţia geographică, interesele commune, inemicii de din afarŏ, par' quŏ a predestinat pe Români spre a fi în strînsă legĕtură cu popolii de peste Dunĕre, cu Orientul întregu. Ei par' puŏ ar' fi chiemaţi de provedinţă spre a formà

www.dacoromanica.ro

într'o zi o mare confederaţiă. De quâte ori au eşit quâte un omu de Stat mare între Români, cum vom vedé la urmă, cà Kyriarchii ai Bisericei, cà Mircea cà Stephan quel mare, ochiul lor n'a fost de quât a se confederà cu Rĕsăritul. Lumina nu vine de quât dela Rĕsărit. Dela Appus nu vin de quât ţempeste şi întunerecul.

www.dacoromanica.ro

PERIODUL AL DOILEA.

ROMANIA MIXTA.

EPOCHA A CINCIA.

ROMANII şi IMPERIUL BYZANTIN.

I.

Se succed mulţi imperatori.— Justinian.—Dreptul roman.—Bellisariu. Narses.—Barbarii se allung.—Daciele mai resuflă.— Episcopului Daciei i se dĕ supremanţia. — Bellisariu disgraţiat, şi apoi reintregit în drepturile salle.—Vermii de mĕtasse adduşi în Europa din Indii.

In curs de un secol dela mórtea lui Arcadiu la annul 408, se succedurĕ un şir de imperatori la Orient: Theodosiu II, Marcian, Leon, Zenon, Anastasiu şi Justin.

La annul 521 dupĕ mórtea aquestuia din urmă, advenì la imperiu nepotul sĕu Justinian. Aquest imperator instruit şi occupat cu studiul dreptului sau al legilor, numì o comissiĕ de ḑece bărbaţi competinţi spre a cullege tóte legiuirile romane şi a formà nisce corpuri de legi. Aquestea se terminarĕ, şi pînĕ astădi servescu de base tutulor legilor civili alle Statelor civilisate.

Justinian sciù a 'şi allege şi buni căpitani şi între toţi a distinge pe Bellisariu şi pe Narses, pe quari îi numì capi ai oştirilor salle. Bellisariu bate la rĕsărit pe Perşi, apoi pe Vandali, suppune Africa şi o

www.dacoromanica.ro

facoe din nuou provinţiă a imperiului. Trece dupŏ aquestea în Italia, şi coprinde Neapole şi Roma. Se. întórnă din nuou la rĕsărit spre a batte pe Perşi, que reintrasserŏ în imperiu. Lassă aquì pe Martin spre a commandà oştirile; se întórnă iar în Italia infestată de Gothi, şi mântue Roma din puterea aquestora.

In aquest timp de redeşteptare a spiritelor romane, luarŏ curagiu şi Românii din Dacia. De mult se grămădisserŏ peste dênşii mulţime de Barbari. Dupŏ Huni venirŏ şi Avarii que predominarŏ peste toţi. Justinian avênd sympathiele române din Dacia întreprinse un resbel în contra Barbarilor din părţile noastre, luò multe cetăţi din mâ nile lor şi le dette înapoi Românilor, înălţò apoi pe ambele margini alle Dunĕrei o multitudine de fortereţe spre appĕrare Românilor în contra Barbarilor. pe Episcopul Daciei nuoe que erà locul naşcerii salle, îl înălţò la rang de Arhiepiscopu, quăruia îi dette supremanţia peste toţi episcopii din amândoĕ Daciele, din Dardania, din Macedonia şi din Pannonia.

Justinian avù mari qualităţi bune, şi între errorile salle fu şi aqueea de a se lăsà a crede pe quei que invidià pe Belisariu. Aquest mare herou fu fórte rĕu recompensat de Justinian. Doi anni fu în mare disgraţie, degradat din toate titlurile salle. Imperatoriul pînŏ în quelle din urmă îşi recunoscù erroarea şi reîntregi pe marele căpitan în toate drepturile salle. Puçin dupŏ aqueasta muri heroul în etate 'naintată; şi peste puçin murì şi Justinian la annul 565. In timpii lui Justinian se crede quŏ s'au addus în Europa semênţa vermilor de mĕtasse de doi călugĕri que venià din Indiea la annul 551.

www.dacoromanica.ro

II.

Justin.—Tiberiu.— Mauriciu.—Phocà usurpatorul.— Heracliu resbunătorul.— Mahomet óspe la Heracliu.— Ginţii slavone.— Bulgarii.— Românii christianisă pe Barbari.

Dupŏ mórtea lui Justinian, imperiul începù a declinà din nuou. Imperatorii que venirŏ dupŏ dênsul; Justin II, Tiberiu, Mauriciu, nu sciurŏ a'l imità. Phocà unul din căpitanii quei mai obscuri ai armatei, que se trăssesserŏ dela Dunĕre spre a iernà în Thracia, sciù a facce pe soldaţi a'l allege de cap şi a'l proclamà de August. In capul aquestei armate venì cà rebel în Constantinopole şi uccidênd pe Mauriciu şi tótă famillia lui, devenì imperator. La annul 610. Heracliu resbună mórtea lui Mauriciu, uccide pe Usurpatorul Phocà, şi advine la thron.

In ḑillele lui Heracliu appărù şi Mahomt, fondatorul religiunii mahometane que se numeşce Islam. Pe la annul 622 quând Heracliu se înturnà vingĕtor dela resbellul que avù cu Perşii, întêlnì în calle pe Mahomet, quărui îi accordò ospitalitatea que îi cerù.

Tot pe attunci mai multe ginţi slavone începurŏ a se mişcà căutându'şi locuri .de a se stabilì. Attunci appărurŏ Serbii, attunci Curbat ducele Bulgarilor la Don, formò o potestate tare şi formidabile. Curbat murì la annul 666 şi quellor cinci filii ai sĕi le ḑisse la mórtea sa să nu se desparţă şi să domnească înpreună frăţesce. Nu'l ascultarŏ filii, cì unul a nume Butaia remasse în locul unde domnisse tatăl sĕu; al doilea a nume Contrag trecù peste Dunĕre în Assia; quei-lalţi trei appucarŏ spre Appus: unul din ei se aşşeḑò în Dacia orientale sau Bassarabia [aquesta se

www.dacoromanica.ro

numià Asparucu] altul que se numià Rean trecù în Pannonia sau Ungaria şi se suppusse Avarilor; al treile, a nume Alsecu se dusse spre Italia şi se suppusse Longobarḑilor.

La annul 680 Bulgarii din Bassarabia conduşi de Asparucu, treccurĕ în Mœsia, se stabilirĕ acolo şi îi detterĕ numele de Bulgaria.

Rumpênduse astfel relaţia între Românii din ambele Dacie, quei de dinquaci de Dunĕre nu mai au nici o legĕtură cu imperiul Rĕsăritului. Ai noştrî ţin datinele şi limba Romanilor; în Byzantiu imperiul se grecisse: altă limbă, alte datine, alte interese. Isolaţi şi împresuraţi de Barbari cătà a se susţinne cum puteà, quând luptânduse în contra ginţilor de quari erà assaliţi, quând pactisând cu dênsele, încuscrinduse cu capii lor şi chreştinându'i. Românii de dinquaci de Dunĕre chreştinasserĕ dejà o mare parte de Avari şi din Germanii que venisserĕ în părţile aquestea; quei de dincolo de Dunĕre se pusserĕ a chreştinà pe Bulgari şi a facce causă commună cu dênşii.

Pe la capĕtul secolului al optulea se aşéḑă şi Sîrbii şi Croaţii în locurile unde locuescu pînĕ astăḑi. Părţile Slavoniei şi Croaţiei pe attunci se numià Moravia quea din Pannonia.

III.

Românii chrestineaḑă pe Bulgari. — Methodiu şi Cyrillu sunt fraţi şi Români; aquestia propagă Christianismul între tóte ginţile slave, le dă litterele grecoromane sau byzantine cu quari scrià dejà Românii.

Spre chreştinarea Bulgarilor contribuirĕ mult doi fraţi romani despre Severin que devenisserĕ călługĕri şi quari îşi făcuserĕ educaţia la Roma. Aquestia furĕ Melhodiu şi Cyrillu. Bulgarii urrà mult pe Byzantini cu quari erà

www.dacoromanica.ro

în necontenit resbel, nu putea să ia nici un misionar dela dênşii. Melhodiu şi Cyrillu, bărbaţi fórte instruiţi şi cuvioşi, cà Români se decisserŏ a trece la Românii de peste Dunĕre que făcea causă commună cu Bulgarii, se întrodusserŏ la curtea lui Bogore despotul Bulgarilor. Dupŏ multe încercări de a'l convertì la Christianismu, venì şi suror a lui Bogore din Costantinopole unde fussesse îndelung prinsonieră de resbel şi unde la curtea Theodorei se şi chrestinasse. Cu aqueasta' înţellegênduse monachii români îşi îndoescu puterile spre a evangelisà pe Barbari. Bogore erà fórte tenace. Advenì pe attunci şi o epidemie mare peste toţi Bulgarii; pestilenţa se încinssesse. Românii începurŏ a facce propagandă mare quŏ rĕul nu va încetà pînŏ quând Bulgarii nu vor chemà pe Dumneḑeul Chrestinilor în ajutor. Bulgarii ascultă, şi pestilenţa înceteaḑă.— Pe lûngŏ aquestea Methodiu fiind zugraf, fu invitat de Bogor a'i zugrăvì o casă şi pentru quŏ erà amător de vênat, îi ḑisse a'i facce quâte fére scie mai terribili. Cuviosul Methodiu, între altele îi zugrăvì şi ultima judicată, representând pe pĕcătoşi, pe tyranni, pe păgâni, pe diavoli cà quelle mai terribili fére. Bogore se impresionŏ fórte, şi attunci querù în adevĕr a se chrestinà din preună cu toţi ai sĕi. La baptesemă, din Bogore îi pusserŏ numele Michael, sau qua să 'l assemene cu imperatorul Byzantiului de attunci que se numià Michael, sau qua să 'l assemene cu primul ministru al cerului que a resturnat spiritele necurate, dând adicŏ lui Bogor missia de a chrestinà pe toţi Bulgarii.

Aqueastă din urmă părere se póte affirmà şi dupŏ

www.dacoromanica.ro *

revolta que s'a întêmplat din partea unor Bulgari que au sculat mulţime de popol în contra lui Bogor dupŏ chrestinarea lui. Aquesta cu 48 ómeni ai sĕi, şi cu crucea înainte, ajutat şi de şépte clerici cu faclii apprinse, învinse pe rebelli şi făcù multitudinea a cădé la pamênt şi a quere baptesma. Michael dar devenì numele lui Bogore. Annul 850.

Methodiu şi Cyrilu apoi devenind archierei trecurŏ în Moravia Pannoniei adicŏ în părţile Slavoniei şi Croaţiei şi chrestinarŏ pe Slavoni, Voind apoi a punne pe callea luminării şi a civilisaţiunii popolii aquestia, învĕţarŏ dintr'ênşii a citì şi a'şi scrie limba cu littercle grecoromane sau byzantine cu quari se servià dejà de mult Românii din ambele Dacie, cum şi Grecii que devenisserŏ *Romei.* Aqueste littere erà parte romane[1]) parte hellenice[2]). Românii spre a representà limba lor mai luasserŏ dela Hebrei pe ш, şi mai inventasserŏ litterele fonetice cà *я*, que erà un A scurtat prin miţlocu şi pe ъ, que representà prin ochiul sĕu şi pe *a*, şi pe *e*, şi pe *o*. Românii pe atunci făcea serviţiul divin în limba latină, Grecii în quea hellenă. Slavonilor, dupŏ que învĕţarŏ a'şi scrie limba cu litterele byzantine sau române, pentru quŏ furŏ date de Cyrillu Românul, li se tradusserŏ şi cărţile Bisericei pe limba slavonă spre a facce serviţiul divin pe limba lor cunoscută.

Bulgarii şi toţi Slavonii, fiind în urră cu Grecii sau Byzantinii, nu puturŏ sufferì nici un episcop sau preot de acolo. Querurŏ dar dela Roma, pentru

---

1) Cà а, в, ч. = a, b, q.
2) Cà в, г, д, е, ф, к. = β, г, д, є, к.

www.dacoromanica.ro

quŏ schisma nu există, Bisericele erà una, a le numì Episcopi şi a le trimitte primii preoţi. Annul 866.

IV.

Basiliu usurpatorul.—Photiu.—Schisma Appusenilor de Rĕsăriteni.

La annul 867 Basiliu uccisse pe imperatorul Byzantiului Michael III şi îi usurpò coróna. Aquesta, de şi usurpator, sciù a guvernà, şi dette nisce legi folositóre. Mai 'nainte de Basiliu un om erudit a nume Photiu reuşì a da jos pe Ignatiu de pe thronul patriarchatului œcumenicu şi a se numì el patriarchu, de şi erà laicu sau mirean. Basiliu quând advenì la imperiu, adunò la annul 869 synod, şi destituì pe Photiu reîntregind pe Ignatiu în drepturile salle. Ḑicu quŏ din causa lui Photiu provenì schisma Bisericei Appusului de a Rĕsăritului. Causa principale ânsĕ a fost tendinţa Papilor de a avé suppremanţia între Patriarchi, şi mai mult de tóte systema Absolutismului. Biserica Rĕsăritului represintă guvernele constituţionale, unde a Appusului a voit în tot d'auna a representà şi a susţinne Absolutismul.

V.

Românì autonomi cu ducii lor.— Gellu, Mariottu, Claudiu, — Banatul Severinului şi alte ducate.—Ungurii.—Tuhut.—Arpad alliat cu Românii —Românii începù a chreştinà pe Unguri.

Românii, afarŏ de quei que formà un regat cu Bulgarii, pe allocurea alţii se aflà autonomi guvernaţi de duci ai lor. In quelle cinci judeţe de peste Oltu se formasse dejà ducatul Severinului. Dinquaci de Oltu şi în Moldovia Românii avea mai mulţi duci, sub nume de Pacinaţi.

Pe timpul quând Ungurii trecurŏ între Tissa şi Dunĕre, în Transilvania domnià ducele Românilor

www.dacoromanica.ro

Gellu; în Ţinutul Crişului între Sameşu, Tissa şi Mureş, Românii avea de Duce pe Mariottu domnu ereditar din vechime. Străbunul aquestuia a fost ucis de Attila. In Ruşiava quare erà între Mureş, Tissa şi Dunĕre domnià Claudiu cà duce al Românilor.

Aquestia trăind de mult timp în pace furŏ supraprinşi şi nepreparaţi de resbel la appariţia Ungurilor în părţile aquellea. Gellu perdù viaţa în resbel cu Ungurii que erà conduşi de Tuhut; şi Românii vĕdênduse fărŏ duce pactisarŏ cu Ungurii la Esculeu, şi îşi allesserŏ de domn pe Tuhut. Ţinutele ânsĕ al Mureşului şi al Oltului furŏ âncŏ mult timp appĕrate de Români şi guvernate de duci ai lor que se numià voḑi sau voivoḑi. Tot assemenea se susţinea şi Mariottu, iar mai în urmă vĕḑênd quŏ nu mai póte ţinne lupta, închieò pace cu mai marele peste toţi Unguri Arpad, şi se alliò cu dênsul dând pe fília sa dupŏ Zoltan filiul lui Arpad.

Murind apoi fărŏ moştenitor; adoptò chreştinându'l pe ginerele sĕu Zoltan şi ast-fel ducatul lui trecù iar la Unguri.

Se mai ţinea Ducatul Temisienei sub domnirea lui Claudiu. şi moştenitorii sĕi îl appĕrarŏ cà ducat român pînŏ la formarea regatului Uugariei de Stephan.

Românii începurŏ a facce propaganda christianismului între Unguri.

www.dacoromanica.ro

VI.

Tendința Românilor de a luà cu Bulgarii Constantinopole şt de a regenerà imperiul Roman. — Petru fiiul lui Simeon. — Fraţii Români David, Moyse, Aron şi Samuel.— Ruşii chiemaţi de Byzantini. — Români de dinquaci de Dunĕre din preună cu Ungurii vin în ajutorul Romano-Bulgarilor.—Fraţii David, Moyse şi Aron mor. Samuel se proclamă rege.—Basiliu II vingĕtor distruge regatul Romano-bulgar şi ia numele de Bulgarocton.

Pe quât de o parte Românii creştinând pe Unguri pactisà cu dênşii şi se încorporà spre a formà un regat nuou, pe atâta pe de alta Românii que chrestinasserŏ pe Bulgari desvoltà tóte puterile spre a susţinne regatul federativ al Romano-Bulgarilor subt regi de stirpe română, şi a posede ênsuşi throuul lui Constantin de aquecaşi origine cu dênşii.

La annul 927 Simeon regele Românilor şi Bulgarilor murì, şi filiul sĕu Petru îi succedù şi domnì pînŏ la annul 963. Attunci se scularŏ patru Români, David, Moyse, Aron şi Samuel şi puinduse în capul Românilor dominarŏ ţĕrrele de peste Dunĕre şi din preună cu Bulgarii detterŏ resbel imperiului Byzantin, ajungênd pînŏ aprópe de Constantinopole. Byzantinii chiemarŏ pe Ruşii dela Dunapru să viiă în contra Bulgarilor şi Românilor. Ruşii venirŏ spre ajutor, adicŏ spre a prădà ţĕrrile dela Dunĕre, şi apoi a nu mai voì a se retragge de aquì. Se făcurŏ una cu Bulgarii, chiemarŏ în allianţă şi pe Unguri, cum şi pe Ducii Românilor quellor lalţi pe quari dupŏ mărturia lui Străbon, Ruşii şi Polonii îi numià Pacinaţi sau Pacinaciţi, formarŏ o armată de 300 mii osteni, şi trecurŏ cu toţi muntele Emul spre a resturnà imperiul Byzantin.

Byzantinii sciurŏ a desbinà aqueastă armată,

www.dacoromanica.ro

quŏci luarŏ cu binele pe Ruşi, făcurŏ pace cu aquestia, şi quei-lalţi remâind despărţiţi furŏ constrînşi a se retragge, spre a revenì întăriţi.

In adevĕr, Românii appărurŏ din nuou din preună cu Bulgarii, şi în luptele crunte que avurŏ, perirŏ trei dintre fraţii Români: Davìd, Moyse şi Aron· Samuel remasse singur, şi fu proclamat de rege. Cà duce al ostirilor salle, trecù Emul, dominò Thracia, Macedonia, Thessalia şi Peloponesul, şi pe locuitorii din Larisa îi strămutò în Bulgaria, unde formò dintr'ênşii un corp de oştire cu quare se bătù în contra Byzantinilor 37 de anni.

Imperatorul Basiliu II, vĕdènduse fórte strimtorat, se decise a adunà oştire mare, a o exercità bine, şi quând se vĕdù mai tare de quât Samuel Regele Romano-Bulgarilor reîncepù resbellul cu vigóre. Samuel ţinênd resbellul, murì la annul 1013; şi urmĕtorii lui mai ţinurŏ pînŏ la 1019. Attunci Imperatorul Basiliu II bătù pe Bulgari, coprinse capitala Acrida, distrusse regatul aquesta şi luò supranumele de Bulgarocton (uccidĕtor de Bulgari). In testamentul sĕu lăssò qua şi Românilor să facă următorii sĕi, dupŏ cum el a făcut Bulgarilor.

VII.

Stephan primul rege al Ungariei. — Ungurii adoptă Christianismul. — Magyarii nu sunt domni ci federaţi. Aquelleaşi drepturi şi datorii au toţi popolii que formă regatul. — Septe ducate române în Ungaria.

Pe quând regatul Romano-Bulgar se aflà în luptă de mórte şi începù a declinà; Ungurii cu Românii şi cu popolii slavi formà un rĭgat nuou Ungro-vəlach, sau al Ungariei confederate. Dupŏ mórtea lui Geisa ducele

www.dacoromanica.ro

predomnitor al Ungurilor, Stefan I filiul său îi luò locul la annul 997. Ungurii începusserŏ dejà a se chrestinà prin contactul şi allianţa cu Românii şi popolii slavoni. Stephan fu unul din quei mai zelatori adepţi ai Christianismului. Advenind la putere, întreprinse o propagandă energică spre a converti pe toţi Ungurii. Aqueasta attrase mult sympatiele Românilor şi popolilor slavi, quari îl supranumirŏ apostol al Christianismului, şi se unirŏ cu toţii a formà un regat tare.

Elementul Magyar, chrestinat de popolii vecini, nu avù nici characterul, nici drepturile que puturŏ avea elementele domnitóre în Europa assupra pămêntenilor. In locu de a vedé quine-và pe Magyari domni şi pe pămênteni servi, cà în alte părţi. din contra formarea regatului Ungariei fu o legătură şi înfrăţire prin Christianismu a tutulor popolilor confederaţi. Fiă-quare popol îşi avù drepturile şi datoriele salle egali în nuoul regat que devenì patria tutulor. Fiă-quare que lua armele spre a appĕrà patria devenià nobil, magnat, fărŏ distincţiŏ de naţionalitate; şi din contra quel que se codià de a servì Patriei appĕrênd-o, aquella remânca fărŏ drepturi, sau perdea pe quelle dejà avute. Ast-fel vedea quine-va nemeşi şi iobagi*] şi între Unguri şi între Români, şí între Slavoni.

La formarea regatulni federativ, şépte coprinsuri sau mici ducaţe de Români cu Domnii lor furŏ recunoscute.

Pe lûngŏ aquestea Regele fiind electiv, la timp de vacanţă la thron între candidaţii se punea toţi

* In Comitatul Maramureşului pînŏ la 1848 se aflà 483 nemeşi Unguri, 717 nemeşi Slavi şi 3750 nemeşi Români.

www.dacoromanica.ro

magnaţii patriei comune, fără distincţiŏ de naţionalitate; şi ast-fel, cum vom vedé, furŏ alleşi şi din Români spre a se suì la thron şi a guvernà Ţérra.

VIII.

Bănatul Severinului cu Basarabi.—Domniate şi republice moldave.— Domniate române.— Lupu prothospătarul.— Ambele ţerre alliate cu Byzantiul în contra Bulgarilor.— Desbinare— Români coprind multe locuri din Thracia.— Românii bat pe Calaman.— Bassarabenii subt comanda lui Batace ajută pe Byzantini în contra Ungurilor.— Saşii în Transylvania.

Românii din quelle cinci judeţe de peste Oltu îşi formasserŏ dejà Bănatul Severinului şi se guvernà de ducì români mai mult din famillia Bassarab, cu titlu de Bani. Aquest Bănat remasse autonom şi independent. In Moldavia se constituisserŏ Românii pe allocurea în republice şi pe allocurea în domniate sau în voivodate sub nume de Pacinaţi şi Comani. S'au aflat o monettă de aramă apprópe de tîrgul Romanului în ruinele unei cetăţi que se numià Semendra. Pe aquea monettă pe o parte erà figura domnitorului cu păllărie pe capu şi cu inscripţia, *părintele Moldoviei*(*) iar pe de alta: *heredia* de *Moldova* (romanesce adicŏ moştenirea Moldovei.)

Pe la annul 1027 Moldavia şi Ţérra Română erà autonome, nu depindea nici de Ungaria, nici de regatul Romano-Bulgar, que erà dejà desfiinţat de Byzantini, nici ênsuşi de imperiul Byzantiului. Un historicu Griselin ḑice quŏ imperatorul Constantin Porphyrogenitul în expediţia que a trimis assupra Siciliei, avea şi un contingent de Români, Vandali Ruşi şi Poloni sub commanda protospătarului Lupu.

* Svonesce

www.dacoromanica.ro

Aquesta erà un contigent de duci sau condotieri voluntarii cum erà datina pe attunci.

Pe la annul 1042 Românii din ambele principate se vĕdu în historie alliaţi cu imperiul Byzanţiului în contra Bulgarilor, pe quând împĕrăteasa Zoe crà în resbel cu aquestia. Nemplinindu'şi Byzantinii condiţiunile allianţei, ḑisa concordie se prefĕcù în discordie, certe şi turburări; neîncetat se urmarŏ resbelle, în quari Românii au coprins multe locuri din Thracia şi s'au aşeḑat acolo.

Miron chronicarul moldav, întăresce quŏ Românii din Moldavia şi România avea deḑà Domnitorii lor pe la annul 1080.

Mai târḑiu la annul 1118 şi apoi la 1121 sub Ioan Comnenu Românii transdanubieni furŏ rĕu bătuţi şi uccişi. Aqueasta a întărrîtat tare pe Românii domniatelor Danubiene, şi sculânduse cu forţă mare, au bătut pe generalul Byzantin Calaman.

Se vede apoi o împăcare între Români şi Byzantini; quŏci la annul 1168 pe quând imperatorul Emanuel avea resbel cu Ungurii, Românii din Bassarabia sub commanda lui Batace iau dat ajutor.

Tot quam pe aquel timp, cu quàţi-va anni înainte, la annul 1143 veniră şi Saşii şi se aşeḑarŏ în Transylvania.

IX.

Românii au păţit mai mult dela ḑişii chreştini. — Răsăritenii se corrump;—Appusenii devin astuţioşi şi axclusivi.— Prima cruciată subt Urban II.—Godofred de Buillon rege al Palestinei. — A doa cruciată, Ludovicu VII şi Conrad III.

Românii, resistarŏ mult cu armele în contra Barbarilor, şi pe quei que nu puturŏ allungà cu puterea

www.dacoromanica.ro

materiale, îi supusserŏ şi îmblânḑirŏ cu puterea moralĕ, chrestinându'i cà pe Gothi, Bulgari şi pe Unguri. Pe păgâni, Românii or îi învingea or îi baptezà; rĕul lor quel mai mare le venià dela quei que se ḑicea chrestini.

La Rĕsărit Chrestinii se degenerasscrŏ sub corrupţia imperiului Byzantin; şi cu quât aquestia se degenerà, cu atâta Islamismul se întindea. Saracinii luasserŏ multe provinţie alle Rĕsăritului, cum şi Palestina.

La Appus, dupŏ schismă, şi âncŏ de mai nainte capii religiunii ajunssesserŏ a facce din ḑoctrina Mântuitorului o systemă spre a dominà lumea, şi a nu recunósce puterea guvernelor, de nu se vor suppune puterii lor. Din aquest princip dominator plecând Papii, spre a'şi puté impunne puterea şi în Orient, aflarŏ pretext quŏ vor să mântue mormântul lui Christu din mâinile Saracinilor, şi scularŏ popolii Europei, qua sub manta Christianismului întroducêndose în Orient, să pótă desthronà mai târḑiu pe imperatorii Byzantini, şi a'şi întinde acolo systema şi doctrinele. aqueastă expediţiŏ în contra Saracinilor adicŏ, o numirŏ *Cruciată*, şi tot osteanul fu însemnat cu semnul Crucei.

Prima cruciată fu proiectată de papa Grigoriu VII, şi realisată de Urban II la annul 1096. Peste 300 de mii de ómeni din popolii Europei assiguraţi de predicatori quŏ li se vor iertà pĕcatele, luarŏ armele, se însemnarŏ cu semnul Crucei şi plecarŏ spre Ierusalem, devastând ţĕrrele pe unde trecea. Prin ţĕrrele nóstre şi prin Bulgarja nu lăssarŏ de quât blesteme în urma lor; pretutindeni furŏ

www.dacoromanica.ro

uiduiţi cà toţi zavergii şi bătuţi. Luptele de pe drum morburile asiatice, bătăile cu Saracinii îi lăcurŏ a remânea numai 3000 la Niceea dupŏ quari mai veniră şi alţii, spre a'i ajută. Aquestia trecênd prin Constantinopole, promisserŏ imperatorului nu numai credinţă, ci şi de a suppune lui tóte ţerrele que vor luà dela Turci. La annul 1099 luarŏ Ierusalem-a; ânsĕ în locu de a o suppnne imperatorului, proclamarŏ pe Godofred de Bullion, ducule lor, de Rege al Palestinei.

Adoa cruciată spre a susţinne locurile luate de la Turci fu ardicată la annul 1143. In capul aquestei armate se pusserŏ Ludovicu VII regele Françei şi Conrad III imperatorul Appusului. Quei de subt Ludovicu se purtarŏ bine pe unde trecurŏ prin ţerrele aquestea; iar quei de subt Conrad se purtarŏ fórte neomenesce cà şi quei din prima conciată. Ostenilor aquestora li s'a ḑis *cruciaţi.*(*)

XI.

Isaciu Angel se împacă cu Ungurii, luând de femee pe filia regelui Bella. — Imposetele lui pentru nuntă rescólă popolii. — Românii din Mœsia se revoltă. — Petru-Asan. — Ioan. — Biserica sântului Demetriu spital de nebuni. — Nebunii profetisă triumful Românilor şi stingerea Byzantinilor. — Isaciu orbit de frate-sĕu Alexiu in carce. — A treia cruciată.

Pe quând Appusul îşi îndreptă armele către Resărit prin cruciaţii sĕi qua să domine iar nu qua să libere, Emanuel imperatorul Byzantiului da, dupŏ cum arătarŏm resbel Ungurilor. Iar dupŏ mórtea aque-

[*] Le ḑicu şi stavrofori sau cruciferi; alţii le ḑicu şi crucieri. Noi preferim numele quel mai natural cu quarc şi singuri s'au numit. N'au fost nici crucieri adicŏ făcĕtori de cruci, nici cruciferi (purtători de cruci), ci însemnaţi cu cruce adicŏ cruiaţi.

www.dacoromanica.ro

stuia, la annul 1186, advenind la imperiu Isaciu-Angel, şi remâind vĕduv, spre a întărî o pace cu Ungurii, querù de soçie pe Constanţia filia lui Bela regelui Ungariei, âncŏ de quând erà aqueastą de çece anni. Isaciu om avar şi cupidu, qua să nu facă dela sine spese pentru nunta imperiale, pusse imposite grelle pe toţi locuitorii imperiului. Sarcina se părù mare tutulor, şi toţi începurŏ a blestemà. Românii din Mœsia şi quei din Macedonia gemeau şi mai tare, pentru quŏ de 167 de anni sufferià jugul grecilor Byzantini.

Trei fraţi români Petru, Asan şi Ioan din familia ultimului rege Samuel de Comite(*] de currênd se returnasserŏ dela Constantinopole, unde fussesserŏ tractaţi cu neomenie la quererile lor, aflarŏ pe Români şi pe Bulgari întărîtaţi de impositul quel mare. Se pusserŏ dar în capul lor, şi sculară la arme toţi popolii Români dintre muntele Emul şi Dunăre. Jugul pe quât appĕsà pe aquesti popoli, pe atâta îi şi umilisse; îi făcusse codardi şi superstiţioşi. Fraţii de Comite, Petru şi Asan mai vîrtos, vrênd a le apprinde inima, se adressarŏ la imaginaţia lor. Edificasserŏ o biserică şi o închinasserŏ Sântului marelui martyr Demetriu. Acum o destinarŏ pentru căutarea şi însănĕtoşirea quellor smintiţi. Peste currênd kiliele bisericei furŏ pline de assemenea ómeni bărbaţi şi femei. Quei mai mulţi erà puşi a se prefacce quŏ sunt nebuni demoniaci. Dupŏ multe ţipete şi convulsiuni, cu pĕrul înfuriat, cu ochii rĕtăciţi cà şi cum ar vedé quelle nevĕdute, şi cà cum ar fi fost

[*] Grecii ḑiceau aquestei famillie Comitopuli.

www.dacoromanica.ro

inspirați, pîntre alte vorbe fără șir, strigà: „Mêndria, mîndria!... Urrasce Domnul pe quei mândri.“

— Mândria Grecilor n'o mai suffere Domnul,

— Vai ție, Babylonia pĕcatelor.

— Ha! ha! ha! Roma quea nuoă, vai ție!...

— Românii și Bulgarii sunt la porțile talle.

— Marele martyr Demetriu è ducele Românilor.

— Căpitanul Romanilor și al Bulgarilor è neînvinsul marele Mucenic.

— Uite'l quŏ s'a scîrbit de Thessalonica, și fuge de biserica Grecilor!...

— Românilor, Bulgarilor, uite'l, è în mijlocul vostru, d'assupra capetelor vóstre!

— Pavĕța lui vĕ scutesce.

— La arme! la arme Români, și Bulgari. Nici un Byzantin să nu mai remâie.

— Urrasce Domnul pe quei mândri, nici un Byzantin să nu mai remâie! „strigà apoi toți de o dată.

Iar preoții, închinânduse ție:

Ințellepția lumii aquestia nebunie è la Dumnedeu. Din gura pruncilor și a nebunilor esu adevĕruri que confundă pe quei que se credu înțellepți. Tare s'au corrupt *Țĕrigrădenii*!

La aquelle voci, la aquelle spectacole que se repetà pe tótă ție, Bulgarii se scularŏ la arme din preună cu Românii din Mœsia, și spre ajutorul lor venirŏ și Românii nostri de dinquaci de Dunĕre, și bătură pe Byzantini fórte. In aquea bătaie imperatorul Isaciu-Angel que commandà în persónă fu supraprins de frate-sĕu Alexiu, quare din preună cu corónа îi smulse și ochii. Conducêndu'l la Constantinopole îl pusse orbu la închisóre la annul 1195.

www.dacoromanica.ro

In timpii lui Alexiu-Angel se soulò a treia cruciată. Byzantinii pricepusserŏ dejà reaoa credinţă a Appusenilor şi se purtarŏ cu aquecaşi rea credinţă. Alexiu amăgì pe cruciaţi înţellegênduse în ascuns cu Saladin.

XII.

Ivancu sau Iancu uccide pe Asan şi fuge la Alexiu. — Petru devine victimă invidioşilor.— Ioan le succede, şi se proclamă imperator al Romanilor.— Innocenţiu III îl unge de rege.—Unirea cu Appusul. — Repentirea.

Pentru şi Asan, luptânduse ḑece anni liberă pe Români şi pe Bulgari de sub jugul Byzanţinilor. Scopul lor erà de a restabilì din nuou regatul aquestor doĕ naţiuni, şi de a se reîntregì pe thronul străbunului lor Emanuel. Invidia ânsĕ nu le iertò a trăí spre a'şi realisà cugetul. Asan fu uccis de ênsuşi vĕrul sĕu Iancu sau Ivancu, pentru quŏ 'la mustrat despre o immoralitate sau pentru quŏ se vênduse Byzantinilor. Petru îl alungò spre a'i pedepsì. Iancul în fine fugì la Constantinopole unde îşi luò salariul alliânduse cu imperetorul que îi dette o nepótă a sa. Petru căḑù şi el assassinat de un invidios tot din famillia sa, la annul 1197.

Spiritul independenţei erà ânsĕ de ajuns deşteptat între Români şi Bulgari. Aquestia, dupŏ que plânsserŏ mórtea liberatorilor lor, proclamarŏ pe al treilea al lor frate Ioan de duce suprem assupra ambelor naţiuni. Spre a realisà cugetul fraţilor sĕi, Ioan, cum ajunse la putere se proclamò de Imperator al Romanilor si al Bulgarilor, spre a restabilì imperiul Roman. Alexiu imperatorul Byzanţiului dupŏ que

www.dacoromanica.ro

îi declarò resbel şi se vĕdù constrîns de tóte părţile, fu nevoit a închicià pace şi a'l recunósce de imperator la annul 1200.

Evenimentul aquesta făcù o mare impresiŏ în tóte Statele Europei. Se arătà în lume doĕ stirpe viguróse pline de credinţe în viitor, unite prin baptesmă şi sufferinţe, organisânduse şi aspiràndu la o viaţă nuoă. Unele State începurŏ a se teme. Curtea Romei, que căutà să profite din tóte evenimentele, aflò cu calle în spiritul sĕu de propagandă a nu lăssà să'i trécă aqueastă împregiurare spre a desbinà pe Romàni şi pe Bulgari de Biserica Rĕsăritului. Nu întârdiŏ darŏ de a căutà în archivele Romei genealogia lui Ioan. Papa Innocenţiu al III îi scrisse quŏ s'a încredinţat quŏ Ioan se trage la început din familiele quelle mai illustre alle Romei imperiale, şi acum în timpi mai din urmă din casa regelui Samuel, quŏ îl cunósce demn de a domni peste popolii Romàni şi Bulgari şi de a fi uns de imperator, daqua va consimţì a îmbrăţişà religia catholică, a o appĕrà şi întinde în Statele lui. Papa Innocenţiu voià a'şi facce un braţu tare şi viguros spre a batte Biserica Rĕsăritului. Ioan nu putù schimbà datinele şi dogmele popolilor sĕi, ci se învoì numai întru a se unì cu Biserica Appusului, recúnoscènd supremanţia Papii,— Uniaţia dată de mult cà şi chatolicismul. — Attunci curtea Romei îi trimisse printr'un cardinal a nume Leon coróná şi sceptru cum şi un stindard pe quare figurà chiecle Sàntului Petru. (Aquila românà figurà assemenea între aqueste semne de suveranitate) şi unse pe Ioan rege. Aqueasta s'a întèmplat la annul 1203.

www.dacoromanica.ro

XIII.

A patra Cruciată scapă pe Issaciu din carcere şi restabila pe filiul aquestuia Alexiu; Alexiu-duca-Muzurîle uccide pe junele imperator. — Baldovin primul imperator catholicu. — Ioan Regele Românilor devine appĕrătorul Grecilor; se lepĕda de uniaţiŏ, se unesce cu Banatul Severinului, fondă Craiova.

Cu un an mai 'nainte de uniaţia lui Ioan cu Biserica Appusului, catholicismul ardicasse o a patra cruciată compusă de Francesi şi de Veneţiani, sub cuvênt de a batţe pe Turci. iar scopul ĭi erà de a luà Constantinopole. Ducii aquestei expediţiuni crà Bonifaciu marchesul de Monteferrat şi Baldovin comitele de Flandra. Spre a avé o reşuită de plin catholicismul, Papa cugetând a tragge la uniaţiŏ pe Ioan, ordonò şi lui Andreiu II regele Ungariei de a forţà pe Românii din Banatul Severinului, din Românìa şi Moldavia spre a devenì catholici, şi apoi a se ducce cu oştire spre a ajutà în Oriente cruciata Veneţianilor şi Francilor.

Spre a fi mai binc siguri de reuşită, cruciaţii se făcurŏ protectori ai filiului lui Isaciu -que gemea orb în carcere. Prin aqueastă politică toţi notabilii din preună cu popolul Constantinopolii. nemulţumiţi de tyrannia usurpatorului, bĕtânului Alexiu, furŏ attraşi în favórea cruciaţilor şi a junelui Alexiu. Se scólă cu toţi, liberă pe bĕtrânul Isaciu, adducu pe împĕrătésa soţia lui şi ĭi restabilă pe thron. Cruciaţilor atttunci li se deschid porţile cetăţii. Aquestia pe de o parte adducu pe junele moştenitor spre a'l dà în braţele părinţilor sĕi; iar pe de alta sciind un ambiţios sceletat, capabil de tóte, făcurŏ qua să'i intre în capu boldul de a împĕrăţi şi ellu, şi ĭi inspirarŏ ideea de a sculà popolul grecu, calomniind pe junele imperator quŏ s'a

www.dacoromanica.ro

vèndut la Latini spre a trădà patria şi religia. Intriga reuşì, ambiţiosul quare se numià Alexiu-Duca-Muzurfle întărîtă popolul, îl scólă şi uccide nóptea pe junele Alexiu.

Cruciaţii nu aşteptà de quàt aqueasta; pretextul le fu dat. Ca înfuriaţi dară de aqucastă neomenie provocată de dènşii ènsuşi şi mai mult lacomi de prade şi de imperiul Rĕsăritului, dau assalt cetăţii, o pradă de tóte părţile şi devin domni ai ei. Acum pentru prima óră Constantinopole fu violată; şi prădătorii ei se ţicea chrestini, şi cruciaţi. In ţioa de Crăciun annul 1202 Baldovin comitele de Flandra fu proclamat imperator catholicu al Constantinopolii.

Ioan imperatorul Romànilor şi al Bulgarilor promisse ajutor Grecilor quăror Latinii le confiscasserŏ averile. Vru ânsĕ mai ântèiu a se înţellegge cu Baldovin şi trimisse soli la dènsul. Aquesta tractò cu mare dispreţu pe soli şi trimisse respuns lui Ioan să dea înapoi Imperiului Byzantin provinţiele que luasse, şi să se suppuiă lui.

Ioan declarò resbel Latinilor şi la 1205 în bătaica dela Adrianopole înfrângèndu'i prinse pe Baldovin şi îl pusse în carcere, unde şi murì. Catholicii que occupà Byzantiul, allesserŏ de imperator pe Henric fratele mortului.

Pe attunci dară Papa fu nevoit de a trimitte cum am ţis pe cardinalul Leon şi a'l unge de rege, invitându'l să libere pe Baldovin. Ioan promisse uniunea cu Roma pentru quŏ 'la fost sacrat de suveran; iar în quât pentru Baldovin respunse quŏ 'l ar fi liberat bucuros, ânsĕ s'a întêmplat de a murit.

Vĕţèndu ânsĕ Ioan quŏ Papismul âmblă cu forţa şi

www.dacoromanica.ro

astuţia a suppunne, iar nu a convinge; încredinţându-se de intriga cu quare se luasse Constantinopole şi de îndemnele que se făcea Ungurilor spre a violà pe Români, se lépédă îndată de uniaţia cu Papa, se unesce cu Banatul Severinului (*) cu toţi Românii, şi cu toţi orthodoxii împreună şi se punne a se luptà în contra Catholicilor que venisserŏ a'i batte şi dela Rĕsărit prin Cruciaţi şi dela Appus prin Unguri.

Pe attunci în aqueastă mare confederaţiŏ orthodoxă se fondò şi o urbă în bănatul Severinului, i se dette numele de Craiova dupŏ numele regelui Ioan, edificò şi o biserică pe quare o închinò marelui Martyr Demetriu, şi în onórea soţici banului que îi crà filiă or suror, i se ţissse Mŏnăstirea Bănésa. Tot attunci consolidò şi ducatele române din Transylvania al Maramureşului, al Almaşului şi Făgăraşului que avea ţinuturi şi în Muntenia şi în Moldova.

Pentru ajutorul que Ioan dette orthodoxilor, şi pentru buna lui administrare i se dette numele de Caloian, adicŏ de Ioan quel Bun, şi dupŏ dênsul se numirŏ toţi Domnii Romaniei Ionni.

Regele Ioan murì la annul 1207 şi în locui îi succedù la thron nepotul lui de suror Borillă sau Florillă pînŏ la annul 1222, quând aquesta fu desthronat de Ioan filiul lui Asan.

INSEMNARE.

Aqueastă historie è pentru copii; cadru ei este fórte ângust, şi ne restângem quât putem. In histo-

*) Erà póte attunci Ban al Severinului Theodor sau Bogdan Bassarab que avea mari dominiuri, şi în Transylvania, şi în Muntenia şi în Moldàvia. [?]

www.dacoromanica.ro

ria universale que am întreprins, avem şi historia Romanilor începênd dela Romulu şi mai 'nainte pînŏ la colonnicle lui Traian, alle lui Aurelian şi apoi alle lui Constantin pînŏ în ḑillele nóstre. Acolo se vede şirul evenimentelor şi logica lor. Să ni se ierte să facem aqucastă însemnare que nu este pentru copii ci pentru instructori şi junii studioşi, pentru bărbaţii maturi.

La toţi historicii Romanïei aquì cu mórtea regelui Ioan li se rumpe la toţi firul. Noĕ nu ne place a fi fatalisti, nici a crede quŏ evenimentele sunt adduse de un hazard orbu şi fărŏ judicată. Secundele, minutele, orele, ḑillele, lunile, annii şi seculii se succed fărŏ întrerumpere, şi se succed tot assemenea şi evenimentele; fiă quare îşi are logica sa, cuvêntul sĕu de a fi, fiă-quare effect îşi are causa sa.

Aşà dar de o dată, fărŏ nici un cuvênt, fărŏ nici un alt început sau causă n'au putut rĕsărì nici bani Români în Severin, nici duci în Transylvania, nici popoli fărŏ căpĕtĕiu în Muntenia şi Moldavia, quari, cum trecù un Radu-Negru şi un Dragoş, cu toţi din preună cu ducii şi banii şi prinçipii sau archonţii lor să viiă à se suppunne cà prin minune şi să ḑicà veniţi de ne dominaţi. Nu; aqueste effecte au cause, aqueste evenimente îşi au şirul lor, şi se succed dupŏ legile naturei. Cată să aflăm aquest şir, pentru quŏ, aqueasta este missia historicului.

Terrĕmul 'l am preparat dejà. Cetatea Craiova şi mŏnăstirea Băncasa sunt nodul que nu lassă a se rumpe firul historiei.

Să începem dar de unde am lăsat, şi vom vedé quŏ firul nu se taie. Un Stat sau un imperiu cà al lui Ioan, format dejà de predecessorii sĕi, în quare se

www.dacoromanica.ro

unescu doĕ stirpe atât de numeróse, quare ajunge a ţinne atâtea resbelle cu quel mai mare imperiu pe attunci al Byzantiului, quare batte peste patru-ḑeci de mii din quea mai allésă óste latină, şi ţinne în frêu pe Unguri que ajunssesserŏ potenţi prin susţinerea papale, aquest imperiu vedem quŏ cu mórtea lui Ioan quel Bun nu se desfiinţéḑă, ci îl continue nepoţii lui Florillă, şi Ioan Asan şi dupŏ aquestia alţii.

Qua să ajungă iar quine-và la thron şi qua să'şi] încingă fruntea cu o diademă sau coróná nu de quâte-và ḑille sau anni, ci de seculi, nu è aşà de facil; cată să aibă sau un prestigiu al vre unei famillie illustre, sau mari virtuţi, talente şi capacităţi qua să conducă un popol que se deştéptă dupŏ atâtea sufferinţe şi începe a avé consciintă despre sine.

Famillia Samuelilor, Asanilor, Ionnilor se vede quŏ è una, quŏ ţinne un şir, şi prin epistola Papii Innocenţiu III se vede iar quŏ se trage din quelle mai illustre famillie din Roma. Apoi pînŏ astăḑi Românii nu s'au lăssat nici nu se lassă a se guvernà aşà de facil. Originea Românului din capul locului 'l a făcut pretenţios; şi pretenţiunile lui au ajuns şi în proverb. «Românul tótă ḑioa să'l porţi în cârcă, sérea tot el se vaictă quŏ îl dóre piciórele.» Và să ḑică darŏ-qua are quine-và să'l pórte anni şi anni în cârcă şi să'l conducă qua să ajungă a'i recunósce serviţiul. Românii 'şi au avut capii şi ducii lor de cum au venit în Dacia, şi dedaţi cu numele lor din generaţiŏ în altă, de dênşii nu mai ascultà, dintr'ênşii mai ḑesseà îşi allegeà ducii şi căpitanii lor. Famillia lui Ioan erà vechie.

Nigrŭ şi Albin se vĕḑu iar appĕrând Dacia şi

www.dacoromanica.ro

conducênd pe Romani âncŏ din timpii lui Marcu Aureliu, şi Commod, bătênd pe Sarmaţi; se vĕd proclamaţi de imperatori ai Romei de legiunile din părţile nóstre. Severinopole sau cetatea lui Severin se vede iar numită de Slavi Cerni-grad adicŏ cetatea lui Negru.

Apoi Dionisiu Photinò adduce de mărturie chronice vechi alle Serbici quŏ famillia Bassarab è de o dată venită cu colloniele lui Traian şi parte a trecut în Mœsia cu colonnii lui Aurelian, parte a remas în în Dacia. Aquestia detterŏ numele lor în Mœsia cetăţii Bassarabiţa, aquestia detterŏ numele Bassarabiei. Radu-Negru fu Bassarab, Banul Craiovei assemenea, Dragoş şi Radŭ-Negru au fost fraţi cu Michaiu banul Craiovei şi filii ai luĭ Theodor sau Bogdan Negru Bassarab. Nisce assemenea famillii, illustre şi potente române nu se putea să nu fiă consângi sau alliate prin cuscrire cu Samuelii, Asanii, Petrii şi Ionnii. Ioan quel bun quând a fundat mŏnăstirea din Craiova, n'a putut să'ĭ dea numele de Bănésa, daqua n'ar fi avut sau vre o affecţiŏ de sânge sau vre o suvenire pietósă. Bănésa de attunci a Craiovei 'i a fost sau suror, sau filiă. Florillă que 'i a succedut cà nepot de suror, Bogdan sau Theodor Negru-Bassarab tatăl lui Radu Negru, lui Dragoş şi Michaiu banul Craiovei, toţi 'i au fost consângi. Statele Românilor şi Bulgarilor se vĕd alliate în ţillele lui Ioan şi solidare între sine. Firul evenimentelor dar nu se taie; cătându'l îl aflăm, şi étŏ causă cum resar de o dată ducatele quelle mari alle Romaniei-Pure que vom vedé quŏ se formă în periodul al treile şi se ţin cu atâta tărie.

www.dacoromanica.ro

Un eveniment que mai supravine, addus şi aquesta din alte cause din Asia contribue a adunà pe toţi Românii la un locu şi a'i îndemnà a facce un pact strîns. Aquest eveniment sunt Tatarii que appar, şi speriă popolii vecini.

XIV.

Tătarii. — Românii se refugiă la munţi spre a se appĕrà. — Bela IV regele Ungariei.—Cavallerii de Ierusalem.—Catholicismul prin Unguri persecută pe Români.

Dupŏ Henricu, imperatorul catholicu, mai împĕr̆ărŏ alţi patru: Petru de Curtenai, Robert, Ioan de Brienna şi Baldovin II.

Aquesta din urmă ajunse a perde tóte coprinsurile Byzanţiului şi erà redus în mare strimtorare numai în Constantinopole. Grecii îşi mutasserŏ residenţa imperiului la Nicea şi pe attunci împĕrăţià Ioan Batace.

Pe la annul 1228 descindurŏ cà un torrent din părţile boreale alle Asiei şi se arătarŏ la Marea-Neagră o stirpe nuoă de Barbari. Aquestia furŏ Tătarii, şi în capul lor avea pe Batu-Khan. Prădarŏ şi devastarŏ Rossia şi Polonia. străbăturŏ Moldavia şi Muntenia, se revĕrsară peste Dunĕre. Peste 500 de mii de assemenaa Barbari feroci de quea mai crudă păgânĕtate devastarŏ ţĕrrele aquestea, arserŏ tot, uccisserŏ pînŏ la femei şi copii que aflà înainte.

Românii de prin tóte părţile se retrasserŏ fiăquare în locurile mai cu appropiere unde se aflà de ai lor connaţionali şi correligionari spre a se appĕrà înpreună. Quei de pe càmpiele Dunĕrii, trecurŏ aquest rîu la fraţii lor din regatul Romano-bulgar; quei appropiaţi de munţi se retrasserŏ acolo spre a se

www.dacoromanica.ro

concentrà cu quei din Ducatele Transylveniei şi Banatul Severinului. Câmpiele Moldaviei şi Munteniei remasserŏ deserte.

Tătarii vrurŏ a trecce prin Transylvania în Ungaria. Românii toţi concentraţi în părţile aquellea făcurŏ causă commună cu Siclerii sau cu Sĕcuii, ţinurŏ tóte strimtorile, resistarŏ cu vigóre Barbarilor, îi înfrânserŏ bărbătesce şi i făcurŏ qua în desordine şi cu mari perderi a se înturnà înapoi. Cantemir arătând aqueastă luptă a Românilor, dupŏ mărturia historicului Marin, ḑice quŏ ducele que a commandat la aqueste thermopyle alle Carpaţilor a fost unul din ducii Transylvaniei din familiia Asanilor. Evenimentele que au se urmeḑe vor arătà quŏ aquest nuou şi mai fericit Leonida a fost Radu-Negru, avênd sub commanda sa pe fraţii sĕi Dragoş şi Michael.

Tătarii bătuţi şi respinşi, se întorcu prin Moldavia şi Polonia şi pe acolo intră în Ungaria pe quare nu o depradasserŏ àncŏ, Regele Bela IV fugì din aintea lor în Dalmaţia. Tătarii devastarŏ tot, şi sătui încărcaţi de prade, attacaţi apoi în façă de Bela que se înturnà cu ajutorul cavallerilor de Ierusalem quari se ḑicea şi Ioanniţi sau Cavaleri ai Sântului Ioan, i r pe la spate de Românii şi Secuii din Transylvania, deşĕrtarŏ Ungaria şi se aşeḑarŏ în Cr meea.

XV.

Bela IV se retornă în Ungaria.—Cavalerii Sântului Ioan—Diploma sau Chrisobulul lor.—Persecuţia orthodoxilor.

Bela IV începù a reparà perderile que causasserŏ Tătarii, şi a împopulà locurile dĕserte, offerind

www.dacoromanica.ro

dominiuri Românilor refugiați que se bătusserŏ cu Tatarii, şi qua să pótă de aqui înainte resistà mai cu tărie în contrà Barbarilor, învitò şi pe Cavallerii de Ierusalem a se stabilì cu cetăți întărite în locurile aquestea, le dăruì dominiuri întinse pe la frontiere în punturile quelle mai strategice de appĕrare.

Este de însemnat diploma sau Chrisobulul que regele Bela IV dă cavallerilor Ioanniți la annul 1247. Aquest chrisobul, de şi nu s'a pus nici o dată în faptă, quŏci n'au lăssat Românii a se încuibà între dènşii aaquesti propagandişti armați, este ânsĕ un monument historicu în quare se vede starea armată a Românilor de attunci, domniatele lor şi organisarea lor. Afarŏ de ducatele Ulmasului, Făgăraşului, Maramureşului, de Bănatul Severinului, de domniatele şi căpităuatele Munteniei şi Moldaviei, se vĕd în aquel chrisobul domniatul Fărcaşului, al lui Ioan, al Linioiului, al Senescului, que dupŏ mărturia aquestui chrisobul erà alle Românilor, erà autonome si cu oştiri organisate.

Tot prin aquest chrisobul se dă voie cavallerilor de Ierusalem a 'şi facce cetate la Severin, li se cede cetatea Scardona lângŏ mare, cetățile de margini Pojonul, Moşonul, Sopronul şi cetatea de ferru. Dupŏ coprinsul ânsĕ aquestui document, aquesti cavalleri nu se vĕdu de quàt în numĕr de 100 şi alți 50 şi alți 60 împărțiți prin locurile şi cetățile que li se accordă; şi de aquì se învedereadă quŏ aquestia nu erà vre o oştire mare de appĕrare ci o cavallerie-model, nisce maestri dupŏ quare avea a se organisà ostirile Ungariei şi Românici în contra Tătarilor şi altor Barbari. Magisterul aquestor cavalleri se numià Rimbaldo

www.dacoromanica.ro

Pe lângă aquestea Ioanniții erà o speçie de călugări armați, între ei avea preoți predicatori. Unii introducea papismul cu vorba, cu fulgerul anathemelor, prin epistole însinuitóre și amenințătóre, alții îl susținea și îl întindea cu mână armata.

Este încă de însemnat atât din sus citatul chrisobul unde a nume se vorbesce în contra Românilor orthodoxi, quât și din multe și în tóte părțile epistole alle Papii quŏ Românilor nu le mai remânea speranță de repaos și de drepturi politice, de nu vor îmbrăçișà catholicismul. Regele Ungariei susținut de puterea papale, începù a persecutà de façă pe naşii lor Românii que dela început îi botezasserŏ.

XVI.

Românii constrînși, se unescu spre a formà doŏ mari ducate pure Române, despărțite de Unguri prin Carpați și de quei dela Rĕsărit prin Dunĕre.

Românii din Moldavia și Muntenia adunați din preună cu ducii și archonții sau principii lor que erà în alliançă de încuscrire cu ducii și principii quellor din Transylvania, vĕdĕnduse la un locu din causa Tătarilor pe quarii îi înfrànssesserŏ, si pe de o parte strimtorați de multă grămădire que adducea scumpete, pe de alta amenințați de propaganda armată a catholicismului, și de viitóre incursiuni alle Tătarilor; pe de altă parte iarŏ neputênd a se învoì cu systema feodale que se înrădĕcinasse în Ungaria, necompatibile cu anticele lor datine și cu principele Christianismului primitiv que conservà încŏ; cătà să se decidă que se cuvine a facce pe viitor. Circonstanțele îi consrîngea de tótc părțile

www.dacoromanica.ro

Pînŏ aquì în Dacia lui Aurelian formasserŏ un regat federativ Romano-bulgar, şi dinquaci în Dacia lui Train un assemenea regat federativ al Ungro-Valachici. Se decisserŏ darŏ a creà o Romanie purà formatà de doĕ mari ducate danubiene şi susţinutà de quàte-va ducate alle Transylvaniei, cum şi de regatul Romano-bulgar de peste Dunĕre.

Ducatele romàne al Sargeşului, Timesului, Crisului, Maramureşului, Făgăraşului, Almasului şi altele mai mici confederate cu Ungaria şi peste quare Radu-Negru avea supramanţia, sunt învitate de ducii şi atchonţii Moldaviei şi Munteniei cum şi de Banul Oltenici spre a facce cu toţii un pact, a recunósce pe Radu-Negru şi pe tatăl aquestuia Theodor sau Bogdan-Negru-Basarab de capi şi mari duci ai ambelor ducate danubiene. Cunoscea dejà valórea aquestora quànd îi condussesserŏ a resistà în contra Tătarilor.

Pe quât dar îi facilitò împregiurările, începurŏ a fondà la început unul, quel quare ar' fi putut avea mai multe miḑlóce de appĕrare. Al Moldaviei nu se putea de astă datà formà, quŏci în pept avea pe Tătari, şi la spate se aflà fărŏ nici o base. Al Munteniei dar erà mai facil de fondat: de o parte despre Unguri erà appĕrat de Carpaţi şi de ducatele romàne din Transylvania, de alta spre Appus erà appĕrat de Bănatul Olteniei, la amiaḑă ḑi avea Dunĕrea; şi spre Rĕsărit în faţă, erà mai departe de Tătari. Allesserŏ pe Radu-Negu de mare ducă al Munteniei sau al Romànici proprie, şi pentru al Moldaviei pe tatăl aquestuia Theodor sau Bogdan [fostul Ban al Craiovei şi cumnat al regelui Ioan quel Bun. Radu-Negu avea dejà dominiuri şi în Muntenia, ţinutul Munticellului

www.dacoromanica.ro

sau Muscellului şi pînŏ în Argeş. Bogdan Bassarab Negru avea dominiuri atât de mari în Moldavia, quât aqucasta se numì şi Bogdania-négră, şi o parte a ei Bassarabia. Bănatul Oltenici se dette filiului al doïlea al lui Bogdan, Michaiu; iar ducatul Maramureşului filiului al treilea Dragoş.

Astfel aquì dinquaci de Dunĕre se organisò federaţia de resistenţă în contra propagandei catholismului şi în contra Tătarilor, şi tot assemenea peste Dunĕre Romanii cu Bulgarii se decissesserŏ a ajutà pe Greci încontra imperatorilor Catholici, şi a se susţinne în contra Tătarilor.

In tóte părţile unde erà element romàn se vĕd pretutindeni numind de capi din anticiï lor duci şi domnitori, Assani, Negri-Basarabi que toţi erà consàngi şi alliaţi. Astfel se succed evenimentele cà şi orele fărŏ întrerumpere, şi astfel este logica lor. Domnitorii Români apoi îşi iau titlu august sau supranumele de *Ioani* pre cum imperatorii Romei se supranumirŏ Cesari şi Augusti.

Acum putem trecce fărŏ confusiŏ în Periodul a treilea al Românici pure.

www.dacoromanica.ro

PERIODUL AL TREILEA.

ROMANIA PURA

sau

MARILE DUCATE DANUBIENE.

EPOCHA ÂNTEIA.

Dupŏ decisia, cum am ţlis que luasserŏ. Radu-Negru trecù Carpaţii din preună cu toţi Românii refugiaţi din ţérra nóstră şi 'şi mutò residinţa la Câmpul-Lung que crà, cum am arătat, unul din dominiurile salle. De aquì căllare peste amêndoĕ domniatele se pusse a guvernà protegiat de munţi cà de o fortereţă, şi ajutat de concursul Romàninor în genere.

Pe lùngŏ casele şi Mŏnăstirea que avea demai nainte în Câmpul-Lung, peste currênd pusse a se înălţà cetate, curte Domnească, Biserice şi alte edificiuri.

Românii que se înturnarŏ cu dènsul formarŏ o oştire; principii sau archonţii lor îl încongiurarŏ cà ministri şi consilieri, cà judicători şi diregĕtori, şi toţi cà nisce căpitani.

Prima curte a cătat să fiă cà un campament.

www.dacoromanica.ro

Principii sau archonţii popolilor furŏ firesce numţii bellatori sau boieri. Historia ne spune quŏ dela Traian pînŏ la Radu-Negru şi pînŏ mai târdiu Românii nu mai avurŏ pace dela incursiunile atâtor gınţi şi qua să se conserve au cătat sau a înfrânge sau a chrestinà pe Barbari. Prin urmare braçele sau armele lor au cătat să fiă conduse de Minte, şi Mintea susţinută prin arme. Bellatori au cătat să fiă toţi Românii şi bellatori sau boieri au cătat să fiă capii lor şi în timp de luptă şi în timp de pace.

INSEMNARI. [*]

A.

Càmpu-Lung fu o capitalĕ provisoriă a Romaniei. Radu-Negru cătà să se aşéqe la început, căllare, cum am mai qis, de unde să pótă dirige şi guvernà şi Transylvania şi Muntenia.

Nu se învoiescu ànsĕ historicii despre annul în quare s'au pus prima pétră de temelie a aquestei capitale. Unii qicu quŏ aqueasta s'a întêmplat la 1215 basànduse pe inscripţia unei biserice din Càmpul-Lung edificată de Radu-Negru, quare inscripţia are aqueastă dată. Annul aquesta nu se accórdă cu evenimentele şi causele que făcurŏ pe Romàni a se unì atàt de strîns. Radu Negru sau tatăl sĕu a putut facce biserica în Càmpul-Luug la 1215 mai 'nainte de a devenì Domn pe tótă ţérra, cà tot proprietarul pe dominiul sĕu particular. — Alţii qicu iarŏ quŏ trecerea aquestui Domn dinquaci peste Carpaţi s'a întêmplat la annul 1290, o differinţă de 75 de anni, de o

[*] Pentru instructori.

www.dacoromanica.ro

viaţă de om. Aqueasta este o erróre şi mai mare pentru quŏ autorii contimporani scriu quŏ la annul 1274 regele Bulgariei Milotin a fost luat de soţie po filia Domnului Valachiei. Prin urmare aquest domniat a cătat să fiă format mai 'nainte de annul 1274, şi cu atâta mai vîrtos mai naînte de 1290. Erórea aquestei păreri încurcă tótă chronologia, strămută persónele dintr'un secol în altul; şi facce din historie o fabulă absurdă, que n'are nici meritul unui romanţ.

Trecerea lui Radu-Negru la Câmpul-Lung n'a putut dupŏ tóte cuvintele naturale, a se întêmplà, de quât dupŏ incursia Tătarilor şi aşeḑarea lor în Crimeea. Aquest eveniment s'a întêmplat, dupŏ cum s'a vĕḑut, dela annul 1228 pînŏ la 1241. Şi dupŏ aqueasta îndată s'au şi determinat Românii de a se unì şi de a fi solidari între sine appĕrânduse de o parte în contra catholicismului armat şi de alta în contra Barbarilor. — Apoi, dupŏ probe se învedereaḑă quŏ la 1215 Radu-Negru n'a putut fi de quât fórte june, daqua nu prunc, şi nu putea efectuà trecerea, commandà armate şi organisà State. La 1290 iarŏ aquest bărbat erà între rĕposaţi şi organisarea ţĕrrei printr'ênsul crà şi mai imposibile.

B.

Annul trecerii. — România-pură. — Prima constituţiŏ. — Sătenii sunt Burgĕri. — Numele burgĕrab o învedereaḑă. *)

Trecerea lui Radu-Negru din Transylvania la Câmpul-Lung s'a effectuat dela 1242 pînŏ la 1247. De aquì înainte începe o eră nuoă pentru Români.

*) Pentru instructori.

www.dacoromanica.ro

De unde peste Dunĕre chrestinând pe Bulgări, formasserŏ un regat federativ Romano-Bulgar, de unde peste Carpaţi chrestinând pe Ungurii formasserŏ un regat iar federativ Ungrovalachu; de unde iarŏ pînŏ aquì se vĕd figurând în historie quând cu numele de Valachi, de Vlachi, de Olachi [que însemneadă tot Romani], quând cu numele de Comani, de Pacinaţi, şi ênsuşi de Scythi adessea, din causa vecinătăţii şi amesticului lor; acum vin a se constituà în State pure române, autonome şi independente, de aquì înainte începe Românía pură, cu conservaţia orthodoxiei şi prin urmare cu sympathii naturale mai mult către popolii greci şi slavi de quât către popolii catholici; pentru quŏ aquestia îi persecutà.

In Cîmpu-lung se pusse primą pétră angulară a fondamentului Românici, tot acolo se promulgò prima constituţiŏ a aquestor doĕ mari ducate.

Prima condică a Romanici fu Pentateucul lui Moyse, împlinit cu principele evangelice. Românii puşi între Catholicismu şi Barbari, dreptul lor publicu fu fórte departe şi de dreptul feodal şi de dreptul *păgân*. Luânduse dupŏ Biblie ţérra o împărţirŏ în doĕ spre-ţece judeţe, cà şi Palestina în ţinuturile quellor doĕ spre-ţece sementii.

Fiă-quare Român se înturnò la căminul şi proprietatea sa de mai 'nainte, şi pământul Românici que nu avea proprietari fu reparţit la toţi Românii, cum şi la o multitudine de Români que îi urmarŏ din Transylvania.

Tóte fonctiunile Statului se constituirŏ de a fi deschise la toţi Românii de ori-que stare.

Se stabilì ânsĕ o hierarchie unde să se quéră

www.dacoromanica.ro

serviţiul şi capacitatea qua să nu fiă ţérra dată pe mâinile junilor fără experienţă.

Patria avù dreptul de a'şi recrutà fonctionarii din toţi filii sĕi, fără distincţiŏ de stare, luând în consideraţiŏ talentul şi capacitatea şi respectând vechimea în serviţiu.

Puterea executivă fu separată de quea legislativă.

Dintre fonctionarii învechiţi în serviţiu şi 'naintaţi pe gradele hierarchiei se formò un Senat spre a servì şi de ajutor şi de controlor Domnitorului.

Pe lângŏ aquesta o adunare generalĕ de representanţi fu instituită spre a se adunà la casuri extraordinare de allegere de Domn, de ardicare de imposite, de declarare de resbel, de legiuiri sau reforme fondamentale.

Fonctionarilor Statului, unora li se dette nume dupŏ natura fonctiunii lor; şi altora pentru decorul sau marea-cuviinţă a thronului li se dette numele cà şi ministrilor imperiului Byzantin precum mare Logofĕt, Mare Spăthar, Mare Vestiar, mare Comis sau Comite Mare Căminar, Mare Cupar sau Paharnicu.

Se vĕd în historiă figurând şi comiţi şi castellani.

Episcopul Făgăraşului, venind împreună cu Radu-Negru fu numit archiepiscop al Ungro-valachiei, şi organisò clerul.

In fiă-quare urbă sau oraş şi ênsuşi sat se dette locuitorilor dreptul de cetăţeni, cu nume de *burgari* sau burgesi şi se instituì o municipalitate. Capul burgarilor dupŏ allegere fu numit *burgărab* sau părcălab.*)

*) Vedi Chrisobulul Câmpu-lungului. Pinŏ quând în fiă-quare sat există numele şi fonctia de burgărab sau părcălab, aqueasta învedereadă quŏ tot satul a fost o commună, şi tot săteanul un burgar sau burghes. Limba sau vorbele este unul din quelle mai mari documente alle historiei unui popol.

www.dacoromanica.ro

Magistratul urbei Câmpului-lung sau judele burgarilor avù numele de judeţ. Aquesta erà Mairul.

Aqueastă constituţiŏ servì de base tutulor legiuirilor que se făcurŏ mai în urmă pînŏ la annul 1830, şi ènsuşi Regulamentului Organicu, elaborat sub Grigoriu Ghica de Boieri Romàni. De s'a modificat constituţia dupŏ timpi sau în mai bine sau în mai rĕu originea ei se cunósce pînŏ astădi. Nici un Stat al Europei nu se vede assemenea organisat în annul 1247: Pretutindeni erà Feodalitatea şi dreptul păgân.

Astfel se constituirŏ Romàni în Câmpul-lung în adunare generalĕ, şi astfel fiă-quare cà oştean sau boier şi boieribil se înturnò la căminul sĕu spre a locuì şi appĕrà ţérra. Din aquest princip, mai târdiu sătenilor laboratori, fiind şi oşteni, li se da nume de pitărei, căminărei, pacharnicei, dupŏ rangul capului lor; şi apoi roşiori, verdişori dupó uniforme.

RADU-NEGRU-BASSARAB.

I.

Annexarea Olteniei — fondarea capitalelor.—Lui Radu-Negru succede fratele sĕu Michaiu-Negru Bassarabia.

Radu-Negru-Bassarab a fost filiu al lui Theodor sau Bogdan I Negru-Bassarab. Avù alţi doi fraţi cunoscuţi Michaiu, Banul Sevirinului, şi Dragoş duca Maramureşului şi póte şi pe Florillă, regele Românilor trasdanubiani.

Quând a trecut în Câmpul-lung la annul 1243 şi s'a proclamat domnu al Românlei erà dejà ducă al Almasului şi Făgăraşului şi Domnu cu supremanţiŏ peste tóte ducatele Transylvaniei.

www.dacoromanica.ro

Prima Curte Domnească fu ca un campament, în Câmpul-lung. De acolo din preună cu principii sau archonţii ţerrei dette prima constituţiŏ şi organisò ţérra, formând communele sau satele, după vechile datine romane în colonnie militare.

Quând ţérra se întemeiò ast-fel şi luò o consistinţă, Banul Craiovei, Michaiu Bassarab, fratele lui Radu nu întârdiò d'a venì din preună cu toţi principii sau archonţii Bănatului şi annexarŏ quâte cinci judeţe alle Oltenici pe lùngŏ quelle doŏ-spre-ḑece alle Românieì mari. Pactul de mai 'nainte, frăţia dintre ambi domnitori, şi nevoiea de a nu lăssà pe cavallerii de Ierusalem a se încuibà la Severin furŏ causa de a se effectuà aşà de facil aquestă unire.

De aquì înainte din doŏ guverne se făcurŏ unul; se respectò ânsĕ autonomia Bănatului Olteniei, adicŏ Senatul lui, dreptul lui de legiuire, dreptul lui de viaţă şi de mórte. Banul Craiovei de aquì înainte peste Oltu guvernà Oltenia, iar în Românìa mare avù dreptul de Presidente al Senatului şi al Adunărilor generali.

Intărindu-se acum Românìa-mare şi mai bine atât prin annexarea Banatului quât şi prin organisarea din întru a colonnielor militare, Radu-Negru, îşi mutò residinţà la Curtea de Argeş. In locul domnitorului la Câmpul-lung, remasse Judeţul.

Sub dènsul se fondarŏ atâtea cetăţi urbe şi burguri, se edificarŏ şi se dotarŏ multe monăstiri cà nisce forterețe. Trifsul sau Tiriscul luò numele de Tìrguvestii sau Tirgoviște şi se populò mai mult; se fondarŏ Pitescii; Bucurescii începurŏ a devenì un burg; Cetatea San-Georgiu sau Giurgiu se fortificò din nuou.

Pe quând Radu-Negru fondà Domniatul Româ-

www.dacoromanica.ro

nilor spre a resistà Barbarilor, şi propagandei armate a Papismului, Românii de dincolo de Dunĕre din preună cu Bulgarii ajutà Grecilor spre a allungà pe Latini din Constantinopole şi a mântuì orthodoxia.

Domnì Radu-Negru cu pace şi organisând ţĕrra 23 de anni; şi dupŏ mórtea lui representanţii Naţiunii allesserŏ de domnu pe fratele lui, Banul Craiovei Michaiu-Negru-Basscrab; iar pe filiul lui Radu a nume Dan, îl allesserŏ şi îl numirŏ Ban al Craiovei.

II.

MICHAIU I NEGRU-BASSARAB.

Michaiu. — Curcubeta. — Asan quel nuou.

Michaiu I Bassarab s'a suit la thron fórte cărunt la annul 1264 şi a domnit assemenea cu pace, occupânduse cu organisarea ţĕrrei spre a împlinì quâte nu terminasse fratele sĕu Radu-Negru.

La annnl 1277, în domnia lui Michaiu I, şi dupŏ reconquista Constantinopolii de Greci, Tătarii din Crimeea se revĕrsarŏ din nuou în Bulgaria. Attunci un păstor de porci român din Moldavia a nume Curcubeta sau Cordocuba pe quare Grecii 'l au numit Lachanà [adicŏ Vărzarul] adunò, încuragiat de o preţiccere, mare numĕr de Români şi puinduse în capul lor, bătù pe Tătari. Dupŏ que coprinse apoi multe cetăţi din Bulgaria, unde appărusse cà mântuitor, se proclamò de imperator, şi forţò pe Maria, regină vĕduvă a lui Constantin regelui Bulgariei a'l luà de soţu. Attunci se aflà un descident al lui Asan în părţile Byzanţiului, şi imperatorul Michael Palcologul, îl făcù ginere şi îl numì Asan quel nuou. Aquesta prin ajutorul Byzantinilor şi ai Românilor şi Bulgari-

www.dacoromanica.ro

lor nemulţumiţi de Curcubeţă vine spre a bate pe usurpator şi a se reîntregi în drepturile paterne. După mai multe lupte Curcubeta perde bătaiea şi spre a scăpa fuge la Tătari. Nogai Khanul Tătarilor pe de o parte îi dă ospitalitate, iar pe de alta pentru quŏ se încuscrisse şi se alliasse cu Grecii luând de soţie pe Euphrosina filia imperetorului Byzanţiului, într'o nóptę după ospĕţu pune şi'l uccide. Aqueasta s'a întêmplat la annul 1281.

Michaiu I nu se amestecò în luptele aquestea, ci se occupò întru a'şi appĕrà frontierele şi a întări ţérra prin repaos după atâtea sbucinări que avussesse mai 'nainte de fondarea Domniatului Român.

Domnì 19 anni cà un înţellept şi bun guvernator, şi murì la annul 1283.

V.

DAN-NEGRU-BASSARAB.

Dan. — Dragoş trece în Moldavia. — Saţ-vodă.

E admirabil spiritul de politică, de tactică, de unire, de ordine, şi de prudenţa que characterisă pe Românii din epocha aqueasta. Toţi călcà cu încetul şi sigur, şi tot înainte. Vede quine-và cum formă şi constituescu primul ducat, cum alleg de Domnu pe quel mai brav căpitan şi înţellept organisator, pe Radu-Negru, cum după mórtea lui nu dau frênele guvernului în mâincle lui Dan filiului aquestuia, ci lui Michaiu banului Craiovei, şi pe junele filiul îl alleg spre a guvernà Oltenia.

După mórtea lui Michaiu, quând Dan erà dejà bărbat trecut prin schóla de a guvernà, cercat în tóte, Românii îl alleg de Domn şi îl pun pe thronul întemeiat de tatăl sĕu.

www.dacoromanica.ro

Pe filia lui Dan o a fost luat de soție regele Românilor și Bulgarilor, de pe quând era Ban al Craiovei la 1274.

Acum veni timpul de a se fondà și marele ducat al Moldaviei. Dan era alliat cu regatul Românilor și al Bulgarilor. Nogai Khanul Tatarilor era alliat și ginere imperatorului Michael Paleologul și amicu Bulgarilor pentru quŏ ommorîsse pe Curcubeta. Prin urmare acum Tătarii era în astêmpĕr. Theodor Bogdan nu mai trăià. Dan susținù pe filiul aquestia și unchiu al sĕu, pe Dragoș Negru-Bassarab duca de Maramureș a veni în dominiurile tatălui sĕu. Aquesta se pune în capul Moldovenilor refugiați și altor Români și locuitori ai Transylvaniei, și vine a punne fondamentele edificiului soçial și politicu al Moldaviei. Aquest eveniment daqua Cantemir îl pune la annul 1283, s'a întêmplat prin urmare pe quând domnià Dan I, iar nu Radu-Negru, tatăl lui Dan. Cantemir nu precisă annul trecerii lui Dragoș. Domniatul Moldovei s'a putut fondà în domnirea sau a lui Dan, sau următorului sĕu Mailat între annii 1283 și 1300. Cată ânsĕ a luà un termin de midloc quât să se învoiască și cu ētatea lui, și cu șirul chronologiei Domnilor.

Astfel Romania pură fu împărțită și încredințată guvernării famillier Negrilor-Bassarabi atât în Muntenia și Oltenia, quât și în Moldavia și Transylvania; pentru quŏ Negri-Bassarabi possedurŏ âncŏ mult timp ducatele Almașului, Făgărașului și Maramureșului.

Marele Ducat al Moldaviei avù mai aqueeași constituțiŏ cà și România.[*] Dragoș fiind fórte nain-

[*] Daqua în mai multe ținute, numele prefectului este de Burgărab, causa è quŏ aquelle ținute resturi din micele republice aveà dejà legi și datine municipale erà autonome; și unirea fu o confederațiŏ cu respectul drepturilor fiă-quăria urbe.

www.dacoromanica.ro

tat în ḑille, domnì numai doi anni, urmând dupŏ dènsul filiul sĕu Saţ-vodă, quăruia ĭi ḑicu şi Sas.

Dupŏ quâţi-và anni regele Românilor şi Bulgarilor avù resbel cu despotul Serbiei, şi la aquest resbel luând parte şi Dan spre a ajutà pe ginerele sĕu, fu uccis la annul 1298 într'o bătaie, dupŏ que domnì 15 anni.

Pe timpul aquestui domn, Ottoman sau Osman stabilì imperiul ottoman.

In cursul aquestei Domnie în Moldavia, domnirŏ Saţ-vodă filiul lui Dragoş, unii ḑicu 4 anni; noi credem mai mulţi. Filii lui Saţ numiţi Balk Dragu, Dragomir şi Stephan, se refugiă în apoi în Maramureş, dupŏ que un Bogdan II ommóră pe Saţ tatăl lor.

VI.

STEPHAN I-MAILAT-BASSARAB.

Mailat.—Andreiu III.—Mailat batte pe Andreiu şi pe Scythi din Illiricu

Dupŏ mórtea lui Dan, fu alles în locu'i Stephan-Mailat. Mulţi ḑicu quŏ aquesta a fost filiu al lui Dan, şi în casul aquesta supranumele de Mailat i se dette, póte, pentru quŏ aquesta fu mai tare şi *mai-lat* de quât predecessorii sĕi. Astfel adessea Românii supranumescu pe heroii lor de predilecţiŏ.

Domnitorii din aintea lui spre a organisà avurŏ nevoie de pace. Stephan I fu nevoit să appere şi să conserve quâte predecessorii sĕi creasserŏ; prin urmare fu nevoit a conducce luptele în contra innemicilor Patriei şi Religiunii. Exclusivismul papal sculò cu resbel pe Andreiu III regele Ungariei în contra Românilor. Mailat, cà Domn şi în Muntenia şi în Transylvania, rennoì fortereţa Făgăraşului, susţinù

www.dacoromanica.ro

resbellul în contra lui Andreiu, şi învingêndu'l, îl constrînse a încheià pace.

Dupŏ aqueasta Mailat se alliò cu Stephan despotul Serbiei şi dette resbel unor Scythi sau Tătari que se revĕrsasserŏ din părţile boreale, şi coprinsesserŏ Illiricul; îi învinse şi mântuì părţile aquellea.

Dupŏ o Domnire tot d'auna victoriósă de 27 de anni, Stephan I Bassarab, supranumit Mai-lat. murì la annul 1325; şi representanţii ţĕrrei allesserŏ în locul lui pe quel de attunci Ban al Craiovei Ioan I Bassarab.

VII.

IOAN I BASSARAB.

Bănatul se încorporă cu România.— Oştire română trece Dunĕrea. — Carol-Robert.

Ioan, cà Bassarab, n'a putut fi de quât sau filiul sau frate sau vĕr al lui Mailat. Cu suirea aquestuia pe thronul Munteniei, reunind pe capul sĕu ambele coróne, strînse şi mai tare unirea aquestor doŏ guverne. Oltenia se încorporò cu Muntenia şi amêndoŏ devenirŏ o Românie. Banul Craiovei de aquì înnainte fu numai un locotenente al Domnitorului în quelle cinci judeţe. De aquì înainte ambele ţĕrre unite allegea pe Domn, şi aquesta, ca representant al suveranităţii naţionali, numià pe Ban, quare firesce cătà sĕ fiă dintre quei mai de apprópe ai Domnitorului, sau filiu sau frate sau credincios al lui de apprópe.

Aquest Domn închieò la annul 1328 un tractat de allianţă cu Michael Stratemir regele Românilor transdanubieni spre a restabilì pe thronul Byzantiului pe socrul aquestuia Andronic quel Bĕtrân. Ioan I

www.dacoromanica.ro

trimisse peste Dunĕre un contigent considerabil de oştire: făcênduse ânsĕ pace, Românii se înturnarŏ înapoi.

Pe timpul aquesta domnià în Ungaria âncŏ dela 1310 regele Carol-Robert, Neapolitanul, nu alles dupŏ constituţia de attunci a Ungariei, ci impus de Papa prin anatheme pentru ori quine nu'l va recunósce. Aquesta avù missiŏ maĭ mult de quât toţi de a persecutà pe orthodoxi şi de a dà resbel Românilor. Dintre ducĭ români din Transylvania que devenisserŏ Catholici, Toma Farcaş, şi un Dionisiu al lui Niculae, interesaţi şi intriganţi cà toţi renegaţii, pussesserŏ ochii pe ambele Domniate danubiene spre a devenì Domni; învitarŏ pe Carol Robert să nu mai dea repaos Românilor, pe quari îi numià schismatici, şi pe quari Papa prin epistolele salle îi qualificà de păgâni fărŏ de lege. Pe de altă parte curtea aquestui rege ad-hoc erà plină de cardinali şi propagandişti que întărîtà fanatismul papistilor. Carol-Robert nu întârdiŏ darŏ de a declarà resbel lui Ioan I Bassarab [pe quare historicii Ungariei îl numescu Bassarab V, pentru quŏ fu în adevĕr al cincilea domnu Bassarab]. Oştire mare de Unguri condusă de ênsuşi regele intrŏ în România, occupŏ quelle cinci judeţe şi numì ban al sĕu pe Dionisiu.

Ioan Bassarab trimisse la început cu omenie soli la Carol-Robert, rugându'l d'a se tragge din pământul Românici. Nu ascultŏ regele Ungariei pentru quŏ îi era plin campămêntul de călugĕri propagandişti şi de pretendenţi la domniate şi la posturile României.*] Păşirŏ dar Ungurii mai înainte, Ro-

*] Atunci Unitii venjă cu mâna armată.

www.dacoromanica.ro

mânii îi aşteptà decişi; la primul întêmpin Ungurii, furŏ învinşi, şi nevoiţi a quere pace. Românii le-o accordarŏ cu mari folóse pentru Ungaria.

Cătà prin urmare a se retragge oştirile lui Carol-Robert; ânsĕ propagandiştii şi pretendenţii la domnie, la episcopii şi alte posturi reţinea din tóte puterile oştenii, şi le încuragia applecarea către prade. Ioan Bassarab, vĕdênd pe de o parte călcarea tractatului şi pe de alta fiind dator a'şi appĕrà ţérra şi popolul, se vĕdù nevoit a rempinge pe Unguri cu armele, şi băgându'i într'o strimtóre a munţilor, îi bătù pînŏ la exterminaţiŏ. Regele abià scăpò dându'şi vestmintele filiului lui Dionisiu şi luând pe alle aquestuia. Aquesta fu luat drept rege, şi uccis de Români; aqueeaşi sórtă avurŏ toţi ducii şi principii şi căpitanii, şi toţi călugĕrii que venisserŏ spre a întĕrrità pe Unguri şi a convertì pe Români la papismu. Felsser ḑice quŏ regele quând ajunse cu fuga în Temesmar, n'avea cu sine *nici atâţia osteni quàţi luà quând* se ducea la vènătóre. Călugĕrii que aţiţasserŏ resbellul furŏ uccişi cu ciomegele cà nisce câini turbaţi, ḑice Dionisiu Fotinò dupŏ mărturia lui Simeon Gospodar.

Aquest resbel susţinut cu vigóre de Români în contra fanatismului papal, şi a lăcomiei de conquiste este descris de scriitori contimporani Unguri şi alţii [2].

Dupŏ aqueastă totală disfată a Ungurilor, Ioan I Bassarab mai domnì ḑece anni în pace din partea

2. Turocz, aşà scrie:

«Şi s'a facut acolo uccidere pre mare, şi au căḑut mare-numĕr de osteni, de principi, de magnaţi . . . Acolo periră trei prepositi, Andreiu prepositul Albei regale, subcancellariu al regelui şi bărbat onorabil; apoi Michaiu prepositul din Poşega. şi Nicolae prepŏsitul din Alba Transylvaniei, Andreiu plebanul. Fratele Petru dintre dominicani bărbat de omenie au priimit cu

www.dacoromanica.ro

Ungurilor; peste tot a domnit 15 anni şi a murit la 1340.

Despre Domnii Moldaviei dela Dragoş pînŏ la Stephan I puçin se află dela chonicari şi historici şi quâte spun aquestia nu adducu de quât confusiŏ şi în persóne şi în date. Toţi ânsĕ se învoiescu dupŏ documente a arătà quŏ Dragoş a fost fondatorul domniatului, quŏ Saţu filiul sĕu 'l au urmat şi quŏ Stephan I a murit la annul 1359. Quât ânsĕ despre Domnii dintre Saţu şi Stephan nu se învoiescu. Unii pun pe Laşco dupŏ Saţ şi alţi pe Bogdan II [conservăm numele de Bogdan I pentru Tatăl lui Radu-Negru şi fraţilor aquestuia]. Nimeni nu póte spunne quàţi anni au domnit fiă-quare din primii patru domni. Noi nu'i putem punne de quât în epocha şi şirul natural al evenimentelor, şi dupŏ rêndul în quare dupŏ documente autentice îi punne G. Sincai, adicŏ: I Dragoş — II Saţu filiul aquestui — III Bogdan II uccidătorul lui Saţ — IV Stephan. Aquestia sau póte şi alţii au domnit peste tot dela 1295 pînŏ la 1359 adicŏ cà la 64 de anni. Dela mórtea lui Stephan I să regulă chonologia.

VIII.

ALEXANDRU I BASSARAB.

Dupŏ mórtea lui Ioan I advenì la thronul Romànici fratele aquestuia Alexandru I Bassarab. Sunt în

---

toţii paharul morţii quel amar; pentru quŏ în capetele lor Românii au bătut cuie de lemn. Omoritu-s'au şi preoţi quari erà capellanii regelui . . . luatu-s'au multe arme de Români, vestminte scumpe, pungi pline de bani. . . . Regele, mutându'şi vestmintele şi armele, se travestì în alle lui De cu filiul lui Dionisiu, pe quare creçêndu'l a fi regele, amar 'l-au ommorît. Iar regele abià scăpo cu vre-o quâţi-va credincioşi.

www.dacoromanica.ro

erróre quoi que pun pe Vladislav înaintea lui Alexandru.

Pe timpul aquestui Domn advenì la thronul Ungariei Ludovic filiul lui Carol-Robert. Aquest rege bătênd pe unul din ducii Transylvaniei (pe Laiot al Maramureşului) şi făcêndu'l tributar venì şi assupra lui Alexandru Bassarab; quŏci moştenisse atât urra quât şi systema de propagandă a tatălui sĕu. Alexandru îl întêmpinò la Bran, şi dupŏ o luptă sângerósă îl înfrânse şi'l făcù a se retrage ruşinat, numai cu pretenţiuni. — Alexandru domnì numai cinci anni şi murì la annul 1345.

IX.

VLADISLAV I BASSARAB.

Vladislav îşi dă titlu de rege al Romăniei; batte de doŏ ori pe Ludovicu al Ungariei. — Stephan I al Moldaviei. — Filii aquestuia, Stephan II şi Petru I. — Iliaş unitul.

Prin allegere generale advenì la Domnia Ţerrei Vladislav I, fratele lui Alexandru şi al lui Ioan. Aquestuia prin diminutiv îi ḑicu şi Vlaic, şi Vulcaic, şi ênsuşi Laşco. Straşimir despotul Vidinului, român de Natiŏ que îşi didesse titlu şi de imperator, erà cumnat al lui Vladislav. Domnul aquesta fu quel d'ântêiu quare se proclamò rege al Romanilor.

Ludovic al Ungariei qua să'şi spele ruşinea dela Bran, şi pentru cause alle Bulgariei unde Vladislav susţinea pe cumnatu-sĕu Straşimir, se sculò şi assupra aquestui Domn. Tătarii erà dejà stabiliţi în Crimeea, şi devenisserŏ o putere regulară cu quarii pu-

www.dacoromanica.ro

tea quinc-và tractà. Vladislav se vĕdù nevoit a se allià cu Khanul Tătarilor în contra fanatismului papal que numai tractà alt fel pe Români de quât de schismatici şi ênsuşi de păgàni. Ludovic fu bătut şi de astă dată, şi fu nevoit a quere pace.

In bătaica aqucasta la 1370 comitele Dragomir castillanul din Dàmboviţa şi quare erà căpitanul-general al ostirii române uccisse pe Voivodul Transylvaniei Niculae şi pe vice-Voivodul Petru. Mulţi nemeşi periră acolo,

Mulţi scriu quŏ Vladislav a domnit numai 11 anni şi quŏ a murit la 1356, urmàndu'i la trhon fiiul sĕu Niculae I Bassarab.

INSEMNARE.

In chronicele ànsĕ alle popolilor vecini cum şi într'o scrisóre a Papii către aquest Domn şi mai mult dintr'un chrisobul al aquestui Domn din annul 1372*) se vede quŏ a domnit peste 25 de anni. Nu se póte corrige aqueastă erróre a chronicarilor nostri de quât daqua Niculae filiul lui Vladislav va fi conservat pe lûngŏ numele de Bassarab şi numele tatălui sĕu Vladislav.

Vladislav se vede în annul 1369 restabilînd pe Straşimir în Bănatul Vidinului de unde îl allungasserŏ Ungurii. Se mai vede în annul 1370 bătènd pe Unguri dincóci de părţile Sĕcuilor, şi rempingêndu'i cu mari perderi.

Moldavia la început erà la miadă nópte locuită de mulţi Poloni, la miadă ţi de Tătari, şi pe airea de o mare parte de Cumani que chrestinânduse se quam

*] Şincai Chronica Românilor tom. I pag. 338, şi 339.

www.dacoromanica.ro

assorbisserŏ de elementul romàn. Primii domni erà mărginiţi în hotare fórte ânguste. Sub Stephan I, uninduse mai mulţi Români dominarŏ elementele eterogene şi în tinserŏ frontiercle Moldaviei pînŏ la Danastru şi pînŏ la marea Négră.

Dupŏ mórtea sa, Stephan lăssò doi filii pe Stephan II şi pe Petru I. Aquesta din urmă, mai june, ànsĕ mai întreprindĕtor şi ambiţios, îşi făcù un partit mai mare şi allungò din ţérră pe frate-sĕu Stephan şi pe partisanii sĕi. Stephan se refugiò în Polonia, şi querù ajutor dela regele Casemir promitèndu'i quŏ de va învinge pe frate-sĕu şi va advenì la thron, va închinà Moldavia regatului Poloniei. Regele adunò armată formidabile şi o trimisse în contra Moldovenilor. Aquestia aşteptà dejà pe inemici la frontierele ţerrei într'o pădure. Acolo se făcù bătaiea şi Polonii furŏ bătuţi pînŏ la exterminaţiŏ: mare numĕr de prisonieri illustri căḑurŏ în màinile Moldovenilor pe quari Casemir îi rescumpĕrò. Unspreḑece drapelle luarŏ Moldovenii dela Poloni, si armele, banii provisiunile aquestora devenirŏ prada vingĕtorilor.— Aqueste evenimente s'au întèmplat pe la capĕtul annului 1359.

Dupŏ mórtea lui Petru advenì la thronul Moldaviei filiul aquestuia Iliaş sau Laşcu. Mai dinainte se stabilisserŏ în Moldavia din călugĕrii catholici de ordinul Minoriţilor. Aquestia făcurŏ pe Laşcu, que voià a se despărţì de femeca sa, a se unì cu Roma. şi se vede o epistolă a Papii Urban V din annul 1370, prin quare laudă pentru aqueasta pe Laşcu şi punne episcop catholicu în tîrgul Seret. Urban în annul aquesta scrisse o epistolă şi lui Vladislav al Românici spre a'l

www.dacoromanica.ro

trage la catholicismu cum şi Dómnei Clarei vĕduva lui Alexandru Bassarab muma reginei de Bulgaria, lăudându-o quŏ ţinne religia catholică pe quând pe Ludovicu regele Ungariei îl sculò assupra orthodoxilor. — Pe aquest timp în Muntenia domnià Vladislav quărui îi ţicea şi Laşcu, şi în Moldova Iliaş quărui şi lui îi ţicea assemenea Laşcu; unul se luptà şi appĕrà orthodoxia în contra Catholicismului şi altul se unià cu Catholicii.

X.

NICULAE I BASSARAB.

Niculae Vladislav. — *Suleiman I.*

Aquesta a fost filiu al lui Alexandru; şi póte şi filiu adoptiv al lui Vladislav. Mulţi ţic quŏ aquesta n'a domnit; sau de va fi în numĕrul Domnitorilor să fi domnit sub numele de Vladislav. Nu se împăcă aqueste părери cu pétra mormêntale que se află la Càmpu-lung cu vorbele următóre: «Aquì jace Niculae-vodă, filiul lui Alexandru-vodă, annul 1366,» Pentru quŏ Vladislav se vede domnind dela 1345 pînŏ la 1372.

Prin urmare, sau quŏ adevĕratul Vladislav a domnit numai 11 anni pînŏ la 1356, şi dupŏ dênsul pînŏ la 1366 a domnit Niculae, şi apoi dupŏ aquesta pînŏ la 1372 a domnit alt Vladislav filiul quellui d'àntêiu, sau quŏ un singur Vladislav a domnit dela 1345 pînŏ la 1872.

Noi spunem aquì şi quàte ţicu chronicarii nostri de aquest Niculae.

In timpul aquestuia, Suleiman I trecù din Thracia în Macedonia şi Bulgaria. Regele Bulgariei querù ajutor dela Niculae I al Romànici, quare îi şi trimisse

www.dacoromanica.ro

doŭ mii de călĕrĭ. Trecerea Turcilor în Bulgaria se vede quŏ a fost cu învoirea imperatorului Cantacuzen, que prin maritagiul principesei Theodorei cu Sultanul Orcan tatăl lui Suleiman se alliasse cu Turcii. Nisce assemenea monstruóse allianțe sunt tot d'auna symptome de faliment la națiuni și cobe de mari desastre. Turcii făcêndu'și o dată drum în Europa nu putea să se arreste aquì, de și se înturnară de astă dată în Asia. Niculae Bassarab domnì dece anni și murì la annul 1366. Se îmmormântò la Câmpulung unde pe pétra sepulcrale se află arătata mai sus inscripțiŏ.

RADUL II BASSARAB.

Radul II. — Amurat. — Dan cà un Xenophonte.

Adunanța principilor sau archonților țĕrrei din preună cu representanții ci allesserŏ, dupŏ mórtea lui Niculae I șau mai bine a lui Vladislav pe Radu II, fratele aquestuia, al lui Ioan și al lui Alexandru.

In timpul aquestui Domnu, Sultan Murat, filiul lui Soleiman trecù din nuou din Asia în Macedonia și Bulgaria. Bulgarii și Sìrbii querurŏ ajutor dela Radu II. Aquesta trimisse o numerósă oștire sub comanda filiului sĕu Dan. Acum întêia dată venirŏ Turcii pept la pept cu Românii.

In aquea bătaie capii Bulgarilor și Sìrbilor perdurŏ viața, armata alliată a creștinilor fu desfăcută. Byzantinii surrîdea la aquesta triumfe alle Turcilor, pentru quŏ ia Dumnedeu mințile popolilor que singure se pun pe callea perdĕrii. Dan făcù o retirată onorabilę assemenea quellor dece mii conduși de Xenofonte.

Avù Radu II doi filii: pe Dan și pe Mircea; dm-

www.dacoromanica.ro

nì ḑece anni, şi dupŏ dènsul la 1376 *) fu alles filiul sĕu Dan II.

Radu II, Bassarab şi prin urmare din famillia Negrilor, se vede şi ellu figurând cu numele Radu-Negru. Despre Dan II nu se scie din Domnia lui nimicu de quàt quŏ a domnit şése anni. Murì la annul 1382; unii ḑicu quŏ a căḑut assasinat fărŏ a se scì de quine şi unde. In ḑillele aquestui domuu, Minoriţii que se încuibasserŏ în Moldavia, venirŏ a se stabilì şi în ţérra Romànă. Aqueasta o însemnăm.

INSEMNARE.

Cu aquest domn se terminŏ prima epochă a fondări marelui nostru ducat, epochă de creaţiŏ, de lupte şi de indepenḑinţă.

Doi Domni d'a rêndul Radu I şi Michaiu I dotarŏ ţérra cu legi salutarie, o organisarŏ şi o pusserŏ pe callea pe quare abià peste cinci seculi şi jumĕtate începù a o pricepe Europa, şi apoi prin torrente de sânge a intrà pe dènsa fărŏ a puté ànchŏ a o străbatte cum se cuvine. Pe quând întregul Europei gemea sub regimul feodal şi sub dreptul păgân, Radu-Negru dette un model de guvern constituţional, basat pe dreptul mosaicu şi pe charitatea evangelică. Sute de epistole alle Papilor fulgerarŏ assupra Românilor

*] Este probabil quŏ şi Radu al doi ea, fiind f ate cu Vadislav, să fi avut supranumele glorios al aquestia, şi străinii să'l fi tractat cu aquest nume. Se vede o scrisóre a Papi Urban V, din annul 1270, către Vladislav domnul Românici, prin quare pe de o parte îl căiesce quŏ nu è catholicu, şi pe de alta îl bine cuvêntă quŏ bate cu vigóre pe Turci. La aquest annu ânsĕ domnia în ţérră Radu II şi prin urmare, *Vladislav* a fost un supranume que însemnéḑă: *forte glorios*. Aquesti patru fraţi în adevĕr furŏ glorioşi.

www.dacoromanica.ro

orthodoxi, şi daqua tot d'auna îi numescu *schismatici* este quŏ guvernele Romànilor constituţionalie le stà cà un ghimpe în ochi. — Daqua Radu şi frate-sĕu Michaiu cum şi Dan avurŏ a organisà, successorii lor, Stephan Mailat, Ioan şi fraţii aquestuia Alexandru, Vladislav, Radu II sciurò a appĕrà şi a susţinne quàte părinţii lor făcusserŏ. Allianţele lor sunt din quelle mai politice, luptele lor din quelle mai heroice şi demne de adevĕraţi chrestini, lupte de appĕrare şi nu de attacu şi de conquiste; braçul lor şi al următorilor lor appĕrarŏ orthodoxia şi o mântuirŏ; pietatea lor şi a descindenţilor lor creò monastiri, dotò Sântu Mormênt, susţine pînŏ astădi pe vĕduvă şi pe scăpĕtat prin atâtea spitaluri, şi întind lumina astădi mŏnăstirile Bassarabilor Brâncoveni prin atâtea scóle.

Cu Dan II se terminà epocha de întrégă suveranitate. In persóna lui pare quŏ fu assasinată ênsuşi independinţa Naţiunii. Quine 'l a uccis? nu se scie. Mórtea lui pare quŏ fu un symbol, o emblemă; quŏci tot assemenea o mànă perfidă şi tot d'auna asscunsă a purtat mórtea în sînul independinţei Românici. Inemicii ei cunoscuţi şi barbari tot d'auna au attacat'o de façă şi în façă.

EPOCHA A DOA.

I.

TURCII.

Ammu ţis quŏ din imperatorii Byzantini începusserŏ a se allià cu Turcii, şi a le facilità treecerea în

www.dacoromanica.ro

Europa sau spre a batte pe Chrestini, sau spre a se servì cu dênşii la alte planuri. Aşà făcù şi Cantacuzen Ioan, chiemò în ajutor pe Turci qua să pótă cu dênşii ursurpà thronul lui Ioan Paleologul.

Ancŏ dela anul 1361 Turcii se şi aşeḑasserŏ în Europa, mutându'şi residinţa în Adrianopole. De aquì începurŏ a batte pe Chrestinii de peste Dunĕre, Romani, Bulgari, Sîrbi, Albanesi.

Pînŏ aquì Orthodoxii avea a se luptà assupra Catholicismului armat, şi Pap'i îi bătea mai vîrtos prin Unguri sub Bela IV, Carol Robert, şi Ludovic I. De aquì înainte şi Catholicii şi Orthodoxii îşi mai veniră în simţiri înaintea puterii materiale a Turcilor, şi a principelor aquestora religióse şi soçiali. Papii începurŏ a luà cu binele pe ducii Romanici. şi a învitâ pe Ludovic regele Ungariei de a facce causă commună cu orthodoxii. Politica Romei erà îndoită, pe de o parte prin assemenea allianţe putea batte Islamismul que erà o protestaţiŏ armată în contra dreptului roman, şi feodal, şi pe de alta putea întruducce între Români şi Bulgari missionari propagandisti. De pe attunci datâ privelegele călugĕrilor de ordinea minoriţilor în ambele Domniate danubiene şi între Bulgari. Ludovic ânsĕ îşi avea ideile salle fixe de a domnì peste România şi Bulgaria, ruşinele que păţisse dela Români nu le putea uità âncŏ, animositâţile salle nu erà âncŏ allinate. Inemicu al Românilor, rival al Polonilor, se occupà mai mult de aquesti vecini de quât de Turci que erà mai departe.

Aqueasta erà situaţia popolilor Orientelui, pe quând dupŏ moartea lui Dan, Mircea fratele sĕu fu alleş şi adveni la thronul Romaniei la 1383, şi pe

www.dacoromanica.ro

quând în Moldavia domnià Petru supranumit Muşat adicŏ Frumosul, filiul lui Laşcu unitul.

II.

MIRCEA I BASSARAB.

Titlurile lui Mircea.—Alianţele offensive şi defensive.—Solii.—Amurat.— Miloş-Vitejescul.—Baiazet. — Sigismund bătut de Mircea.

Cum advenì la thron Mircea I Bassarab, trecù Dunĕrea în contra lui Sisman despotul sau regele Bulgariei que se dicce quŏ se încuscrise cu Sultanul Amurat, îl bătù şi annexò pe lîngŏ România coprinsele Dobrogei şi al Drăstiorului. Mulţi din popolii depărtaţi îi detterŏ titlu de rege: el ânsĕ în decretele salle se întitulà:

«Mircea cu graţia lui Dumneţeu Domnul Ţerrei «Românesci, duca Făgăraşului şi al Almaşului, comite «al Severinului, despotul Dobrogei şi Domnul Drăş«tiorului etc. etc.»

Vĕţènd pe de o parte puterea şi întinderea Turcilor, şi pe de alta tenacitatea regelui Ungariei de a domìnà pe Români, se pusse în legĕtură strînsă cu Moldavia, Polonia, Sìrbia, Bosnia şi Albania şi încheiò tractate de allianţă offensivă şi defensivă cu aqueste Staturi, în contra Turcilor şi a Ungurilor. Vede-se trimişi cà soli la regele Vladislav al Poloniei spre a încheià tractatul de allianţă din partea lui Mircea boierii Români comţii Magnu şi Roman Herescu, şi din partea lui Petru Muşat, boierul Dugoiu cu titlu de mareşal.

La annul 1389 Sultanul Amutat venì assupra lui Lazar despotului Serbiei, alliatul şi socru lui Mircea. O armată însemnătoare de Români. de Sìrbi, de Bosniagi şi de Albanesi alliaţi se adunò pe câmpul Mir-

www.dacoromanica.ro

lei lûngŏ Margu spre a resistà în contra Turcilor. Ungurii, vĕdĕnd nevoiea de astă dată furŏ nevoiţi de a facce causă commună cu alliaţii chrestini. Bătaiea fu cruntă; de ambele părţi periră fórte mulţi. Victoria erà a Turcilor. Attunci un om june bellator sau boier din armata chrestină, dupŏ unii Sîrb, a nume Miloş Cobilovici, dupŏ alţii Roman supranumit Vitejescul, disperat, se prefăcù quŏ este disertor, şi întrând în campamentul Turcilor, fu dus înaintea lui Amurat. Acolo junele herou uccisse pe Sultanul şi căḑù şi el victimă assilit de numĕrul gardilor. Baiazet supra-numit fulgerul [*Ilderim*], succeḑènd tatălui sĕu Amurat, victorios în aqueastă luptă trecù în Bulgaria, o dominò, prinse pe Sisman ultimul ei rege şi'l tăiò la Philippopole.

Mircea se trasse dupŏ aqueastă disfată spre a'şi appĕrà Statele. Sigismund regele Ungariei quare succeduse lui Ludovicu, nu putea sufferì tractatul de allianţă al lui Mircea cu Vladislav regele Poloniei şi'i declarò resbel pe quând avea a se appĕrà în contra Turcilor. Mircea lăssò pe Unguri a intrà în ţérră, a venì pînŏ la Turnu şi a'l lua cu assalt; iar quând mulţumiţi de aqueastă victoriă fără resistinţă se înturnà înapoi, Mircea cu armata sa îi attacò la trecerea peste Muntele Passerea şi îi bătù cum abià scăparŏ quàţi-va. Fără Nicola Gara, Sigismond ar' fi căḑut prisonier. Ungurii o păţirŏ şi de astă dată cà şi sub Carol-Robert şi Ludovicu.

Catastophele adessea adducu pe ómeni în simţiri, unde fórte adessea victoriele îi îmbată. Sigismund începù a cugetà mai matur dupŏ aqueastă disfată, mai vîrtos quând vĕḑù quŏ Turcii luând Bulga-

www.dacoromanica.ro

ria şi Serbia, se întinssesserŏ pînŏ la Beligrad de unde ameninţă Ungaria şi ênsuşi Europa. Românii se ţinea tare, dupŏ cum se ţinurŏ ânceŏ mult timp, şi cu sângele lor appĕrarŏ Europa abătênd tot d'auna torrentul aquesta nuou de Barbari. Sigismund recunoscênd valórea Românilor, se determinò a încheia un tractat de alliantă offensivă şi defensivă la annul 1395.*)

IV.

Bătaiea dela Nicopole. — Tractarea lui Mircea cu Baiazet.

Assicurat Sigismund de allianţa Românilor, prin midlocirea Papii querù ajutorul dela mai multe staturi alle Europei. O armată de 60 de mii Unguri, Germani, Bohemi, Belgi, Franci şi Români se adunarŏ la Nicopole, în contra quărora Baiazet venì cu 200 mii Turci. Bătaiea începù la 28 Sept: 1396, Ungurii cu alliaţii lor furŏ învinşi. Sigismund abià scăpò într'o barcă şi prin Constantinopole şi Rodos trecênd în Dalmaţia, pe acolo se returnò în Ungaria. Turcii, de şi vingĕtori, perdurŏ peste 60 de mii. Fiăquare chrestin mai 'nainte de a cădé mort sau prisonier, 'şi a făcut datoria a'şi uccide adversariul. Atât costò pe Baiazet aqueastă perdere în quât furia îl făcù a'şi întinà victoria puind a uccide peste ţece mii de prisonieri quăror se cuvenià a le respectà viaţa.

Mircea attunci, vĕţênd pe de o parte disfata Ungurilor, şi pe de alta tăria Turcilor, remâind singur în contra lor, şi sciind spiritul de propagandă al Statelor catholice, se determinò pentru conservarea României, a drepturilor ei şi a Religiunii ei a facce un pact de confederaţiŏ cu Baiazet, recunoscênd supre-

*) Vedi Chronica Românilor de G. Şincai tom I, pag. 365.

www.dacoromanica.ro

măţia Sultanului, quare din parte'i se îndatorò dè a recunósce autonomia Românièi, adicò dreptul d'a facce rèsbel şi pace, dreptul de viaţă şi de mórte; dreptul de a'şi allege pe Domnitor. Prin aquest tractat, şi pentru assicurarea aquestor drepturi, România se îndatoreadă sub titlu de *peşcesş* sau dar a da Sultanului quâte 3000 de bani roşii în semn quò ii recunósce supremanţia în aqueastă confederaţiò.

V.

Baizet calcă tractatul.—Mircea il allunga pinò le Adrianopole.—România remâne iar independente vrè-o 67 anni.

Dupò doi anni dela aquest tractat sau quò Mircea a început a se înţellege cu Ungurii, sau quò Baiazet mai împuternicit dupò quâte sufferisse şi óstea lui la Nicopole, paced se întrerupse, şi Baiazet voi să alle un pretext spre a suppune şi România, declarò rèsbel lui Mircea şi trecù Dunèrea, puindu'şi càstrele pe locul que se chiamă Rovine în judeţul Ialomiţei

Mircea fàcù a se tragge toţi locuitorii la munte bètrâni, femei şi copii; apoi adunându'şi òstirea şi quând urmărind pe Turci, quând lăssânduse a se urmări, ajungènd a'i trage prin strimtori şi prin păduri, le dette în fine o bătaie decisivă, şi atâta ii sparserò şi ii tăiarò Românii, quât ii pusserò pe fuga urmărindu'i peste Dunère pinò la Adrianopolè. Dupò aqueastă victorie România remasse iar indepèndentă quât trăi Mircea şi din succèssorii sèi în timp de 67 de anni.

VI.

Fiii lui Baiazet, Suleiman, Musa, Mahomet II.

Patru anni dupò aqueasta disfată a lui Baiazat, adicò la 1402, avù aquesta o bătaie cu Tamerlan Khanul Tătarilor din Asia, şi cădù prisonier. Fiii lui Baiazet

www.dacoromanica.ro

Musă şi Soleiman începură a se certà pentru thron. Persecutat de mórte Musà de către frate-sĕu, se refugiò la Mircea querêndu'i ajutor. Aquesta i'l offerì şi trimisse pe nepotul sĕu Dan peste Dunĕre în capul unei oştiri numeroase, din preună cu Musà. Dupŏ mai multe lupte Suleiman fu învins, şi Musà advenì la thron. Assicurat acum Mircea de un alliat şi amicu că Musà, închiò din nuou un tractat cu Vladislav regele Poloniei în contra lui Sigismund. Anse la 1413 Musà fu resturnat de frate-sĕu Mahomet II. Aquesta nu putea sufferì pe Mircea pentru amicia que avussesse pentru Musà, şi trecênd Dunĕrea, luò cetatea Giurgiu, şi la annul 1416 întărindu-o pusse într'ènsa garnisonă turcească. Mahomet II querù attunci dela Romàni numai aquei 3000 bani roşii, şi drept ostatici pe unul din filii lui mircea, şi trei filii de boieri.

VII.

Stabilimentele instituţiunile lui Mircea I.

Domnul aquesta edificò monastirele Cozia şi Codmeana; el mutò residinţa dela Argiş la Tîrgovişte, unde locuià véra, şi la Bucuresci unde stà iarna. La Arges dupŏ strămutarea capitalei lăssò uh judeţ, cum şi la Tîrgovisce altul. Aquestia erà că nisce Mairi. Ellu făcù multe reforme în administraţiŏ şi organisò prima oştire regulată şi permanentă que appĕrù în Europa.

Pe lângŏ communele armate şi căpităn̆atele de mai nainte, formò un corpu de dorobaţi de 12 mii permanenţi pedestri dupŏ modul anticilor pretorieni sau al ianicearilor; — un alt corpu de 5000 călări numiţi Roşiori; — o legiune de străini, numiţi Seimeni; — uh regiment de Lefegii pedestri; — 2000 cusaci călări; — 2000 de Lipcani; — 1000 de Saracei şi de Scutelnici, călări;—apoi vĕnători călări,

www.dacoromanica.ro

fustaşi sau bărdari, approdi quâte cinci sute, cum şi cinci sute de pagi [copii din casă] copii de boieri que formà gardia palatului. Aqueste corpuri, afarŏ de quelle de mai 'nainte formau o oştire mai mult de 30 de mii, şi peste tot cu căpităna tele, cu gendarmii que se numià Slujitori şi alţii se ardicà pînŏ la 80 de mii în timp de resbel, affarŏ de gardiele communale que se sculà cu boierii de ţérră sau cu proprietarii moşielor.

VIII.

Stephan II.—Roman I.—Petru III.—Iuga I. Alexandru quel'Bun.

In Moldavia lui Petru Muşat îi urmò frate-sĕu Stephan II şi domnì trei anni dela 1390 pînŏ la 1392.

Aquestuia îi urmò frate-sĕu Roman I alţi trei anni pînŏ la 1395.

Apoi iar se suì la thron Stephan II şi domnì patru anni pînŏ la 1399

Venì apoi la thron filiul lui Stephan II, Petru III que domnì numai un an.

Şi dupŏ dènsul la 1400 urmò filiul sĕu Iuga I. Aquesta domnì doi anni, şi întreprinse a organisà multe; întemiò din nuou dogmele orthodoxe, fondò quâte-và urbe şi cetăţi, şi fortereţe; formò o bună cavallerie. Mircea declarându'i resbel, îl bătù şi'l dusse prisonier la Argeş, la 1401.

Aquestuia îi succedù frate-sĕu Alesandru I supranumit quel bun.

INSEMNARE.

Toţi Domnii, dela Radu-Negru pînŏ la Mircea I se vĕd domnind pe viaţă; şi domniele lor sunt pli-

www.dacoromanica.ro

ne de fapte demne de o Națiŏ que se organisă; unire, vigóre, aspirațiŏ în viitor, patriotismu, pietate, nimic nu le lipsesce. Moldavia, din disgrațiă, ne presentă un spectacol cu totul different. Dela Dragoș pînŏ la Alexandru ântêiu, tóte Domniele scurte, agitate, pline de certe între frați și maculate de sânge. Quari să fiă causele? Quea mai principale este quŏ în Romănia proprie [cată să o numim așà] și dincolo și dinquaci de Olt locuitorii furŏ toți Români, capii lor de aqueeași origine și credință cu dènșii; din famillii vechi illustre, bine-crescute; primii lor capi furŏ consângi și plini de pietate; și pe quât temellia edificiului soçial s'a pus în harmonie și dreptate, pe terrêm tare, pe atâta aquest edificiu a căutat să fiă mai solid și mai durabil. Moldavia, din contra fu plină de Poloni, de Tătari, și de Cumani, pe ste quari mai venirŏ atâția Unguri, Armeni și Judani. Terrêmul îi fu semĕnat de elemente diverse, rivale și fiă-quare de ajuns de tare spre a paralysà unul pe altul, și spre a servì de instrumente politicelor din afarŏ. Acolo unde Romănia la fondarea sa a putut a se organisà în unire, a se appĕrà cu tărie, și a se conservà cu devotament, Moldavia, cà element român, fu nevoită, numai a se appĕrà la început spre a puté devenì quevà; pruncia ei fu fórte agitată, fórte constrînsă spre a se puté disvoltà. In fine în Inga-Vodă se vĕdù nisce tendințe de organisare, nu ânsĕ și de concordie română: daqua își creadă o cavallerie, scopul îi è spre a batte de Mircea, și căḑènd în mâinile aquestuia, la 1401 móre cà prisonier la Curtea de Argeș.

Se vede quŏ resbellul que susținù Mircea fu un resbel numai de appĕrare și nu de conquistă; quŏci

www.dacoromanica.ro

vingĕtor în Moldavia, lassă a se allege în locul lui Iuga, fratele aquestuia Alexandru I.

IX.

ALEXANDRU I AL MOLDAVIEI.

Allianta cu Polonia.—Curtesiele şi darurile între suverani.

Politica aquestor doi Domni se învoi. Alexandru urmò din pas în pas faptelor lui Mircea, avêndu'l de model, îi devenì un emule fórte demnu. Dupò que se alliarò între sine, Alexandru se alliò din preună cu Mircea şi cu regele Poloniei, îl împrumutò cu bani, luând hypothecă ţinuturile Senatinul, Colòmeia, şi Pocutia.

Alexandru se vĕdù trădat în aqueastă alliantă, quòci regele Vladislav, tentat de Sigismund, se înţellesse pe âscuns cu aquestă spre a împărţì între ei Moldavia. Catholicismul bătea de o parte pe Romăni prin Unguri, şi pe de alta prin Poloni. Românii cătă darò a devenì quât se póte mai solidari unul de altul; unirea între Alexandru şi Mircea devenì şi mai strînsă; quòci sórta que erà să aibă Moldavia, aqueea aşteptă şi pe Romănia. Nu trecù ânsĕ mult dupò aqueastă unire strînsă şi Mircea murì la 1419. Următorul lui Mircea nu fu demn de dènsul; Alexandru remasse isólat, ânsĕ într'o domnire apprópe de 32 de anni, putusse facce mult; organisasse ţérra fórte bine, braţe avea de ajuns de appĕrare şi căpitani fórte buni. Vladislav, cà polon, precum să lăssasse a se amăgì cu speranţe de Sigismund, assemenea fu impressionat şi de tăria lui Alexandru, şi preferì a'l avè de un vecin amicu.

www.dacoromanica.ro

Astădi Suveranii îşi trimit decoraţiuni de ordini unul altuia, titluri de cetăţeni în curtenire reciprocă, cu aqueasta ânsă nu se facu de quât că cum ar devenì unul suppus sau vasal quellui lalt. Pe attunci, în timpii feodalităţii, îşi dăruià unul altuia dominiuri în ţerrele lor, şi de unde erà suverani la sine, devenià cu dominiurile dăruite vasali în ţérra quellui lalt. Ast-fel s'au întêmplat şi Romanilor. Domnii Munteniei de unde erà suverani la sine, cu dominiurile, şi ducatele que possedà în Transylvania erà vassali Ungarici, Domnii Moldavici, de unde erà suverani la sine, cu dominiurile şi ducatele que li se dăruià în Polonia erà vasali aquestui regat. Lui Alexandru după aqueastă nuoă allianţă, i se dăruì ţinuturi în Polonia, şi quând la annul 1421 îi murì Dómna, Vladislav pu întârdiò, de a'l facce cumnat offerindu'i de soţie pe Ringala surora reginei.

X.

Moldovenii şi cavalleri Teutoni. — Emanuel Paleologul. — Allianţă în contra Turcilor. Unguri nu vin la locul de întêlnire.—Unguri apoi accusă pe alţii de codaci, — Polonii se desbină de Moldoveni şi perd. — Moartea lui Alexandru.

Quând la annul 1423 Vladislav avù resbel cu cavallerii Teutoni, sau ai Sântului Ioan, din Prusia. Alexandru îi trimisse un ajutor de 400 cavalleri que desvoltară o bravură din quelle mai rare. La Mariemburg Moldovenii se distinserŏ atâta în quât annalele Poloniei relată tactica şi bravura lor că un exemplu necunoscut în historia militară. Dupŏ que scósserŏ pe cavallerii Teutoni din cetate, se prefăcurŏ a fugì, pînŏ ajunsserŏ la o pădure. Acolo allun-

www.dacoromanica.ro

gaţi de inemici, descăllicarŏ, fugărind apoi cu caii în aquea selbă, Teutonii descăllicarŏ şi ei spre a'i urmări cà învinşi. Din desimea selbei, Moldovenii pe descălicate începurŏ a săgetà pe inemici, a'i paralysà, şi quând îi vĕḑurŏ uimiţi şi întorcênd spatele, răpede Moldovenii cu agerimea lor naturale se avèntarŏ pe cai, se răpeḑirŏ assupra aquestor cavalleri model din Europa, îi băturŏ pînŏ la unul şi pe quàţi scăparŏ cu viaţă îi luarŏ prisonieri.

Ioan filiul imperatorului Byzantiului Emanuel Paleologul, quând se înturnà dela Vienna, dela socru-sĕu imperatorul Austriei trecù prin Moldavia, şi avù o ospitalitate splendidă dela Alexandru que îl petrecù pînŏ la Gallaţi. Quând apoi la 1429 Ioan succedù la imperiul tatălui sĕu, trimisse amicului sĕu Alexandru corónă imperiale şi titlu de rege, cum şi Mitropolitului mitră patriarchale. Alexandru este tractat de historicii Poloniei tot d'auna cu titlu de Palatinul Moldaviei, şi aquest titlu se dette îndelung domnilor Moldaviei.

Ungaria, Polonia, Romània şi Moldavia erà dejà alliate dela 1412 în contra Turcilor; duccerea lui Ioan Paleologul la Vienna, trecerea lui prin Ungaria, Polonia şi Moldavia n'a putut fi de quàt spre a le facce a susţinne imperiul Byzantin que erà dejà în agonie. La annul 1426 Vladislav trimisse un corpu de 5000 călläri, se unì cu oştirea Moldaviei, şi la Brailla aqueastă armată asteptò îndelung pe Sigismund cu Ungurii să viiă şi ellu în contra Turcilor. Manopere ânsĕ dela Roma făcurŏ pe Sigismund a nu ajutà pe Byzantini, şi oştirile moldave şi polone aşteptarŏ în van. .Tot ânsĕ que e mai straniu è quŏ dupŏ doi anni tot Si-

www.dacoromanica.ro

gismund accusà pe Moldoveni de codaci quŏ n'au venit în contra Turcilor, şi se pusse din preună cu Vladislav al Poloniei spre a surpà pe Alexandru şi a împărţi Moldavia. Alexandru se vĕdù nevoit a rumpe pactul şi cu unul şi cu altul şi a se allià cu Svidrigil duca Lithuaniei que erà orthodox şi a batte pe Vladislav pe alliatul sĕu perfid. Mari perderi făcù Poloniei, de şi se alliasse aqueasta cu Tătarii. Quànd Alexandru se înturnà dela resbel triumfător, dupŏ luarea şi prădarea a multor cetăţi din Galliţia, fu supraprins şi attacat pe din apoi de Poloni şi Tătari şi trecù Dunastru fórte în desordine la 1430.

Alexandru mai trăi pînŏ la 1433 şi murì dupŏ o domnire de 32 de anni şi 8 luni. Mircea I şi Alexandru I se pot supranumì Romulu şi Theseu ai Românieì. Emuli între sine, se întrecurŏ în fapte mari şi organisatóre, Alexandrn organisò Moldavia dupŏ Modelul Munteniei: Ministerul, Senatul, administraţia, judicătoriele, clerul, armata se stabilirŏ dupŏ aqueeaşi systemă, de şi Muntenii imità în costume pe Unguri, şi Moldovenii mai mult pe Poloni.

Alexandru fondò monăstirile Moldoviţa şi Bistriţa; dotò Metropolia cu dominiuri, crcò doĕ episcopie quea dela Roman şi quea dela Rădăuţi, şi le dotò cu dominiuri; încuragiò sciinţele, artele şi talentul; înţellept, drept, şi de o bunĕtate rară recompensò serviţiul şi capicitatea, iertând pe quât se putea pe culpabili, în quât ţérra, dupŏ mórte îi dette supranumele de *Alexandru quel Bun*, *Alexandru quel Mare*.

In ţillele aquestui domn venirŏ Armenii şi Ţiganii în Moldavia.

www.dacoromanica.ro

Alexandru precum semĕnò lui Mircea în virtuți assemenea și în defecte; amêndoi cunoscurĕ mai multe femei, și lăssarĕ mai mulți filii din diverse nume, quare furĕ causa certelor și desbinărilor, în amêndoĕ țĕrrele.

XI.

FILII LUI MIRCA ȘI FILII LUI ALEXANDRU I.

Mirhea.—Dan.—Vlad-Dragu transformat în Dracu.

Mircea I a lăsat mai mulți filii din mai multe femei, que își disputà Domnia âncĕ de pe quând trăià el. Dupĕ mórtea lui la 1419 unul din aquesti filii a nume Mirhe, sau Mirhu, quărui îi ḑicu și Mircea II advenì la thron.

Dan III, filiul lui Dan II fussesse trimis cu oștire română în ajutorul lui Musà de către unchiul sĕu Mircea I. . Dupĕ uccidérea lui Musà, Dan trecù dela Turci în ajutorul Byzantinilor, și dupĕ multe fapte de arme în contra Turcilor, făcù pe Sultanul a abandonà assediul.

Dan remâind în Constantinopole, contrăctò multe din defectele byzantinilor que furĕ mai târḑiu alluatul viținrilor din Phanar. Constantinopole erà pe attunci cetatea de studiuri pentru quine voià a se folosì cu studiul; erà ânsĕ și capitala desfrênlui, a pĕcatelor, a falimentului moral. Junii desfrênați avea unde a se desfrênà și mai mult, quei applecați spre intrigă avea unde a'și ascuți mintea spre rĕu; ambițioșii avea unde a'și recrutà complici de complote. Dan, cum audì de moartea unchiului sĕu Mircea I, și de suirea la thron a vĕrului sĕu Mirhea, dupĕ que

www.dacoromanica.ro

se unì cu toţi soţii sĕi în desfrênări cum şi cu mulţi filii de boieri Români que se aflà acolo; dupŏ que formò o adunătură de ómeni fărŏ căpĕtàiu, querù dela imperatorul Emanuel Paleologul ajutor spre a se returnà în România. Aquesta îi dette o navă mare, Dan se îmbarcò cu complicii sĕi, venì pe Marea Négră şi descindù la Dunĕre. O parte mare de boieri şi de locuitori îl proclamarŏ de domnu. De aquì se începù resbellul civil în ţérră; unii ţinurŏ cu Dan şi alţii cu Mirhea. Dan cum învĕţasse a fi byzantin, scià a se facce şi turcu; querù ajutorul Turcilor, Mirhea pe al Ungurilor. Lupta fu cruntă de amêndoĕ părţile; Dan învinse şi ommorî şi pe Mirhea cum şi pe generalul ungur Stephan de Lişonţ la annul 1420.

Dan remasse domnu cu numele de Dan III şi domnì pînŏ la annul 1430, alliânduse quând cu Turcii quând cu Ungurii spre a se susţinne; şi aqueste allianţe nu făcea de quât a desbinà pe Munteni de Moldoveni.

Iar unul din filii lui Mircea Vladu-Dragu, quare pe quând Dan erà în ajutorul lui Musà, el se dussesse a ajutà pe fratele aquestuia Soleiman, şi quare acum se aflà în Constantinopole, adunò şi ellu oştire, şi basânduse pe boierii nemulţumiţi de Dan III, venì şi descindù la cetatea Albă que acum se ţice Akerman unde îl întêmpinarŏ partisanii sĕi cu o multitudine de oşteni şi'l proclamarŏ domnu. Dan întêmpinò cu resbel pe Vladu-Dragu şi remâind învins, perdù şi capul.

Dragu avea nu numai a se mântuì pe sine de partisanii lui Dan, ci şi ţérra de toţi discepolii unei şchóle iesuitice şi byzantine que Dan introdussesse. Vladu-Dragu, pe quare Windeck îl numesce Pangraţiu-Albu, se determinò a curăţì ţérra

www.dacoromanica.ro

de aquesti ómeni exlusivi şi cruḑi, şi începù a ucci-de fără misericordiă.

Sultanul Amurat II, auḑind de aqueste proscrip-ţiuni şi uccideri, aflò pretexte de a'şi punne un pro-tegiat al său, pe Radu quărui îi ḑicca Prasna-glava. Trimisse pe aquesta cu oştire turcească spre a des-tronà pe Vlad-Dragu. Aquesta se luptò cu vigóre în contra Turcilor, îi învinse şi tăiò pe Radu şi pe partisanii lui.

Se mai scularŏ apoi mulţi din filii naturali ai lui Mircea I, şi se proclamarŏ domni în diverse părţi alle ţĕrrei, desbinându-o în atâtea facţiuni. Dragu îi în-vinse pe toţi, şi fu fórte crudu cu adversarii săi. Din causa cruḑimii salle, inemicii lui îi schimbarŏ nu-mele din Dragu în Dracu. Amicii pe de altă parte îi conservarŏ aquest supranume, pentru quŏ şi în Constantînopole Constantin ultimul imperator aveà tot supranumele de Dracu. Vladu Dracu domnì pînŏ la annul 1446. A fost aspru în adevĕr; ânsĕ just şi bun oştean. Vom mai vorbì de dênsul şi trecem în Moldavia.

XII.

Filii lui Alexandru I. — Stephan. — Elie. — Quine 'i a scos ochii? Frate-său.

Alexandru I al Moldavici murind la 1433, lăsò doi filii făcuţi din doĕ mume, pe Elie sau Iliaş şi pe Stephan. Iliaş, ajunse la domnie, recommandat de ênsuşi tatăl său la mórte, şi temêndusc de frate-său Stephan, pusse de înnecò pe mama aquestuia, vrênd a'l uccide şi pe dênsul. Stephan se refugiò în Mun-tenia la Vladu-Dracu, şi prin ajutor de oştire dela aquesta şi dela Turci venì a batte pe frate său Elie. Lupta fu scurtă: Moldovenii, quca mai mare parte se unirŏ cu Muntenii şi instalarŏ de domnu pe Ste-phan. Crima lui Elie prin quare se suisse la thron

www.dacoromanica.ro

întărîtasse pe Moldoveni. Elie învins se refugiò în Polonia la Vladislav Iagellon. Polonii vĕdênd quŏ Stephan are partit mare în ţérră, qua să'l aibă de amicu, pe de o parte îl recunoscurŏ de domnu, iar pe de alta detterŏ ospitalitate lui Elie qua cu dênsul să pótă amenința tot d'auna pe Stephan, şi a'l forţà qua să le fiă alliat credincios. Elie dar fu reţinut cu tóte onorile în Polonia; dar scăpând intrò iar în Moldavia, resculò o parte din ţérră în contra fratelui sĕu Stephan, se bătură în doĕ rênduri; iar la 1436 ajunserŏ a se împăcà şi, prin mijlocirea regelui Poloniei, a împărţi Moldavia în doĕ; adicŏ: în partea de jos către mare şi în Bassarabia să domnească Stephan, şi în partea de sus din preună cu Succava să domnească Elie. Domnirŏ astfel amêndoi fraţii şépte anni pînŏ la 1444 quând Stephan aflând occasiŏ, prinse pe frate-sĕu Elie, şi îi scoasse ochii. Elie murì dupŏ un an la 1445. Mai domnì apoi Stephan singur trei anni, şi fu uccis la 1447 de Roman filiul lui Elie.

XIII.

Uniaţia în Moldova. — Grigoriu unitul. — Damian la Florenţa. — Limba latină se allungă şi se întruduce slavona. — Agitaţiuni soçiali în Transylvania.

In aqueastă epochă de desbinare este de însemnat quŏ în Moldavia prin propaganda papale s'a fost întrudus uniaţia. Grigoriu Metropolitul la annul 1435 recunoscù supremaţia Papii şi adoptò dogmele Appusului. — La annul 1439 Damian Metropolitul Moldaviei assistò la synodul dela Florenţa pentru unirea Bisericelor, cu îndemn dela imperatorul Byzanţiului de a adoptà dogmele Appusului spre a attragge pe Catholici să'l ajute în contra Turcilor. — Dupŏ un an, la 1440, quând se ţinù alt synod în Constantinopole în Sânta Sophia, Damian fu stins din chorul archie-

www.dacoromanica.ro

reilor că un uniat, şi în locul lui susemnò Macariu Metropolitul Nicomediei.

Pînŏ aquì Românii învĕţà latinesce, serviţiul divin se făcea latinesce dupŏ cum se făcusse mai nainte de desbinarea Appusului, actele guvernului, decretele domnilor, tractatele se făcea tóte în limba latină. Metropolitul ânsĕ que urmò lui Damian, fiind fórte zelos appĕrător al dogmelor Rĕsăritului, allungò limba latină din biserice şi întrudusse pe quea slavonă qua să puiă o linie de demarcaţiŏ între Români şi Latini que acum nu mai erà un nume naţional ci religional. Excesul în tóte şi însuşi în zel ne face adessea a cădé în mari errori. Hellenii, din păgâni devenind Chrestini, şi conservând limba hellenică, nu numai quŏ aqueasta nu'i mai addusse la păgânĕtate, ci le explicò Christianismul şi fi făcù a'şi conservà nationalitatea. Assemenea şi cu Românii, limba latina, cà o limbă cultă şi precisă ar fi putut le explicà mai binè orthodoxia, şi a le appĕrà naţionalitatea de a nu se expunne în mari pericole. Limba slavonă, străină cu totul şi fărŏ autori clasiici fi făcu a înapoià fórte mult.

Pe aquèsti timpi deplorabili în Transylvania se făcù o agitaţiŏ soçiale între popoli spre a scuturà jugul feodalităţii. Servii querea libertatea avênd de exemplu communele Românieì que erà organisate cu drepturi municipale cu burgĕrabii lor, şi pe un picior de colonnii militare. Aqueastă turburare se allinò dupŏ mórtea lui Sigismund la annul 1437, prin împilarea iobagilor, şi mai vîrtos a Românilor din Transylvania, pe quari nu numai quŏ nu'i ajutarŏ quei doi Corvini Ioan şi Matheiu, ci îi şi appĕsarŏ pentru quŏ nu îmbrăçişarŏ catholicismul. Numele român se făcù acolo synonym cu serv sau iobag. Vom vorbì de Corvini la locul lor.

www.dacoromanica.ro

XIV.

VLAD III DRACU ŞI IOAN CORVINU.

Vlad III.— Amurat.— Alianţă între Turci, Românii şi Sîrbii în contra Ungurilor, Polonilor şi Muscalilor. — Dănescii instrumente quellor din afară. — Vlad îi curăţă.

Pe quând Moldavia erà desbinată între fraţii Stephan şi Elie, în Muntenia domnià Vlad III. Pe attunci şi regele Ungariei Albert murind, Vladislav, regele Poloniei, fu invitat a devenì rege şi al Ungariei, luând de soţie pe Elisabeth vĕduva lui Albert. Peste Turci la Adrianopole împărăţià Amurat II.

Vlad III învingènd pe toţi pretendenţii la thron, n'avea de adversarii mai redutabili de quàt pe Dănesci sau pe quei din partitul lui Dan III. Aquestia, catholisaţi dejà, erà susţinuţi de Unguri, Vlad-Dracu, se vĕdù nevoit a'şi facce şi el un ajutor din afară, şi se determinò a se luà bine cu Turcii. La 1434 se dusse în persoană la Amurat II, din preună cu o scórtă de 300 boieri şi aflàndu'l în Assia, îi promisse alliantă şi ajutor ori quând va avé resbel în contra Ungurilor, Austriei şi Rusiei. Amurat îi onorò pe toţi dàndu-le o masă şi'i demmisse în apoi cu mari daruri.

Quând Amurat la 1438 venì în contra Ungurilor, Vlad III, şi Georgiu Brancovici despotul Serbiei îşi unirŏ oştirile cu quelle turcesci la Nicopole, şi de acolo trecurŏ în Transylvania. Unde devastarŏ tot Amurat ânsĕ vĕdènd pe de o parte o resistinţă tenace la Hermanstadt, şi pe de alta, prepuind pe Vlad quŏ îl amăgesce, se retrasse din Transylvania.

Reînturnînduse şi Vlad III la thronul sĕu, aflò ţérra mai mult de quât mai 'nainte plină de partisanii Dănescilor. Aquestia vĕdènd urma Ungurilor şi a Transylvanilor assupra lui Vlad, luasserŏ mai mult curagiu, şi nemulţumiţii trecusserŏ în partea lor.

www.dacoromanica.ro

Vlad devenì terribil, pusse a uccide în tóte părţile o mare parte de boieri pe quare îi prepusse de adversarii. Terrórea se întinse peste tot.

XV.

Dănescii sunt susţinuţi de partitul catholicu. — Ioan Corvin Huniade è Dănescu.— Vlad se alliă cu Amurat. — Aquesta îl prepune şi îl arrestă. — Vlad se alliă cu Vladislav al Ungariei. — Ungurii plécă la bătălie fără oşteni.—Vlad şi generalii unguri ţicu quŏ nu se póte. Ioan Corvin ţice quŏ se póte.

Partitul Dănescilor erà ânsĕ tare susţinut de Uniţi, şi prin urmare şi de Unguri. In Transylvania domnià un Român din quei mai faimoşi que erà din famillia Dănescilor. Aquesta erà Ioan Corvin de Hunyade, filiul unui boier român din famillia Dănescilor, a nume Voicu Botea. Ioan Corvin susţinea pe toţi Dănescii, şi luasse lui Vlad-Dracul ducatele Almaşului şi Făgăraşului, que pînŏ aquì erà appanage alle Domnilor români.

Vladu-Dracul, vĕţêndu-se amenińţat de un assemenea adversariu redutabil, fu nevoit a se mai ducce din nuou la 1440 la Adrianopole spre a salutà pe Amurat şi a rennoì legĕtura de fidelitate. Aquesta îl quam prepunea dejà, şi întărîtat de fanatismul unui favorit al sĕu Phadulah, arrestò pe Vlad şi'l pusse la închisóre în Turnul din Calliopole. Vlad, protestò de a sa fidelitate, şi qua să scape, lăssò în locul lui doi filii ai sĕi drept ostatici.

Dupŏ que ajunse în România, Vlad-Dracul, se decisse a'şi resbunà în contra Turcilor, trecù dincolo de uniaţi şi se alliò cu Vladislav regele Ungariei şi Poloniei.

La 1444, Vladislav, de şi închieasse o pace pe ţece anni cu Turcii, remustrat de Papa şi îndemnat de a rumpe aquea trevă, se determinò a dà resbel lui Amurat. Aquest resbel fu proclamat cu uet mare, cu mari declamaţiuni şi jurămînte, cu mari pre-

www.dacoromanica.ro

paraţiuni, şi quând oştirea ungurească şi polonă fu adunată din tóte părţile la Nicopole, nu erà mai mare de quât de ḑece mii sub commanda lui Ioan Corvin de Hunyade. Dupŏ promissiŏ venì şi Vlad acolo cu ḑece mii călări sub commanda filiului sĕu que se numià tot Vlad. Vĕḑènd ânsĕ puçina oştire a Ungurilor, şi cunoscènd şi puterea şi disciplina Turcilor, cum şi characterul şi bravura lui Amurat, nu'i plăcù nici de cum aqueastă întreprindere: îi părù fórte imprudente. Pe de altă parte Vlad erà un militar din quei mai distinşi din timpul sĕu, scià cum sĕ înceapă şi cum să susţiă un resbel. Vladislav îi părù fórte uşurel. Intr'un consiliu que se ţinù, Vlad îi ḑisse de façă cu toţii:

«Majestate, óstea 'ţi è puçină, Turcii sunt mulţi şi commandaţi de ênsuşi Amurat que este un bun căpitan; pe lùngŏ aquestea, iarna se appropie, şi ai a te luptà şi cu Turcii, şi cu timpul rĕu şi cu lipsa. Daqua creḑi quŏ imperatorul Byzanţiului, şi flota Genovesilor şi a Venеţianilor vor batte pe Turci de o parte pe quând noi îi vom batte pe de alta, puçine speranţe: Byzantinii cunoscu puterea Turcilor; vor stà cà spectatori să véḑă încotrò è victoria qua acolo să trécă şi ei; Genovesii şi Veneţienii sunt speculatori: aurul Turcilor îi fermecă şi'i va facce să stea locului. Nu è să pui credinţă pe ómeni pe quari nu'i mişcă de quât interesul banilor.

«Amênă resbellul pe annul viitor; prepară-te mai bine: să nu ne întemeiem de quât pe forţele nóstre proprie. Astăḑi Amurat are mai mulţi ómeni dupŏ sine quând ese la vînĕtóre de quât noi quând eşirĕm la resbel.»

Quei mai mulţi generali şi magnaţi Unguri ap probarŏ consiliul lui Vlad. Numai cardinalul Julian que aţiţasse resbellul aquesta, şi Ioan Hunyade que

www.dacoromanica.ro

eră inemicu lui Vlad, i se oppusserŏ, ḑicênd quŏ Vlad nu è sincer, quŏ ţine cu Turcii, şi de aqueea le face atâtea laude qua să sperie pe Unguri; ânsĕ ei nu cunoscu que va să ḑică frica şi pericolul şi vor merge înainte şi vor exterminà pe Turci de pe faţa pământului. Regele Vladislav, cà polon quăruia îi plăcea vorbele mari, applaudì lui Hunyade şi commandò departul. — Vlad attunci spre a susţinne onórca Românilor, dette patru mii de călări sub commanda propriului sĕu filiu spre a mări óstea Ungurilor, şi făcù urare regelui de victorie, cum şi lui Hunyade

XVI.

Lupta dela 10 Noembriu. — Turcii învinḑ. — Vladislav şi Cardinalul Iulian sunt ucciși. — Hunyade scapă cu fuga. — Vlad îl arestă. — Hunyade se rescumpĕră.

Armata Ungurilor şi a Românilor ajunse la Varna aşteptând ajutóre şi dela Ioan II Paleologul, şi dela Skender-beiu capul Albaniei, cum şi dela flota veneţiană şi genovesă.

Amurat que se află în Asia trecù în Europa şi îi întêmpinò la Varna. Lupta începù la 10 Noembriu 1444. Ioan Corvinu eră generalismul; Regele Vladislav remasse la locu mai sicur cu un corp de reservă. In ḑioa d'àntêiu Chreştinii înfrânserŏ pe Turci: a doa ḑi numĕrul Turcilor făcù qua victoria să fiă în partea lor. Regele Vladislav fu uccis şi capul lui fu purtat într'o sulliţă de un derviş. Chrestinii perdurŏ curagiul; între quei uccişi furŏ şi episcopii de Erlau şi al Varadinului, cum şi cardinalul Julian quare fussesse causa aquestui resbel. Resbellul se terminò dupŏ cum îl prevĕḑusse Vlad III. Flota genoveşă şi Veneţiană nu numai nu dette nici un ajutor Chrestinilor, ci facilitò pe Turci trecêndu'i ênsuşi în vasele lor din Assia în Europa, şi luând quâte un

www.dacoromanica.ro

ducat de fiă-quare individ. Byzantinii nici nu se mișcară din locu.

Hunyade scăpă cu fugă, și trecù Dunărea în România. Vlad, avea multe assupra lui: Juarea Almașului și a Făgărașului și ênsuși Bănatul Severinului, protecția que dà Dănescilor advers ariilor sĕi, prădarea que mai din ainte făcusse în România, insulta que îi făcussĕ înaintea Regelui Vladislav, divergința dĕ principe politice și religióse, îl făcea acum să și resbune. «Unde è fiiul meu?» îl întrebò Vlad, cum îl vĕdù înturnânduse în starea deplorabile dela resbellul întreprins cu atâta ușurĕtate; și în dată îl pusse la închisóre. Intr'aquestea se înturnò și Vlad fiiul, que din preună cu Românii sĕi nu fussese quel d'ântêiu de a fugì dela bătălie. Remasse Hunyade captiv pînŏ que se rescumpĕrò și dette înapoi României Almașul, Făgărașul și Oltenia. Dupŏ aqueastă justă restituire, Vlad III dette libertatea lui Hunyade, și îl petrecù cu onori pînŏ la Brașoy.

XVII.

Ioan Corvin vice-rege al Ungariei.— Allungă pe Vlad III și pune pe Dan IV.—Vlad restórnă pe Dan.— Hunyade bun general, român ânsŏ renegat. Exempul lui a fost fatal elementului Român.

Hunyade aflò Transylvania și Ungaria în desolațiŏ, și contribuì mult spre a assicurà mințile. Moșteniторul corónei Ladislav IV erà prunc de cinci anni; și representanții Ungariei allesserŏ pe Ioan Hunyade de vice-rege guvernator pînŏ va cresce pruncul regal. Luând puterea în mână Hunyade, numai întârdiò de a'și resbunà în contra lui Vlad III. Se pusse dar în capul unei oștiri numeróse și intrând în România, allungò pe Vlad III și pusse în locul lui pe cumnatul sĕu Dan IV. Vlad se refugiò la Turci, și cu ajutor dela dènșii reintrò în țérră la 1446. Dan cu ajutor și dela Unguri și dela Domnul Moldaviei,

www.dacoromanica.ro

Roman, bătù pe Vlad şi îi tăiè capul cum şi filiului aquestuia quellui mare. Vlad al III a domnit 23 anni, cà bun guvernator, bun general, appĕrător al religiunii în contra catholicismului, appĕrător al Românilor în contra Iobagiei. Daqua Hunyade 'ia fost inemicu, este quŏ aquesta devenisse catholicu, şi susţinea nemeşia ungurească în contra quellor de o naţiŏ cu dênsul Români, lăssându'i fărŏ nici un drept politicu. Hunyade a fost un general mare, ânsĕ cà un renegat a combătut şi pe Români şi orthodoxia. Exemplul lui 'lau urmat mulţi Români din Transylvania pînŏ astăqi lepĕdânduse de religiŏ şi de naţionalitate; de aqueea Românii 'i-au numit pînŏ astăqi nu ungari, ci Ungureni.

XVIII.

DAN IV.

Se speriă şi Turcii de cruqimile lui Dan. — In lupta dela Mirla Ungurii sunt bătuţi, Hunyade prins de Sirbi se rescumpĕră.— Dan IV móre.

Dan IV fu un domnitor crud şi vendicativ, uccisse pe ori-quare erà prepus de a fi din partea Draculescilor, quât se indignarŏ şi Turcii de barbaria lui. Schóla ciocoismului în ţĕră, cum am qis îşi are început dela Dănesci atât în Românía quât şi în Transylvania, şi începù cu furie cà tóte pestilenţele. Magnificenţa şi heroismul boierilor prin aqueastă schólă furŏ maculate. Paşii din Bulgaria avurŏ ordinile Sultanului la 1447 de a venì şi a pedepsì pe Dan al IV. Aquesta se unì la annul 1448 cu Hunyade que venià a batte pe Turci pentru ruşinea que păţisse la Varna. Turcii se întèmpinarŏ cu Ungurii pe câmpia Mirlei sau Cosova, unde fussesse uccis Amurat I. Ungurii şi aquì furŏ bătuţi, şi Hunyade sciù a fugì quel d'àntêiu şi fu prins de Georgiu Vucovici despotul Serbiei, şi nu putù scăpà pînŏ nu se rescumpĕrò şi dette ostaticu pe filiul sĕu. Atât erà persecuţia Catholicilor în

www.dacoromanica.ro

quât sîrbii preferiâ de a face causă comună cu Turcii numai qua să scape de dişii Chrestini. Românii assemenea lăssarŏ pe Dan şi Trecurŏ la Turci. Amurat îi tractò cà nisce instrumente órbe alle unui despot crud, şi cà pe nisce disertori, şi pusse a'i uccide. Dan IV nu mai trăi mult dupŏ aqueastă bătaie. Dionisiu Photinò ḑice quŏ fu uccis la Tîrgşor.

In Moldavia în annii aquestia, pela 1347 Roman avù de adversariu pe vĕrul sĕu Petru filiul lui Stephan şi amicul lui Vlad IV al Românieĭ; aquesta îl şi resturnò în annul următor 1448. Roman se refugiò în Polonia, şi acolo murì avelinat de ómenii cumpĕraţi de Petru. Aquesta domnì cinci anni şi murì la annul 1452.

Stephan III apoi, nepot de suror al lui Elie advenì la thron prin ajutorul Polonilor, şi dupŏ un an, un filiu natural al lui Alexandru I a nume Bogdan III, luò domnia şi allungò pe Stephan III.

Ast-fel împărţirŏ şi desbinarŏ ţérra dupŏ mórtea lui Alexandru I aqueastă famillie de Atriḑi ai Moldavieĭ, sbucinându-o prin resbelle civili peste 23 anni.

XX.

VLAD IV.

Corvin scóte ochii protegiatului sĕu Stănciucu qua să complacă lui Vlad IV. — Căderea Byzantiului. — Corvin îşi spală ruşinele. — Radu quel Frumos uccide pe Vlad IV. — Bogdan III. — Alexandru II. — Petru-Aron. — Ciubor. — Stephan quel mare.

Dupŏ mórtea lui Dan IV. boierii ţĕrreĭ prin allegere generalĕ, la 1452 allesserŏ de Domnu pe Vlad IV nepotul lui Mircea I. Pare quŏ pentru politică ajutò la aqueastă allegere şi Ioan Corvin, spre a nu'şi perde influinţa din România. Qua să se arate favorabil lui Vlad IV, Corvin nu avù nici un scrupul de a punne a scótte ochii protegiatului şi con-

www.dacoromanica.ro

sângelui său, lui Stanciu filiul lui Dan IV que avea pretenţiuni la domnie.

Pe timpul Domniei aquestuia în Constantinopole împĕrăţia Constantin XI, iar la Turci, murind Amurat II la annul 1451, lăssasse în locu'i pe filiul său Mahomet II. Aquesta luò Constantinopole la annul 1453 la 29 Maiu. Constantin XI se luptò bărbătesce şi cădù mort din preună cu imperiul byzantin.

Am arătat quŏ Romulu fondò Roma, şi din întêmplare cu un Romulu August cădù imperiul ei la annul 1467. Tot assemenea fu şi cu imperiul Byzanţiului: Constantin quel mare îl fondò, şi cu Constantin XI se terminò.

La annul 1454 Mahomet II trimisse la Dunĕre óste numerósă spre a străbatte în Europa. Aquŭ Corvin îşi spălò ruşinile păţite de mai 'nainte; quŏci înfrânse pe Turci. — În annul următor Mahomet II veni în persónă cu oştire mai mare, şi Corvin, avênd în ajutor şi nisce cavalleri cruciaţi, iarăşi bătù pe Turci. De attunci Hunyade îşi făcù un nume european. Nu trăi ânsĕ mult dupŏ aqueastă victorie, quŏci murì la annul 1456.

Tot pe aquel timp la annul 1455 Radu III filiul lui Vlad III veni dela Turci cu oştire şi avênd partit mare în ţĕră, bătù pe Vlad IV, şi'l uccisse la Tîrgşor. Aquesta advenind la thron nu domni mult; pentru quŏ erà fórte sfemeiat; Dupŏ dênsul veni frate-său Vlad V, la annul 1456 şi el fugì la Turci, dela quare luasse multe viţiuri; Ellu este Domnul quare s'a numit Radu quel Frumos.

În Moldavia, pela 1452, quând Bogdan III quând Alexandru II, domnirŏ doi anni. Dupŏ dênsul advenì la thron Petru IV supra-numit Aron quare a uccis pe Bogdan III. Aquest Petru Aron venì cu a-

www.dacoromanica.ro

jutorul Ungurilor şi domnì numai doi anni. Se mai vede în aquest interval şi un Ciubor-vodă. Aquesta ânsĕ se pare qŭŏ nu a fost domnu ci un general ungur a nume Ciupor quare venisse cu Petru Aron, şi quare dupŏ mórtea lui Aron îi luò locul quâte-và luni pînŏ fu allungat.

Vlad V ajutò prin oştiri pe Stephan quel marq al Moldovei spre a venì şi a'şi luà thronul părintescu din mâna asupritorilor, la annul 1456.

EPOCHIA A TREIA.

VINDICTA.

I.

VLAD V ŢEPEŞ.

Catholicismul şi Islamismul îşi disputà dominarea lumii.—Popolii, sunt victime.— Fanatismul. — Vlad V jurà resbunare tutulor victimelor.

Mai 'nainte de căderea Constantinopolii, şi dupŏ aqueasta quâţi va anni, amèndoĕ domniatele danubiene erà sbucinate cum s'a vĕdut de resbellŏ din întru şi de din afarŏ, din causa filiilor naturali ai lui Mircea I şi Alexandru I; causa ânsĕ quea mai mare a fost fanatismul religios al Turcilor de o parte şi al Catholicilor de alta que îşi disputà dominarea popolilor, şi scullà frate assupra fratelui, adressânduse la patimile lor. Lege, constituţiŏ, datine, tóte erà călcate în picioare, fiă-quare cu puterea şi cu protecţia sau catholică sau musulmană trecea la thron peste cadaverul şi lumina ochilor fraţilor sĕi.

Vlad V, filiul lui Vlad-Dracul, împins de uraganul vindictei generali cu sabia în mână, fărŏ adunare şi allegere generale îşi deschise drum la Domnie la annul 1456. Om plin de energie şi de resbunare, sufferind multe din partea Dănescilor

www.dacoromanica.ro

alliaţi şi consângi cu Catholicii, avênd a resbună mórtea tatălui sĕu, consângilor sĕi, şi amicilor aquestora, mórtea tutulor boierilor conservatori ai institutiunilor lui Radu-Negru şi Mircea, inemicu neîmpĕcat innovaţiunilor şi imitaţiunilor după feodalitatea Catholică din Ungaria şi Polonia, se determinò din preună cu viaţa să'şi sacrifice şi numele şi onórea, şi suffletul, numai să cureţe ţérra de cangrena quea mare. Vlad V appĕrù în România cà geniul rĕsbunĕtor al ei împellitat într'unul din descindenţii lui Mircea, descindent al Negrilor-Bassarabi. Just pînò la extremitate, se decisse a nu mai iertà nimicu. Jurò pe ţépă cu tot focul urrei cum un pietos n'ar jurà assupra Crucii. Vai de inemicul Patriei, Religiunii şi al cugetelor salle! ţépa îl aştéptă!

IX.

Hecatombele lui Vlad V. — Matheiu Corvin devine rege. — Tractatul lui Vlad V.

După que mai ântêiu îşi formò o armată considerabile bine organisată şi bine ţinută, nu mai avù amici de quât pe soldaţii sĕi. Peste 500 de boieri que erà în relaţiuni cu Ungurenii şi cu Dănescii, que se încercà să întroducă în ţérră smorfuri feodale, pusse şi'i tăiò fără nici o mustrare de cuget; peste 20 mii ómeni din ţérră de assemenea principe şi aspiraţiuni făcù să dispară dintre quei vii. Patru sute de Saşi şi Ungureni que se aflà în ţérră cu propagande contrarie libertăţilor României şi Religiunii ei, îi adunò într'un magazin şi pusse a le da focu. Probă quò n'a fost el începĕtorul aquestui rĕu, este epistola Comitelui Michaiu Silagi unchiul şi tutorul regelui Matheiu sau Matheiaş către Sibineni, pe quari îi mustră quò ei au suppĕrat pe Vlad V. *]

Trecù după aqueasta în Transylvania, arse Bra-

*] Veţi Chronica Românilor de G. Sincai, tomul II, pag. 33.

www.dacoromanica.ro

şovul, şi trasse prin ţépă o mulţime de Saşi dinaintea Bisericei Sântului Iacob, la annul 1457.

Organisând ţérra milităresce, pedepsind cu rigóre şi cu dreptate, ne iertând nici o faptă rea, cà un alt Dracon al Athenei, applicând pedépsa cu mórtea la quea mai micà abattere din legi, prin terróre eşi la căpĕtĕiu de a moralisà ţérra şi a stabilì securitatea publicà. Daqua crà terribil cu din Românì, nici o tigressă nu 'şi-a appĕrat puii mai cu furóre în contra inemicilor, pre quât Vlad V 'şi a appĕrat Românii în genere în contra Turcilor şi altor inemici de din afarò şi din întru.

Pe timpul lui, în Constantinopolea împĕrăţià Mahomet II; în Ungaria dupò mórtea Regelui Ladislav de şi june âncò fu alles de rege Matheiu Corvinu filiul lui Ioan Corvinu prin miqlocirea unchiului sĕu comitelui Michaiu Silagi. — Aquesta, cum ajunse la thronântĕiu pe unchiul şi făcătorul sĕu de binc îl pusse la închisóre. Que avea dar să aştepte Românii din Ungaria dela un assemenea Român? —

Iar în Moldavia domnià Stephan que se supranumì quel mare, ajuns la thron ênsuşi prin ajutorul lui Vlad V.

Voind să assicure drepturile Românici şi să le appere apoi, şi vĕqênd puterea Turcilor que luasserò dejà Constantinopole, Vlad V se adunò cu Metropolitul şi cu toţi boicrii, şi prin consiliu general se decisse a închieià un tractat nuou cu Turcii, a intrà din nuou în confederàţiò cu Turcia, recunoscènd supremaţia Sultanului. Tractatul lui Mircea se renoì cu prefacceri în folosul Românici, şi cu obligări mai multe din partea Turcici. Aquest tractat s'a încheiat la 1460.

———

www.dacoromanica.ro

III.

Turcii quer copii. — Vlad V refusă şi facce alianţă cu Matheiu Corvinu. — Hamza-paşà în ţépă. — Vlad declară resbel şi trece Dunĕrea.

Nu trecù mult dupŏ aqueasta, şi chronicarii pămênteni ţicu quŏ Sultanul trimisse firman invitând pe Vlad V, qua să viiă singur cu peşkeşul annual spre a se închinà Sultanului, şi pe lùngŏ aquest peşkeş să mai adaoge şi quàte 500 copii de Romàni pe fiă-quare an. — Din aquesti copii turcindu'i făcea impĕriul Ottoman ianicerii. —

Vlad V. respunse quŏ peşkeşul îl trimitte, quŏci îl îndatoreadă înscrisul quare tot assemenea îndatoreadă pe Sultanul întru a nu quere mai mult, nici venirea Domnului înaintea lui, nici copii ţerrei. E prĕ mult ţisse Vlad, şi eu m'am jurat să fiu just; vai de omul que îşi va călcà cuvêntul sau inscrisul.

Vlad într'aquestea făcù un tractat de alliaţă cu regele Matheiu al Ungarici, la 1461, vĕţênd pretenţiunile Turcilor. Sultanul se înfuriò auţind respunsul lui Dan, şi trimisse ordini lui Hamza-paşà dela Vidin a intrà cu oştire în Romània şi cu ori-que preţu a scótte din Domnie pe Vlad viu sau mort.

Quànd Hamzà intrò apoi în ţérră cu Turci, Vlad pusse mâna pe dênşii şi pe toţi ordonò a'i trage prin ţépă formànd o pădure de ţepe între quari a lui Hamzà erà mai 'naltă de quât a tutulor.

Vlad nu mai aşteptò să'i declare Sultanul resbel, ci trecù Dunĕrea la annul 1464, devastò Bulgaria de jos, uccisse peste 25 mii Turci, aricìând locurile de ţepe.

IV.

Mahomet II cu 250 mii Turci intră în Romània. — Bătaia dela Foxani şi retraggerea dela Tîrgovişte.

Mahomet II înfuriat de aqueste sciri, se pusse singur în capul unei armate de 250 mii Turci şi tre-

www.dacoromanica.ro

cù Dunĕrea. Nu ajunsesserŏ âncŏ la Brăilla quând Vlad ardicasse toţi locuitorii şi îi trăssesse la munţi. Turcii aflò pretutindeni ţĕrra desertă: nici om, nici vită, nici de mâncare. Creţurŏ dar quŏ lumea è speriată şi quŏ a fugit de fricĕ. Aqueasta îi făcù să 'nainteţe cu încetul fărŏ témă şi fărŏ a luà nici o mĕsură de preveghiere. Vlad îşi împărţisse oştirea: o parte o ţineà cu sine la locul de pândă unde se aflà, şi alta o trimessesse la hotarele Moldaviei. Stephan ajutatul de Vlad a se suì la thron, erà alliat cu Turcii şi cu Tătarii şi venià a'l batte pe de o parte pe quând Turcii se vĕrsà cà un torrent a'l batte pe de alta. Vĕţênd quŏ Turcii tăbĕrîsserŏ spre a petrecce nópte şi quŏ nu au nici veghii, nici mĕsure de appĕrare, Vlad se informò de situaţia campamentului turcescu şi comandò attacul. In miţlocul nopţii pe quând quei mai mulţi Turci dormià, Romànii cu torţe apprinse se răpeţirŏ în miţlocul lor, şi Vlad commandà tóte attacurile. Pînŏ la ţio tăiarŏ pe Turci în desordine, şi fiă-quare din ei voind să se appere şi nesciind în quine dă, se ommorà între sine. Vlad voià a străbatte pînŏ la tindele Sultanului, şi în întunerecul nopţii înnemerì tindele şi oştenii a doi paşi cu quari se bătù pînŏ la alba ţillei. Mulţi Turci perirŏ în aqueastă luptă; căţurŏ ânsĕ şi 1000 de Romàni în màinile inemicilor. Sultanul la ţio ordonò să'i taie. Aqueastă bătaie s'a întêmplat pe câmpia Foxanilor. La ţiĕ, Vlad se trasse spre Tîrgovişte.

V.

Mahomet II urmăresce pe Vlad la Tîrgovisce. — Pădurea de ţepe. — Multă cruţime, mult zel.—Mahomet terminò cu intrigà quâte nu putù facce cu forţà.—Radu quel Frumos se proclamă domn. — Vlad trecce la Matheiu I, revine cu Unguri, se învinge.—Ungurii îl ajută, Ungurii îl arrestă.—Quine era Matheiu?

Mahomet II urmărì pe Vlad către Tîrgovişte de unde aquesta se retrăssesse dejà cu locuitorii la ţetatea

www.dacoromanica.ro

Poienarii que o construisse ellu. Mahomet la appropierea sa de aqueastă capitală, remasse îmmărmurit quând vĕdù o pădure de 20 mii ţepe prin quari fussesserŏ traşi 20 mii Turci, în miḑlocul quărora mai 'nalt se aflà Hamzà în vestminte roşii. La spectacolul aquesta Mahomet II suspinò, şi ḑisse: «multă cruḑime, mult devotament! nu ia quine-va «aşà de facil ţérra unor assemenea ómeni.»

Mahomet venì la mâini cu un corp de 6000, călläri que Vlad lăssasse a'l observà, (pentru quŏ el dela Poenari plecasse înaintea lui Stephan spre Moldavia]. Mahomet, impresionat de quâte vĕḑusse şi mai vĕḑênd resistinţa Românilor, commandò depurtul înapoi către Giurgiu; şi se încercò a facce prin intrigă queca que nu putusse facce cu forţa. Se decisse a se adressà la nemulţumiţi. Dupŏ que Turcii devastarŏ tot în trecerea lor prin Bucuresci pînŏ la Giurgiu, Mahomet trecù Dunĕrea, şi lăssò pe Ali-beiu cu o parte de oştire spre a susţinne pe Radu quel Frumos. Aquesta se ḑice quŏ erà frate lui Vlad; trăind ânsĕ cu Turcii, contractasse învĕţurile lor. 'Iar fi plăcut să facă din ţérră un paşalîk Erà dar candidat favorit al Turcilor pentru quŏ le promissesse alle închinà ţérra.

Radul se adressò la Boieri, le descrisse cruḑimile lui Vlad, tăria şi puterea Turcilor, adăogind quŏ au să mai viiă în ţérră şi mai numeroşi, şi quŏ mai bine să abandone pe Vlad, de quât să susţiiă un despot que a addus şi va mai adducce peire pe ţérră. Ast-fel stătuţi Românii de nevoi, şi de sufferinţe, trecurŏ cu toţii în partea lui Radu şi îl proclamarŏ de domnu. Dănesci iar, se mai aflà mulţi în ţérră.

Vlad strîmtorat şi de Stephan se vĕḑù nevoit a se refugià în Ungaria la regele Matheiu cu quare erà dejà în allianţă. Se întêlnì cu aquesta la Turda, şi de acolo Vlad cu oştire ungurească şi cu regele Matheiu intrò din nuou în ţérră.

www.dacoromanica.ro

Radul cu boierii şi cu oştire eşirŏ înaintea regelui Matheiu, şi arătarŏ quŏ voiescu pace, quŏ n'au bătaie cu nimeni, şi quŏ nu voiescu de quât a scăpà de cruţimile lui Vlad. Radu se mai înţellesse iar cu regele Matheiu, îi offeri ducatele Almaşului şi Făgărului que pînŏ aquì le avea domnii Românì: Matheiu vĕţènd quŏ Radu avea partit mare, quŏ Vlad nu mai crà posibil, vĕţènd apoi quŏ i se promit atâtea folóse, nu numai quŏ întórse spatele lui Vlad, ci pusse âncŏ de îl închisse la Buda unde stette prisonier ţece anni.

Radu ajunse la domnie şi se recunoscù într'ènsa şi de Turci şi de Unguri, offerind Ungurilor Almaşul şi Făgărasul, şi Turcilor dreptul de a considerà pe domni cà pe nisce paşi Turci cu doĕ tuiuri. De aquì înainte domnii, de unde crà independenţi, devenirŏ în adevĕr tributari Turciei şi perdurŏ doĕ ducate din Transylvania.

—

Pentru Matheiu în Ungaria şi Transylvania, daqua cà rege al Ungariei avea interese de a mărì aquest regat cu perderea Românilor de dinquaci de Carpaţi, unde'ia fost simtimentul de naţionalitate pentru quei de dincolo? Nici un drept politic, pentru dènşii fărŏ numai de s'ar fi lepĕdat de orthodoxie şi prin urmare de nationalitate. Din causa aquestei persecuţiuni, tóte famillele illustre române din Transylvania devenind catholice, trecu astăţi de familii ungare. Glorifice-se quine are interes cu Ioan şi cu Matheiu Corvini, quŏci Românii în genere, n'au que dicce de dènşii de quât quecea que pot ţicce Grecii de aqueia dintr'ai lor, que au adoptat Islamismul şi au ajuns Paşi şi Viziri. -- Daqua sunt doĕ interese; unul al împilătorilor şi altul al împilaţilor, daqua è un princip al despotismului şi altul al libertăţii, orthodoxia a fost partea împilată şi în Turcia şi în Ungaria, orthodoxia a portat în sînul sĕu principul libertăţii, pentru quŏ a fost o protestaţiŏ viiă şi necontenită.

VI.

STEPHAN V. QUEL MARE.

Stephan bate pe Poloñi şi închie tractat. — Bate pe Secui — se allie cu Turcii şi bate pe Vlad V.

Aquesta a fost nepot al lui Alexandru quel Bun, şi filiu al lui Bogdan-Vodă. Ajutat cu oştiri dela

*

www.dacoromanica.ro

Vlad V, venì în Moldova şi allungò pe usurpatori. Petru Aron se refugiò la Regele Poloniei. Stephan pentru aqueasta trecù frontierele şi depradò ţinuturile Poloniei, pînŏ que constrînse pe rege a încheià un tractat de pace la annul 1459, cu mari folóse pentru Moldova. Ambele State prin aquest tractat făcurŏ o allianţă offensivă şi defensivă.

Aqueastă allianţă făcù pe Stephan a devenì ingrat către Vlad V, que îl ajutasse. Vlad se alliasse cu Matheiu al Ungariei, şi Stephan nu vedeà în Unguri de quât nisce protectori ai lui Petru Aron que le didesse cetatea Killia. Stephan, dupŏ que îşi îmmulţì şi organisò bine oştirea trecù la annul 1461 la Sĕcui şi îi prădò fórte. Quând la 1464 Mahomet II, trecù în România în contra lui Vlad V, Stephan se alliò cu Turcii, spre a paralysà operaţiunile de resbel alle aquestuia.

La annul 1865 venì şi luò cetatea Killia dela Unguri şi cetatea Albă, coprinse ţinutul Putnei que pînŏ aquì fussesse al României. La annul 1467 Matheiu al Ungariei, spre â'şi resbunà de prădările que făcusse Stephan Secuilor, intrò cu oştiri în Maldova şi arse şi prădò Tortuşul, Bacăul, şi Romanul. Stephan îi uccisse la cetatea Baia vre 10 mii de oşteni, şi 'l făcù să scape cu fuga şi cu o săgeată în spate.—Pentru aqueastă prădare a lui Matheu, Stephan intrò din nuou în Transylvania şi devastò regia Sĕcuilor, pînŏ constrînse pe Matheiu a încheià pace cu Moldova, la 1468. offerindu'i şi quâte và cetăţi cu dominiuri în Transylvania.

Dupŏ împăciuirea cu Ungurii, în aquellaşi an, Stephan bătù pe Tătari şi luò prisonier pe Carzicu filiul Khanului:—Secuii apoi, spre resbunare detterŏ ospitalitate lui Petru Aron que fugisse din Polonia la dênşii, îi dotterŏ şi ajutor spre a batte pe Stephan. Aquesta batù pe Petru Aron şi pe Sĕcui, intrò apoi în ţinutul lor şi îi pedepsì aspru.

www.dacoromanica.ro

VII.

Stehpan se emancipă de allianţa cu Turcii şi intră în resbel cu Radu IV.— Dómna şi filiele lui Radu captive la Stephan.—Stephan Domnu al Secuilor.—Disfata Turcilor la Bărlat.—Bătaiea şi pacea între Munteni şi Moldoveni la Rômnicul sărat—Stephan ia de soţia pe Voichiţa filia lui Radu IV.

La annul 1470 Stephan începù a întórce spatele Turcilor cu quari se alliasse, şi qua să se emancipe de aqueastă allianţă se determinò a batte în România pe Radu IV. favoritul şi ajutorul Turcilor. Arse Brăilla, iar Radu intrò în Moldavia, şi Muntenii cu Moldovenii se întêmpinarŏ la Soci, unde se făcù o bătaie cruntă. Radu înfrânt se returnò în napoi. — Dupŏ 3 anni Stephan iar declarò resbel lui Radu. La 1474 Moldovenii cu Muntenii se băturŏ la Rômnicul Sărat. Radu perdênd bătaia se retrasse în apoi. Stephan îl urmarì pînŏ în Bucuresci; Radu se vĕdù nevoit a fugi la Turci. Averea lui şi Dómna Maria, şi doĕ filie căduró în mâinile lui Stephan. Vingĕtorul se vĕdù nevoit a se înturnà în Moldavia, quŏci în lipsa lui, Guvernatorul Transilvaniei Blaş intrasse acolo cu 6000 de oşteni. În România lăssò domnu pe Laiot Bassarab. Cum ajunse în Moldavia bătù pe Blaş, şi urmărindu'l în Transylvania, se declarò domn al Secuilor; recrutò apoi dintre dênşii un corp bun de oştire şi cu aquesta, din preună cu ai sĕi, eşì înaintea Turcilor; quŏci Radu quel frumos venisse cu oştire turcească şi allungasse pe Laiot; iar Soliman paşà înaintasse pînŏ la Bărlad. Turcii avea oştire multă. Stephan avea 40 mii de Moldoveni, 5000 de Sĕcui şi 2000 de Poloni. Bătaia fu disperată. Moldovenii înfrânserŏ pe Turcii şi îi allungarŏ pînŏ peste Dunĕre. Patru paşi căduró morţi din preună cu mii de soldaţi. Pînŏ la 100 de stéguri li se luarŏ; prisonierii furŏ toţi traşi prin ţépă.

Allungênd pe Turci, Stephan se întórse către

www.dacoromanica.ro

Radu favoritul Turcilor que venià în Moldavia; trimisse mai ântêiu pe vĕru sĕu Alexandru sau Şandrea în contra lui; aquesta perdù şi bătaica şi viaţa în luptă, Venì apoi singur Stephan şi înfrângênd pe Radu, îl urmări pînŏ la Rômnicul Sărat. Acolo Boierii din ambele părţi din preună cu soli înadins trimişi dela Casemir regele Poloniei stăruirŏ a se facce pace; şi de unde pînŏ aquì hotarul între România şi Moldavia fussesse Tortuşul, acum se pusse Milcovul. Stephan în annul aquesta [1475), fiind quŏ îi murisse Dómna, luò pe Voichiţa filia lui Radu IV de soţie: iar pe Dómna din preună cu queealaltă filie o trimisse cu onori la bărbatul sĕu Radu.

VIII.

Mahomet II. declară resbel lui Stephan — îi declară şi Radu IV. — Stephan se desparte de Voichiţa şi o trimitte la tată sĕu. — Matheas şi Stephan îşi adducu a minte de Vlad V.— Radu IV cade.— Vlad V. se realţă la Domnie.

Mahomet II, dupŏ ruşinea que păţisserŏ ai sei la Bărlat, se preparò cu oştire şi mai mare a întrà în Moldavia, Ungaria şi Polonia. In Romània avea de auxiliar pe favoritul sĕu Radu quel Frumos, quare nu puţin rĕu putea facce şi lui Stephan şi lui Matheiu al Ungariei. Radu quel Frumos, despre preparativelé Turcilor, începù de mai 'nainte oştilităţile în contra lui Stephan, dicênd quŏ voià a luà înapoi dela Moldoveni ţinuturile que aquestia le luaserŏ dela Romani, adicŏ Killia, Alba şi ţinutul Putinei. In aquea epochă ânsĕ, a restituì aquelle părţi Românici erà una cu a le preparà spre a le dà peskeş Turcilor: patriotismul lui Radu erà fórte fals şi hypocrit.

Stephan cunoscea şi manoperele Turcilor, şi hypocrisia Frumosului de Radu, şi amicia falsă a Ungurilor şi Polonilor; mai mult de quàt tóte ânsĕ nu mai putù sufferi rolul neomenos que jucà Radul şi se determinò a începe dela dênsul, a 'l perde cu

www.dacoromanica.ro

ori-que preţu. Se despărţì în dată de Voichiţa, o trimisse la tată sĕu, şi se înţellesse de apprópe cu Matheiu al Ungariei.

Acum [la 1475] şi Stephan şi Matheiu îşi addusserŏ aminte de Vlad V que ḑăcea de ḑece anni în închisóre la Buda; acum le erà la amêndoi necessarie talentele militare alle aquestui om que devenisse spăimêntalliul Turcilor. Matheiu dette libertatea lui Vlad V şi 'l trimisse la Sibiiu cu scrisóre către Magisterul Thoma spre a'i da tot ajutorul qua să reintre în România.

Stephan acum se înţelesese cu Bathory Istfan Domnul Transylvaniei: amêndoi întrarŏ în România de amêndoĕ părţile şi despre Milcov şi despre Turnul Roşu. Radu IV strimtorat de tóte părţile, fugì în Braşov. Acolo Saşii prinḑêndu'l îl detterŏ în măinile lui Stephan quare pusse şi îl tăiò în dată.

Vlad V se stabilì din nuou pe thronul României. De unde în Domnia d'àntêiu purtà numele de Ţepeş; acum i se dette supranumele de *Călugĕrul*; din causa martyrului de ḑece anni. Turcii se speriarŏ quând veḑurŏ quŏ au a facce de aquì înainte cu Vlad Ţepeş, şi cu Stephan pe quare tóte Statele străine îl numisserŏ dejà quel Mare. Mai întârḑiarŏ dar expediţia spre a se preparà mai bine. Se încercarŏ a facce quâte-va incursiuni, şi puçini se înturnarŏ înapoi. Unirea acum erà strînsă între domnii Romani şi între Unguri.

Vlad filiul lui Radu IV quel Frumos, fugì la Turci qua prin ei să viiă la domnie.

IX.

Turcii trecu Dunărea. — Vlad V le resiste şi se retrage tregêndu'i la munte, Paul Chenesul. — Turcii sunt bătuţi la apa Vinerii.

La 1479, Ali-beiu inemicul lui Vlad V trecù Dunĕrea cu 100 mii Turci assupra lui Vlad şi a Un-

www.dacoromanica.ro

gurilor. Românii audind de numĕrul Turcilor, se tras serŏ la munți, Vlad le ținù pept, trăgênduse tot spre munți pînŏ se va unì cu oștirea ungurească din Transylvania. Acolo Istfan Bathory Domnul țĕrrei, adunò pe lûngŏ Ungurii sei óste de Români, de Sași și de Săcui, cu quari venì a se unì și Vlad. În Temisiana erà ban comitele Paul Chenesul (1). În pregiurul aquestuia cà Român se adunarŏ toți Românii Temisianei și formarŏ o oștire respectabile.

Ali-beiu urmărind pe Vlad, întrò în Transylvania și 'naintò fărŏ resistință pînŏ la Alba-Iulia — Oștirea alliată vrea să'l puiă la mijlocu — Bathory Istfan îl întêmpinò la apa Vinerii, și acolo începù bătaia. Sașii și Secuii furŏ tare bătuți. Românii și Ungurii resistarŏ cu vigóre. Turcii se credea vingĕtori, quând de o dată pe la spate îi supraprinde și îi attacă Paul Chenesul cu Temesianii sei. Abià cu fuga scăparŏ puțini din Turci dintre amêndoĕ focurile. Ali-beiu fu nevoit a se travestì cà un purcar și așa străbătù cu fuga prin munți și selbe pînŏ trecù Dunĕrea în Turcia. Campamentul Turcilor întregu, cu arme, bagage, banii, căḑù în mâinile vingĕtorilor Peste 30 de mii căḑurŏ morți în această bătaie, afarŏ de prisonieri. Dupŏ victorie Chrestinii oșteni făcurŏ ospeț mare în sunetul musicei, mulțumind lui

1] Despre numele *chenez*, G. Șincai, tom II pag. 30, ḑice quŏ au venit Românii cu dênsul din Moldavia, quând au fugit în Transylvania din causa Tătarilor, și 'l au luat dela Pacinați și Comani. Noi credem quŏ chenez este o corrumpere a vorbei *chnezi*, sau *knezi* slavône que însemnéḑă *cap, archont sau principe*. Lui Paul chenezul, îi ḑicu autorii contimporani și *Paul de Canisa, comite al Temisianei*. Aquesti chenezi între Românii din Ungaria unii erà numiți d'a dreptul de Rege, și alții se allegea de popol. Quei numiți de rege avea drepturile nobililor, adicŏ făcea quât opt oameni prosti; iar la alleșii de popol, un chenez făcea numai quât doi ómeni prosti Ast-feḑ și în ierarchia nóstră vechie, prin serviţ̦iu ajungea quine-va a avé doĕ voturi, patru voturi, opt și doĕ spreḑece voturi, dupŏ o mare capacitate sau un lung serviţ̦iu, și se ḑicea beier de doispreḑece.

www.dacoromanica.ro

Dumneţeu; apoi plânserŏ pe quei morţi si se occuparŏ de îmmormêntarea lor.

X.

Baiazet II intră în Moldavia. — Stephan se ţine la defensivă, delăsat de alliaţii sĕi. — Vlad V, delăsat e nevoit a facce queea que a făcut Stephan. —

La annul 1481, murind Mahomet II, îl succedù Baiazet II. Aquesta spre a spĕlà ruşinea Turcilor, şi spre a'şi împlinì cugetele de conquistă, se sculò singur la annul 1484 cu putere mare şi trecù Dunĕrea în Moldavia în contra lui Stephan; luò Killia şì cetatea Albă, prădò quelle din pregiur. Iarna venind împedicò operaţiunile de resbel. Stephan V retras la munţi querù dupŏ legăminte ajutor dela Matheiu al Ungariei şi dela regele Poloniei.

Matheiu crà în resbel cu Austria şi nu putù facce nimicu, Casimir al Poloniei abià îi dette vre o 3000 de călări, dupŏ mai multe ceremonii şi smorfuri de suzeran al Moldaviei. Secuii, se rebellasserŏ şi întrasserŏ în Moldavia. Stephan îi curăţi: iar pe Turci nu'i putù scótte din Killia şi cetatea Albă. Se resignò şi se ţinù numai în defensivă. Stephan scià din tradiţiuni şi din experiinţă quine sunt din natură Ungurii şi Polonii, îi mai scià iarŏ cà nisce braçe alle Papismului în părţile aquestea. Acum îi cunoscù şi mai bine. Căutò darŏ a se ţinne prin propriele salle miḑlóce, şi a se strecurà cum và puté cu politica dupŏ timpi. — Qnei tari mai adesea sunt sinceri; quei fărŏ putere mai adesea sunt nevoiţi a alergà la artă şi ênsuşi la astuţiă..—

Queea que se întêmplò lui Stephan, aqueea sufferi şi Vlad V. Amĕndoi în spate cu Turcii, şi delăssaţi de Unguri şi de Poloni, furŏ nevoiţi a luà cu binele şi pe unii şi pe alţii spre a timporisà; furŏ nevoiţi şi ênsuşi a fi unul în contra quellui lalt qua

www.dacoromanica.ro

să pótă împăcà pe quei mai tàri, adicŏ pe Turci, Vlad V, de şi nu se arătà ostil Turcilor, ânsĕ se înţellegea pe ascuns cu Ungurii, pentru quŏ scià la Turci pe adversariul sĕu Vlad VI. Quând Turcii au luat Killia şi Alba, se ḑice quŏ şi Vlad V s'a aflat la assediu în ajutorul Turcilor; quând iarŏ Turcii se preparà la annul 1492 spre a întra în Ungaria, Vlad V însciinţò pe ascuns pe Bathory Istfan prin Sibineni despre preparativele şi menoperele Turcilor.

XI.

Vladislav II devine rege al Uugariei. — Turcii întră în Uugaria Stephan alliat cu Ungurii. — Cu quine a ţinut Vlad V?— Uccidérea lui Vlad V. — Albert amăgesce pe Stephan. — Aquesta îl bate. — Artă pentru artă.

Dupŏ mórtea lui Matheiu al Ungariei la annul 1490 advenì la thronn Vladislav, II filiul lui Casemir al Poloniei. La 1493 Turcii întră în Ungaria, dupŏ cum însciinţasse Vlad V în annul trecut pe Sibineni. Stephan alliat cu Ungurii de astă dată, vine a batte pe Turci în Muntenia. Fost'a Vlad V în contra Turcilor saŭ nu? nu se póte affirmà; quŏci unii scriu quŏ s'a uccis în resbel străpuns de un pagiu al sĕu cumpĕrat de Turci şi de Vlad VI, [1] şi alţii scriu quŏ s'a uccis de Stephan al Moldaviei. [2]

Stephan quând mai putù adunà 20 de mii de Romàni; [pentru quŏ din desele bătăi se împuçinasserŏ bărbaţii] mai cercò de a provocà pe principii Chrestini a se unì cu dênsul în contra Turcilor. Se adressò la Vladislav al Ungariei şi la Albert al Poloniei; ânsĕ aquestia erà înţelleşi în ascuns spre a resturnà pe Stephan şi a punne în locul lui pe fratele lor Sigismund.

Pe quând Turcii la 1497 sub Bajazet II se bătea la Dunĕre în contra Romànilor şi Ungurilor,

(1) Şincai Chr. R. Tom. II pag. 70.
(2) Idem pag. 88

www.dacoromanica.ro

Albert al Poloniei se prefecù quŏ se duce în contra Turcilor; şi întrând în Moldavia attacò pe Stephan cu 80 de mii Poloni. Stephan se vĕdù nevoit a pactisà cu inemicii Tatari qua să pótă scăpà de alliaţii şi amicii sĕi Poloni. Peste currând Polonii veḑênduse puşi la miḑlocu şi lipsiţi de provisiuni, începurŏ a strigà assupra regelui: pentru que'i a addus în contra Moldovenilor, quând erà să'i ducă în contra Turcilor? Albert, vĕḑênd pericolul, querù dela Stephan încetare de arme şi commandò departul înapoi în Polonia. Stephan, sciind characterul vendicativ al Moldovenilor, ḑisse lui Albert să nu ia drumul munţilor, ci să se rentórne tot pe unde a venit. Polonul nu'l ascultò, şi quând ajunse în mijlocul unei selbe, Moldovenii que îi pândea callea îl attacarŏ cu vigóre. Attunci erà în drept a veni şi Stephan: artă pentru artă, astuţia pentru astuţia Îl attacò cu Romăni şi cu Tătarii tot de o dată. Abià scăpò Albert cu pré puçini din quei 80 de mii, şi aqueia fórte demoralisaţi.

XII.

Desillusionarea lui Stephan despre ḑişii chrestini. — Pactisarea lui cu Tătarii şi cu Turcii. — Romănii sunt o găluscă cu atâtea noduri, în quât quine crede a o înghiţi se înneacă.

Aqueastă purtare a lui Albert făcù pe Stephan a se desillusionà de tot despre Poloni şi Unguri, şi dupŏ cum se alliasse cu Tatarii începù a se învoì şi cu Turcii. In annul 1498 cu Moldovenii sĕi şi cu un corp de Tatari şi de Turci, întrò în Polonia qua să arate lui Albert şi prin urmare şi lui Vladislav quŏ Romănii sunt o galuscă cu atâtea noduri în quât quine crede quŏ o va înghiţi se înneacă cu dènsa. Stephan întrò în Polonia şi devastò tot pînŏ la Vislova; iar pe Ali-beiu îl trecù prin Moldavia în Gallitia. Iarna fu grea în annul

www.dacoromanica.ro

aquella şi Turcii perirŏ de frigu cà la 40 de mii. Quâţi din aquestia se mai înturnarŏ prin Moldavia furŏ bătuţi de Moldoveni travestiţi în vestminte de Poloni, din 80 de mii, Turcii abià se înturnarŏ peste Ďunĕre vre o 10 mii. Qua să scape de ďişii Chrestini mai tot d'auna astfel au pactisat Românii cu Turcii.

XIII.

Pactul de allianţă în contra Turcilor nu se ţine. Mórtea lui Albert Mortea lui Stephan. — Confederaţia cu popolii din Orient prin Turci.

Dupŏ aqueastă lecţiŏ que dette Stephan şi Polonilor de o parte şi Turcilor de alta, Ungurii şi Polonii se făcurŏ quŏ se lassă de projectele de a împărţi România, învitarŏ pe Moldoveni şi Munteni la pace, la unire şi frăţie que o numià eternă. Făcurŏ un pact de allianţă offensivă şi defensivă în contra Turcilor. Pe atunci domnià în România Radu V supranumit quel mare filiul lui Vlad V, şi pactul de allianţă se închieò între toţi spre a fi unul de altul solidari.

Puçin dupŏ aqueasta, la 1501 Albert al Poloniei murì, şi în locul lui se pusse fratele sĕu Alexandru. Stephan occupò attunci Pocuţia que fussesse a Moldaviei, şi o luasserŏ Polonii.

Nu mult dupŏ aqueasta Stephan quel mare murì la annul 1504 în 2 Iuliu, dupŏ que a domnit 47 de anni. Vĕďusse şi pătisse multe, se desillusionasse de toţi quâţi se ďicea chrestini, şi la mórtea sa lăssò prin testament filiului sĕu Bogdan să numai puiă temeiu nici pe Unguri, nici pe Poloni, nici pe Germani, ci să caute spre Rĕsărit a se înţellege cu Turcii que sunt şi mai tollerenţi, şi mai constanţi şi mai primitivi. Să caute ânsĕ cum ţérra să nu'şi pérďă nici autonomia nici Religia. Pentru aqueste doĕ principe să se lupte pînŏ la mórte. In testamentul lui Stephan quel mare se vede o tendinţă de confederaţiŏ cu po-

www.dacoromanica.ro

polii Orientali. Toţi bărbaţii quei mari dela Mircea I şi Stephan V mântuirea României n'au vĕḑut'o de quât în aqueastă confederaţiŏ. Unirea popolilor orthodoxi din Orient are să regenere pe toţi popolii. Quâţi vor să ne desbine de Rĕsărit între noi n'aţi fost şi nu sunt de quât instrumente politicelor străine.

EPOCHA A PATRA.

DOMNI ŞI BEI.

I.

RADU V QUEL MARE.

Duccerea lui Radu V la Constantinopole. — Patriarchul Nifon. — In locu de resbel, pace cu Moldovenii. — Nifon supĕrat pe Radu, binecuvêntă pe Négu Bassarab şi plécă. — Mórtea lui Radu V.

Dupŏ ucciderea lui Vlad V la annul 1493, urmò la thron filiul aquestuia Radu V. Aquesta desillusionat şi el cà Stephan quel mare de quei que se ḑicea chrestini, se determinò a fi bine cu Turcii. Se dusse dar la Constantinopole la Bayazet II spre a renoì cu dènsul tractatele lui Mircea şi al tatălui sĕu Vlad V, promitênd a recunósce supremaţia Sultanului. La duccerea sa la Constantinopole aflând pe Patriarchul Nifon exilat şi închis la Adrianopole, miḑlocì apoi la Pórtă a i se dà libertatea şi la înturnare îl învitò să viiă în Românią spre a regulà clerul. Patriarchul Nifon erà născut în Peloponesu quare erà plin de Români; fussesse metropolit la Thesalonicu unde sunt iar Români mulţi din Macedonia; scià prin urmare romanesce şi póte quŏ va fi fost născut şi din părinţi Români. Venì dar în ţérră cu Radu V; i se încredinţò Kyriarchia şi cà un pontefice, creò episcopia Rômnicului şi a Buzĕului sacrând singur pe Episcopi, şi organisò şi regulò clerul quc erà cu totul decăḑut. Prin consiliurile lui Nifon, Radu făcù multe bunuri în ţérră

www.dacoromanica.ro

edificò Mŏnastirea Dealului şi alte aşezĕminte de bine-facceri. De şi recunoscusse supremanţia Turciei, se vede ânsĕ intrat în allianţa que s'a închieat la 1507 între Ungaria, Polonia şi Moldavia. Radu V a fost numai un organisator şi amator de pace. Quând la 1507 Bogdan filiul lui Stephan intrò în Muntenia cu resbel şi venì pînŏ la Rômnicul Sărat, Radu în locu de a eşi cu oştire înaintea lui, îi trimisse pe Mitropolitul Maxim şi alţi boieri spre a facce pace. Lui Radu V, pentru faptele salle şi characterul sĕu paceficu, i se dette supranumele de Radu quel Mare. Patriarchul Nifon ânsĕ pentru o abattere que a făcut în contra legilor Bisericei, măritând pe o suror a sa cu un boier que avea soţie şi copii în Moldavia, plecò supĕrat pe dènsul din ţérră şi se dusse a'şi terminà viaţa la muntele Athon, lăssând bine-cuvêntările salle unui june fecior de boier Négu Bassarab, que îl aveà de filiu suffletescu.

Radu V murì la annul 1508 domnind 15 anni.

II.

Mihnea persecută pe Bassarabi. — Pîrvulescii îl restórnă şi pun pe Vlăduţă.—Mihnea la Sibii se facce catholicu. — Vladescii îl uccidu.

Dupŏ Radu V, cu puterea Turcilor ajunse la Domnie Michael sau Mihnea supranumit quel rĕu, filiul lui Armaş Dracea din famillia Dănescilor. Rĕutatea lui se semnălò persecutând şi uccidènd pe toţi Bassarabii şi mare numĕr de Boieri. Din Bassarabi scăpò cu fuga în Serbia numai Négu filiul suffletescu al patriarchului Nifon. Cu dènsul în preună fugì şi Metropolitul Maxim, Mihnea nu putù domnì mult; quŏci banul Pârvu al Craiovei din preună cu Boierii partisanii sĕi que se ţisserŏ Pârvulesci, luarŏ cu dènşii pe Vlăduţă filiul lui Radu V şi se refugiarŏ la Vidin. De acolo trecênd la Constantinopole, făcurŏ a se revestì Vlăduţă cu Domnia, şi înturnânduse în Olte-

www.dacoromanica.ro

nia, adunarŏ oştire şi se sculară assupra tyranului Mihnea. Aquesta, neputênd a se susţinne fugì la Sibii, şi acolo, cà un Dănescu que crà, devenì catholicu.

Aqueasta făcù mare sensaţiŏ; şi urra que crà assupra aquestui om şi mai vîrtos assupra spiritului de propagandă, quare dela Bella IV, nu mai dà repaos aquestor doĕ ţĕrre nici Românilor din Transylvania, urra ḑicu armò la 1510 mâinile a trei inşi a nume Iaxit sîrb de naţiŏ, Danciul, filiul lui Vlad V Ţepeş, şi Albescul boier din Muntenia. Pe quând darŏ, Mihnea se ducea sau se înturnà dela Biserica catholică, se răpeḑirŏ quăte trei, îl uccisserŏ, şi căḑurŏ şi ei victimă Sibinenilor.

Vlăduţă, domnind în locul lui Mihnea, nu avù mult timp repaos. Filiul lui Mihnea a nume Mircea que se affà în Transylvania, şi, quare trăind între păstori, se numià Mircea Ciobanul, adunò óste de Unguri fanatici, şi cu ajutorul popilor catholici intrò în ţĕrră. Pàrvulescii cu oştirea română întêmpinarŏ pe inemici la Gherghiţa, şi luptânduse bărbătesce îi învinserŏ. Mircea Ciobanul scăpò cu fuga, şi se dusse la Constantinopole, sperând a facce cu Turcii quecea que nu putusse facce cu Catholicii.

Boierii din Tîrgovişte ânsĕ, partisani din tradiţiuni ai Bassarabilor, vĕḑênduse persecutaţi de Vlăduţă sau Vlad VI, trecurŏ în Serbia unde erà Négu Bassarab, şi'l allesserŏ de domn. Inţellegênduse apoi cu Meemet-beiu dela Nicopole, que erà un Român turcit, trecurŏ cu aquesta în Oltenia. Cum venì aqueastă scire în Bucuresci, boierii ommorîrŏ pe Vlad VI sau Vlăduţă la 1513; şi recunoscurŏ ḑe domn pe Négu Bassarab. — Vlăduţă domnisse numai doi anni.

www.dacoromanica.ro

III.

BOGDAN III.

Bogdan declară resbel Poloniei — iubesce-mĕ quŏ te taiu.— Bogdan se batte cu quei debili, nu ânsĕ şi cu quei tari. — La Turci, supune ţerra: acolo ascultă pe tată-sĕu. — Trifaillă puiu de Domnu. Domnia 'ia repus capul.

Dupŏ mórtea lui Stephan quel mare la 1504, advenì la thronul Moldaviei Bogdan, unul din filii aquestuia.

Bogdan nu semĕnò mult tatălui sĕu. Voì şi el să facă resbelle, crà ânsĕ bătăios dupŏ caprice iar nu din principe nici de nevoie de a se appĕrà. Voì spre exemplu a'şi lăssà soţia şi querù în căsătorie pe principésa Elisabeth surora regelui Poloniei Alexandru. Aqueasta, sau mumă-sa, pentru quŏ Alteţa sa Moldavă se uità strâmb şi pentru quŏ nu erà catholicu cà dênsa, nu'l voì. Bogdan declarò pentru aqueasta resbel Poloniei. Nimicu mai ridicol şi mai crud, de quât să voiască quine-và a ajunge prin sânge, incendiu şi devastaţiuni la cununii cu aqueea que nu'l voiesce, pentru quŏ caută chioruş şi pentru quŏ nu è catholicu! Sése anni ţinù resbellul aquesta que sbucinò doĕ ţerre şi uccisse atâţia ómeni. La 1510 Vladislav regele Ungariei, intervenì şi stabilì pacea între aqueste doĕ ţĕrre.

Intr'aquestea Bogdan, cum s'a vĕdut, avù certe şi cu Radu V quel mare şi se împăciuì prin characterul quel blând al aquestuia.

Resbellele lui Bogdan n'avurŏ sigilliul heroismului patern: în contra Turcilor nu schimbarŏ nici o lance. «*Iubesce-mĕ quŏ te taiu*» fu devisa lor spre Polonia, iar resbellele către Romania, şi alle Românei către Moldavia, pot semĕnà cu alle cetăţilor Italiei, şi Greciei antice.

Turcii erà tari; cu Turcii nu se bătù Bogdan: despre dênşii se decisse a ascultà ultimele consiliuri

www.dacoromanica.ro

alle Tatălui său. În timpul lui Sultan Selim trimisse la 1511 pe Logofĕtul Tĕut spre a punne Moldavia sub supremanţia Turciei printr'un tractat quare coprindea stipulaţiunile Munteniei cu drepturi mai mari, şi cu îndatoriri şi mai mari quŏci în articolul VII.

«Moldavia se îndatoreadă a dà de bună voie pe tot annul Porţii quâte un *Peşcheş-bairam* de 4000 galbeni, 40 de cai, şi 24 falconi [curui].»[1]

Moldavia avù pace quâţi va anni, şi quând fu turburată de Tătari, aquestia furŏ învinsi. Un aventurier a nume Trifaillă que se ţicea puiu de domnu, se adresò în Transylvania la călugĕri, adunò cete de Unguri şi intrò pe neaşteptate în Moldavia. Oştenii allergarŏ la arme, înfrânserŏ pe Ungurii, prinserŏ pe Trifaillă. Domnia îi repusse capul; quŏci Moldovenii 'il tăiarŏ. Bogdan III murì în 18 August, 1517; şi dupŏ dènsul prin allegere urmò filiul său Stephan VI supranumit quel june.

Vlad V, şi Stephan V ţinnurŏ independenţa ţerrelor; Filii lor Radu V, şi Bogdan III făcurŏ începutul unei suppuneri. Domnii acum în adevĕr devenirŏ vasali.

IV.

NÉGU I. BASSARAB.

Negu I face Metropolia din Tirgovisce şi cathedrala dela Curtea de Argeş, adduce oseminţele sântului Nifon.

Discepol şi filiul spiritual al Patriarchului Nifon, Négu I, advenì la thron la annul 1513 şi administrò cu blândeţe şi înţellepciune; împăcò partitele şi făcù multe bunătăţi. Fondò mŏnastiri şi le dotò nu numai în Romania ci şi în muntele Athon; făcù spitaluri şi alte stabilimente pietóse, reconstruì Metropolia

[1]) Vedi Conservatorul pag. 75 şi toţi historicii que adducu înainte tractatele întrege.

www.dacoromanica.ro

din Tîrgoviște. In onórea vechii capitale dela Argeș pusse a se construì o cathedrale de quea mai frumósă architectură. Aceasta mŏnastire se terminò la 1518. La sanctificarea ei invitò pe patriarchul œcumenicu que se aflà la Ianina, cinci archierei din preună cu Metropolitul țĕrrei Macariu, și o mie de preoți. Négu, tótă averea 'și a împărțit'o în binefacceri pentru scăpĕtați, bătrâni, vĕduve, și orphani. Dómna sa que erà filia domnitorului Serbiei Lazar. Quând vĕdù quŏ s'a desecat averea soçului ei pentru mŏnăstirea dela Argeș, își vèndù tóte nestimatele, și își addusse dotea întrégă în holocaust pe altar, spre a se terminà aquest cap-d'operă de architectură și eleganță.

Pentru o suvenire pietósă trimisse să quĕră dela muntele Athon osemințele Patriarchului Nifon și să le adducă în țérră. Remăsițele mortali alle cuviosului patriarchu furŏ adduse cu condițiŏ de a fi restituite înapoi. Și dupŏ que i se făcurŏ onorile quelle mai pietóse s'au depus pe mormêntul lui Radu V quel mare la mŏnăstirea Dealului. Négu Bassarab apoi pusse a facce un sicriu de argint cu petre nestimate unde depuinduse reliquele Sântului, cu învoirea Părinților dela Athon ținhù numai capul și mâna Sântului, și le depusse în nuoa cathedrale dela Argeș.

Négu I Bassarab domni opt anni, și murind la annul 1521 lăssò pe fratele sĕu Preda epitrop al fiiului sĕu Theodosiu que erà de șépte anni.

V.

Boierii din Buzeu bat pe Preda.—Meemet beiu va să susțiiă pe Theodosiu, ânsă se instală eà pașă.—Radu Calugĕrul, și Meemet-beiu.—Radu dela Affumați.

Boierii din Tîrgoviște susținea pe Theodosiu și pe Preda la domnie; Boierii din Buzeu se sculară cu

www.dacoromanica.ro

arme, şi veniră assupra lui; Preda cădù în luptă [1] Attunci Meemet beiu dela Nicopole aleargă a susţinne pe Theodosiu; apoi vede quŏ'i vine mai binc a se instalà cà paşa, şi pe copil dinpreună cu mumă sa îl trimitte la Constantinopole. Boierii protestară de aqueastă usurpaţiŏ şi allesseră de domnu pe un boier Radu VI que se făcusse călugĕr dupŏ que remăssesse vĕduv. Radu călugĕrul din preună cu boierii se băturŏ cu Meemet beiu. Radu VI cădù prins şi la Nicopole i se tăiò capul. Meemet beiu queru apoi la Pórtă să'l numească pe el Domnu sub cuvênt quŏ a fost Român. Ansĕ Logofĕtul Stoica, que erà agent al Tĕrrei la Constantinopole, încuragiò pe boieri a se oppunne la aqueastă usurpare şi a allege ei domuu pe Radu dela Affumaţi, ginerele lui Négu Vodă.

VI.

Radu dela Affumaţi şi Meemet beiu. — Radu allungă pe renegat. — Radu captiv la Constatinopole. — Vlad VII. Radul mai domnesce şése anni— Moyse— Vlad VIII.

Pórta pe de o parte întărì pe Radu dela Affumanţi, iar pe de alta scrisse lui Meemet beiu a 'l resturnà. Radu erà om energicu; cu boierii şi cu oştirea înfrânse în doĕ rènduri pe Meemet beiu. Atreia órà supraprins se refugiò în Transilvania; adunò acolo oştire de Români şi înturnânduse allungò din ţĕrra pe renegat que începusse a numì şi judicători Turci.

Se dusse apoi Radu din preună cu boierii la Constantinopole spre a quere de a nu se mai amesticà paşii în alle Ţerrei. Sultanul, reţinù pe Radu prisonier şi numì d'a dreptul pe un boier Vlad [2] que

[1] Daqua Boierii unui judeţ putea a se sculà cu arme şi a dà resbel altor judeţeni, cum se vede adesea în historie, aqueasta în vedereaqa quŏ ţerra erà în confederaţiŏ; şi fiă-quare judeţu erà autonom ca şi cantónele în Elveţia.

[2] Poate pe Vlad fiiul lui Radu quel Frumos.

www.dacoromanica.ro

se aflà mai de mult pe lùngŏ Pórtă. Nu domnì ànsĕ mai mult de un an, quŏci Banul Craiovei Pârvu îl resturnò

Attunci Radu dela Affumaţi fu din nuou numit domnu la 1524, şi mai domnì âncŏ şése anni. Muri apoi ucciş din preună cu filiul sĕu Vlad de nisce partisani ai lui Vlad VIII.

Dupŏ aqueasta, Pórta numì d'a dreptul pe Moyse I filiul lui Vlad VII. Aquesta fu crunt şi vendicativ: 'şi a înaugurat domnia prin mórtea a doi boieri, Vornicului Négu şi Postelnicului Preda. Mulţi din boieri alergarŏ la Constantinopole şi querurŏ destituirea lui Moyse. Turcii nu voià mai mult de quât să puiă şi să scoţă domni, să facă pe Românì a venì cu plângeri şi a le accordà apoi din marea misericordie quererea, mai vîrtos daqua dà la bani. Moyse fu destituit, şi în locu'i fu numit un Vlad VIII.

Quând unii venià cu domn împus dela Turci, Moyse trecù la Unguri qua să viiă cu aquestia spre a'l susţinne pe thron. Unii vindea drepturile Ţerrei la Turci, alţii le offerià la Unguri que abià se mai ţinea şi ei. Venind la luptă Moyse, fu uccis şi Ungurii fugăriţi. Vlad VII domnì numai trei anni, şi se înnecò în Dâmboviţă, la annul 1533.

VII.

STEPHAN VI.

Tătarii sunt bătuţi. — Turcii nu se bucură de pradele lor. — Hatmanul Arbure. — Stephan VI more avelinat.

Dupŏ mórtea lui Bogdan III al Moldaviei, fu alles filiul aquestuia Stephan VI quare s'a numit *quel june*. El semĕnò mai mult Bunului sĕu Stephan quel mare şi în arta militară şi în allegerea causelor de a facce resbellul. La 1519 Tătarii intrarŏ în Moldavia sub commanda Khanului lor Albugherei, şi Stephan VI îi bătù pînŏ la exterminaţiŏ.

www.dacoromanica.ro

La 1526 quând Buzoienii se sculară în contra lui Theodosiu quel micu, filiului lui Négu Bassarab, Stephan venì în ajutorul lui Theodosiu, şi aflând la Tîrgşor quŏ Preda epitropul a murit în luptă şi quŏ pruncul Bassarab s'a trimis la Constantinopole, sé înturnò în apoi, ânsĕ prădând ţérra.

Patru mii de Turci que se înturnà dela prade din Polonia, vrênd a străbatte prin Moldavia prădând, Stephan îi bătù de îi stinse.

Pe quàt fu de energicu Stephan VI, pe atâta a fost şi de crunt. Pe Hatmanul Arbure, que îl crescusse şi îi făcusse atâta bine, numai pentru un micu prepus insufflat de calomniatori, pusse de 'l tăiò din preună au doi filii ai sĕi Theodor şi Nichita.

Speriaţi boierii de aqueastă faptă, se sculară a'i quere cuvênt. Mulţi cădură tăiaţi pentru aqueastă temeritate şi queilalţi scăpară cu fugă în Polonia.

Stephan VI domnì 11 anni şi murì la 1527; mulţi scriu quŏ a fost avelinat pentru cruţimile salle.

Pe timpii aquestui Domn, la 1525 Sultanul Suleiman III dette resbel Ungariei, şi în bătaia dela Mohaci perì regele Ludovic. Attunci la 10 Septembriu Turcii luară Buda. Dela Amurat şi Bayazet I unul şi aquellaşi cuget avură Turcii de a'şi facce drum în Europă. Şi pînŏ quând Românii furŏ tari la Dunĕre, Ungurii se putea ţiné şi ei tari. Fanatisaţi ânsĕ de Papism, dela Bella IV pînŏ în data aqueasta, nu făcură dę quât a desbinà, persecutà şi batte pe appĕrătorii frontierelor lor, şi alle Europei.

Inturnânduse Turcii din Ungaria, şi thronul ei remâind vacant, Ioan Zapolia Domnul Transylvaniei se proclamò rege: o altă fracţiune de Unguri allesse pe Ferdinand de Austria, quare venì cu armată şi allungò pe Zapolia în Polonia.

www.dacoromanica.ro

VIII.

PETRU VI RAREŞ.

Petru se arată demn de originea sa. — Bate pe Ferdinand. — Zapolia vă să restórne pe Ferdinand. — Adoa victoriă a lui Petru în contra lui Ferdinand. — Innoirea Tractatului cu Pórta.

Dupŏ mórtea lui Stephan VI, Adunarea Ţĕrrei allesse de domn pe filiul natural al lui Stephan quel mare numit Petru Rareş. Aquesta fiind din mumă din stările de jos, ajunsesse pescar sau fabricator de plase. Se mărturisse Stephan quel mare Metropolitului quŏ aquesta îi erà filiu. Ţinea mult pe de altă parte Moldovenii să'şi allégă domni din familliă domnéscă, şi renumele lui Stephan erà încŏ neşters din inimele lor.

Cum advenì la thron Petru Rareş, arătò o mare putere de voinţă, şi o energiă demnă de originea sa. Aquesta semĕnò şi mai mult tatălui sĕu. Pe quât Muntenia scădea din causa intrigelor şi din întru şi din afarŏ, din alluatul Dănescilor, cu atîta Petru Rareş organisò din nuou Moldavia şi îi dette o nuoă vigóre. Numele lui peste currênd devenì cunoscut. Ferdinand al Ungariei îi querù ajutorul. Petru vĕdênd starea aquestui regat, şi sciind un mare element de Romàni în Transylvania appĕsaţi de Sĕcui, îşi făcù planul de a venì în ajutorul Românilor şi a încorporà Transylvania cu Moldavia.

La annul 1528 Petru intrò în Transylvania şi înfrânse şi respândì óstea lui Ferdinand. Aqueasta plăcù lui Zapolia şi ênsuşi Sultanului Suleiman. Petru prin aqueastă lovitură se arătò quŏ è şi profund politicu. Zapolia prin soli făcù cunoscut Turcului quŏ îi închină Ungaria de'l và restituì pe thronul ei. Soleiman se pusse din nuou în capul unei armate şi întrò în Ungaria în contra lui Ferdinand. Petru bătù din nuou óstea readunată a lui Ferdinand şi luân-

www.dacoromanica.ro

du'i tótă artileria şi amuniţia de resbel, se întornò în Moldavia. Suleiman prin urmare putù ajunge pînò la murii Viennei.

Pe quât triumfà Petru pe atâta şi mai mult se întindea puterea Turcului. Pe un bărbat de Stat aqueasta 'lar fi pus pe cugete. Tot aşà se aflò şi Petru Rareş quând vĕdù rumperea equilibrului cu întinderea imperiului Ottoman. Convocò adunarea generale a boierilor şi se consultò cu dènşii. Dupò mai multe deliberaţiuni în quare se arătò desbinarea Chrestinilor, căderea lor din aqueastă causă, şi înălţarea Turcilor prin unire şi disciplină, se deccisserò cu toţii a trimitte soli la Sultanul şi a rennoì stipulaţiunile tractatului închieat între Bogdan frate-sĕu şi Pórta: precisânduse mai bine drepturile Moldaviei. Modificaţiunile furò quelle următóre.

«Hotarele Moldaviei vor fi conservate întregi în tótă întinderea lor.

«Cultul musulman nu este iertat niei într'o parte pe pământul Moldaviei.

Titlu de ţérra *autocrată* va fi conservat Moldaviei.

IX.

Petru ia Transylvania şi se retrage intimidat de Zapolia. — Batte apoi pe Poloni. — Zapolia li împacă. — Vintilă. — Paissie. — Suleiman în contra lui Zapolia. — Românii uniţi bat pe Turci şi uccid pe Gritti cserascherul lor.

Petru Rareş dupò aquest tractat întrò din nuoù în Transylvania, luò Braşovul şi cetatea Bistriţa şi se determinò a remâné în Transylvania cà Domn. Zapolia îl amenințò quò se va plânge la Sultanul de aqueasta; Petru vĕdù quò nu erà politicu a se strica attunci cu Turcii, şi abandonându'şi de o quam datà planul, se returnò în Moldavia.

In annul 1531 Petru începù a batte pe Poloni şi dupò multe perderi şi de o parte şi de alta, Zapoilia întrò la miḑlocu şi făcù a înceta resbellul pentru un ăn.

www.dacoromanica.ro

In Muntenia după înnecarea lui Vlad veni la Domnie la annul 1534 Vintilă-Vodă dela Slatina. om crud şi tyran uccisse mulţi boieri. După un an îl uccisseră boierii d'n Craiova. — După aqueasta se allesse la 1536 archimândritul Paissie, quare se numià mai 'nainte Radu Bassarab şi domnì pînă la 1541 sub numele de Radu VIII Bassarab.

In Ungaria Zapolia se purtò cum să desplacă lui Suleiman. Aquesta trimisse în Transylvania 7000 de Turci şi de Unguri sub commanda lui Gritti, que de faţă se arătà quŏ voiesce a împĕcà pe Zapolia cu Ferdinand, iar în adevĕr crà de a occupà ţérra. Transylvanii, pricepênd aqueasta se scularŏ cu armele avênd în capul lor de duce pe Stephan Mailat, descindent al lui Mai-lat al Romaniei, querurŏ şi ajutorul lui Petru Rareş cum şi pe al lui Radu-Paisie. Quâte trelle domniatele acum se unirŏ predominând mai mult spiritul român. Gritti cu Turcii sĕi se închisse în Mediaş, în congiurat de tóte părţile. Quând se încercò să 'şi facă drum pîntre împresurători, căḑù în mâinile lui Mailat şi fu uccis; iar Turcii furŏ cu totul exterminaţi.

X.

Al doilea resbel al lui Petru cu Polonii. — Capitanii poloni lasă pe regele lor Sigismund. — Aquesta adună mercenarii. — Invoirea lui Zapolia cu Ferdinand. Suleiman se scólă în contra lui P. Rareş — Aquesta se retrage în Transylvania. — Fratele lui Petru, Stephan VII îi ia locul. — A doa Domnie a lui Petru. —

Petru după aqueasta iar declarò resbel Poloniei la 1535, şi devastò Pocuţia. La 1537 Sigismund gegele Poloniei venind pînă la Cracovia în contra lui Petru, căpitanii armatei lui aflarŏ cu calle mai bine a se desfacce oştirea. Sigismund se vĕḑù nevoit a strînge mercernari şi cu dênşii veni a prădà şi el Moldavia pînă la Cernăuţi şi la Botoşani.

www.dacoromanica.ro

Pe quând Moldovenii se bătea cu Polonii, Ferdinand se împăcò cu Zapolia; prin pact secret în părţind între dênşii Ungaria, cu condiţiuni qua dupò mórtea lui Zapolia, Ungaria tóta să remâie lui Ferdinand de Austria. Suleiman audind, nu se mulţumi de aqueastă învoire; Ellu vrea să fiă Ungaria a omului sĕu. Pe de altă parte nu'i venisse nici de cum bine unirea lui Mailat, a lui Petru şi a lui Radu VIII, nici uccciderea lui Gritti şi a Turcilor sĕi, şi âncò şi mai mult arderea Kiliei, şi uccciderea Turcilor dintr'ênsă de către Petru Rares. Profitò dar de plângerea unor boieri nemulţumiţi şi de protestaţiunile Polonilor; şi se sculò singur în capul unei armate şi venì în contra lui Petru. Aquesta se vĕdù în pericol, quòci boieri nemulţumiţi luând curagiu, se revoltarò assupra'i. Se determinò darò a fugì pe ascuns în Transylvania şi se închisse în castellul sĕu de acolo Ciceu.

Suleiman naintò cu oştirea pînò la Succava şi pusse domuu pe Stephan fratele despre mumă al lui Petru. Aquesta fugisse mai din ainte la Constantinopole de frica fratelui sĕu.

Zapolia împressurò pe Petru în Ciceu, quare se ţinù în appĕrare patru luni. Petru capitulò şi querù să se ducă de bună voie la Constantinopole cà sol spre a'şi pledà acolo singur causa.

Reuşì a se justificà la Constantinopole şi la 1541 iar se restabilì pe thron Petru, quărui popolul şi boierii îi eşirò înainte pînò la Brăilla.

XI.

Mórtea cu Zapolia.—Ungaria Paşalìk.—Mailat appĕrător.—Mailat trădat de P Rareş.—Que este un adevĕrat sperveuit.—Mortea lui Petru. Iliaş nuoul Heliogabal.—Stefan VII.

Intr'aquestea Zapolia murì, şi Suleiman prefăcù Ungaria în paşalìk. Mailat se revoltò în contra

www.dacoromanica.ro

Turcilor. Petru şi Radu al Munteniei, firesce ţqua să complacă Sultanului veniră assupra lui şi îl împresurară în castellul lui în Făgăraş (eră dominiu al Mailaţilor că descindenţi ai lui Negru Bassarab). Eroul se appĕră bărbătesce. Petru vĕḑênd quŏ nu'l póte perde cu forţà, se determinŏ a'l perde cu perfidia. Propusse încetare de arme şi îl învitŏ la ospĕţu şi la conferinţe pe fede de cavaller. Mailat se încreḑù şi séra quând eră la cină, afarŏ Moldovenii începură cérta cu ómenii lui Mailat, şi îi şi uccisserŏ. Prinserŏ apoi pe ducele lor şi îl trimisserŏ la Constantinopole unde şi murì. Vechiul peschar nu'şi uitasse messeria: în fedea lui de cavaller întindea laţuri încreḑĕtorului herou. Toţi ómenii spervin din nimicu la viaţă şi din légĕn la mărire; sperveniţi ânsĕ mai vîrtos se ḑicu aqueia quari ajungênd la mărire, nu sciu a se susţinne la demnitatea înaltei lor pesiţiuni. Petru Rareş începù frumos şi către capetul carrierii salle, căḑù mai jos şi de quàt starea Pescarului. Purtarea lui crudă către ţérră cum să o adducă la nemulţumire, duccerea lui la Constantinopole şi çăderea subt *talpele Sultanului,* cum ḑice choricarul moldav, cum şi purtarea que avù în domnia a doa îl degradarŏ cu totul.

Petru mai domnì cinci anni dupŏ arrestarea lui Mailat, şi murì la annul 1546. domnind 19 anni.

Representanţii ţĕrrei alleserŏ pe Elie filiul quel mai mare al lui Petru. Aquestuia îi ḑisserŏ Iliaş al treilea. Mai mult desfrênat de quât crud; indolent cà toţi micii tyranni, domnì şése anni în desfătări cu junii Turci de quari îi erà plină curtea, şi lăssò ţérra în prada curtesanilor. Aquest domnu fu un scandal în historia ambelor domniate, un alt Heliogabal. La 1552, vĕḑûnduse în dispreţul tutulor, lăssò dom-

www.dacoromanica.ro

nia în mâinile fratelui său Stephan VII, şi ellu se dusse la Constantinopole unde se şi turci.

Stephan nu se putù susţinne mult; viţiurile lui făcurŏ pe boieri a'l uccide dupŏ un an.

XII.

BEII MUNTENI.

Radu VIII.—Laiot Bassarab.—Radu IX.—Mircea III.—Radu X Ilias.—Iar Mircea III,—Pĕtraşcu quel bun.—Iar Mircea III.—Petruţă sehiopul. Dómna Chiajna.—Alexandru II.—Mihnea Turcitul—Petro Cercel poetul.—Iar Mihnea.—Stephan Surdul.—Alexandru III.

Spaţiul nu ne mai iartă a ne occupà de aquì înainte în aquest interval de scădere totale de miserie şi de intrige que addusserŏ amêndoŏ ţĕrrele în stare de Paşalîkuri. Vom enumerà numai Domnii dupŏ rêndul lor şi dupŏ charncterul lor.

Radu VIII Paissie se allesse la 1536 şi domnì pînŏ la 1546 quând mai bine quând mai rĕu fiind nevoit mai mult a pedepsì. Nemulţumiţ'i îşi alleserŏ pe un Laiot Bassarab şi venirŏ cu oştire de Unguri. Radu VIII învins, fugì la Nicopole şi dupŏ doĕ luni înturnânduse cu oştire turcească bătù pe Laiot şi îl uccise. Dupŏ o domnie ânsĕ de cinci anni, fu exilat de Pórtă în Egypt unde a şi murit.

Boierii querurŏ dela Pórtă pe Radu IX, filiul lui Radu VII dela Affumaţi. Quine dà mai mult din drepturile ţĕrrei aquella se făcea în apooba aqueasta domnu. Sub Radu IX, la 1546, se detterŏ Turcilor Brăilla, Giurgiu şi Turnu quare devenirŏ forteresţe şi raielle turcesci

Dupŏ un an Domnul aquesta fu scos şi Pórta numì d'a dreptul pe Mircea III filiul lui Mihnea quel rĕu. Aquesta fu mai crud de quàt tatăl sĕu. In doĕ sĕptĕmîni pusse şi uccise atâţia boieri; şi dupŏ o tyrannie de opt anni, ţĕrra se resculò assupra lui şi cu ajutor din Transylvania, dupŏ o bătaie sângerósă îl allungò peste Dunĕre la Turci.

www.dacoromanica.ro

In locul lui boierii allesserŏ la 1550 pe Radu X Il'aş. Mircea III se returnò peste currênd cu oştire turcească şi cu Tătari şi prinḑênd în luptă pe adversariul sĕu, îl uccisse şi mai domnì âncŏ trei anni pînŏ la 1554, quând fu destituit şi rechiemat la Constantinopole.

Se trimisse dupŏ aquesta dela Pórtă, dupŏ quererea boierilor, Pĕtraşcu vodă, filiul lui Radu Paissie quare se aflà agent al Romàniei lângŏ guvernul Ottoman. Aquesta guvernò ţérra cu blândeţe şi dreptate patru anni şi murì la 1558. A lăssat dupŏ-sine pe doi filii pe Petru Cercel şi pe Michaiu. Unii ḑicu quŏ a avut patru filii. Pentru bunĕtăţile lui fu numit quel Bun.

Dupŏ mórtea lu iPĕtraşcu quel bun, Pórta mai trimisse iar pe Mircea III în a treia a sa domnie, în quare se semnalò prin mai mari cruḑimi. Dette amnistie boierilor emigraţi, şi quând pe cuvênt se înturnarŏ în ţérră, îi invitò la 3 Martiu 1561 în adunare generale, din preună cu doi episcopi, cu egumeni şi archimandriţi. Quând adunarea erà împlinită guardia palatului que erà numai de Turci uccisse pe toţi Boierii. Dupŏ aqueastă neomenie murì la 1562.

Dupŏ mórtea lui Mircea III îl urmò filiul sĕu Petru sau Petruţă supranumit schiopul, avênd de epitrópă pe mumă-sa Dómna Chiarina sau Chiajna. Boierii que erà refugiaţi în Transylvania, venirŏ cu oştire de acolo şi allungarŏ pe moştenitorii tyranului. Aquestia fugind în Turcia se înturnarŏ cu Turcii, şi învingênd pe adversarii, se restabilirŏ în domnie. Attunci peşkeşul începù a luà numele de *haraciu* (*tribut*) şi se suì pînŏ cu cinci mii galbel. Domn Petruţă noĕ anni, şi destituit la 1569 fu exilat în Asia.

Dupŏ dènsul se trimisse fratele sĕu Alexandru II. Aquesta fu cà şi tatăl seu de crud. Peste doĕ luni

www.dacoromanica.ro

uccisse unspredece boieri. După o domnie de 8 anni, muri la 1577, şi lăssò în locul său pe Mihnea II. Aquesta domnì 6 anni, şi fu exilat la Tripole.

Boerii querurŏ apoi la Pórta pe Petre Cercel, filiul lui Pătraşcu quel Bun, quare nu pré fu bun aşa ca tată-său; erà ânsĕ instruit, îşi făcusse educaţia în França. Autorii contimporani ḑicu quŏ erà şi poet, şi citeaḑă versuri d'alle lui în limba italiană. [1]) Petre Cercel domnì doi anni, şi fu destituit prin intrigele que îi făcù Mihnea, quare venì de a doa órà la domnie în locul lui, la annul 1585. Mai tăiò quâţi-va boieri, îşi continuò cruḑimile vre o şése anni. După plângerile necontenite alle boierilor, fu destituit şi rechiemat la Constantinopole. Acolo înfine se turcì, cà şi Elie al Moldaviei filiul lui Petru Rareş.

Querurŏ după aquesta boerii la Pórtă, (pentru quŏ dela un timp înquà ei tot querea) pe Stephan Surdul filiu al lui Pătraşcu, după cum ḑicu unii. Dela aquesta Turcii pretinserŏ şi mai multe, adaosul de tribut, voiea de a locui în ţérră, de a'şi facce giamii, şi pentru quŏ Românii se mai ţineà a nu dà, Turcii începurŏ a luà cu forţa quând una quând alta. Stephan domnì numai un an; boierii nemulţumiţi de-indolenţa lui, querurŏ în locu'i pe Alexandru III.

BEI MOLDOVENI.

XIII.

Joldea. — Alexandru Lăpuşneanu. — Beii Moldoveni. — Aventurierul Heraclide. — Iar Lăpuşneanul. — Bdgdan V. — Ion Armeanul. — Petru Schiopul. — Ivan Creţu-Potcóvă. — Ion Sasul. — Aron VII.

După uccidérea lui Stephan VII la 1554, boierii Moldaviei que fugisserŏ din causa lui Stephan, înţelleşi cu mulţi din ţérră, venirŏ cu oştire de casaci a vênd de candidat în capul lor pe Stolnicul Petrea.

[1]) Veḑi *Histoire de la Valachie* par M. Cogalniceano. pàg. 244.

www.dacoromanica.ro

şi'l proclamarŏ de Domn dându'i numele de Alexandru Lăpuşneanul. Aquesta domnì fórte aspru patru anni.

Către al cincilea an un aventurier Heraclide Despotul, venì ajutat de Ferdinand cu oştire de Unguri şi de Polonì, şi desthronò pe Lăpuşneanul. Delăssat de boieri şi de oştire, Lăpuşneanul se refugiò la Constantinopole.

Heraclide Despotul, quărui Moldovenii îi ḑisserŏ Ereticul, domnì numai doi anni, şi fu uccis de boieri la annul 1561. În capul complotului fu Ştefan Tomşa şi aquesta se proclamò Domn.

Iar Alexandru Lăpuşneanul se înturnò dela Constantinopole cu oştire dela Turci şi îşi reluò thronul. Mai domnì cinci anni, şi din causa tyrannielor lui, îl avelinarŏ şi murì la annul 1569.

Dupŏ dènsul succedù filiul sĕu Bogdan V. subt epitropia mumesei Roxandrei. Aquesta murind dupŏ un an, Bogdan june âncŏ se refugiò la surorile salle în Polonia. Pórta trimisse de beiu pe un Ion que'i ḑicea Armeanul.

Ion Armeanul domnì patru anni. Impiu şi tyran spăimêntò pe Moldoveni. Scriu chronicarii quŏ ómeni a îngropat de vii, pe un Archiereu Grigoriu, 'la ars de viu; boieri mulţi a tăiat; şi cu quât erà de tyran, cu atăta scià şi a se batte. — In ultima bătaie que avù cu Turcii la Cahul, fu trădat, şi dânduse prins, Turcii îl tăiarŏ. Pórta trimisse apoi în locul lui pe Petre Vodă Schiopu, que domnisse în România.

Petru, fratele lui Alexandru, que venisse cu Turcii îi luò locul la thronul Moldaviei. Iar la annul 1577 fu allungat de un Ioan Creţu quărui îi ḑicea şi Potcóvă. Aquesta se ḑicea quŏ erà frate cu Ion-Armeanul. Petru fugi în Muntenia la fratesău Alexandru.

www.dacoromanica.ro

Potcóvă domni trei ani.— După el se trimisse Ion Sasul, quare fu scos la 1584, şi în locu'i se pusse iar Petru Schiopul.

Trimisse apoi Pórta în locul lui pe un Aron de origine obscură. Aquesta umili ţérra la Turci şi o stórse neomenesce.

XIV.

Alexandru III şi Aron.— Arendaşi Turci,— Case, giamii turceşti în ţérră.

Doi Domni acum contribuirŏ spre a venì cuţitul la os în amêndoĕ Domniatele, Alexandru quel rĕu în Românìa şi Aron în Moldavia.

Alexandru spre a'şi puté exercità în securitate tóte cruḑimile şi a stórue ţérra fărŏ controlor, addusesse cu sine şi se încongiurà de o gvardie de Ianiciari. Turcii, que după tractate n'avea voie să intre în ţêrră făcusserŏ monopol pe arendăşie. Aquesti arendaşi storcea acum nepedepsit pe sătean; ommorà şi luà tot sub protecţia Domnitorului şi a Ianiciarilor: vită, producte, femei, copii erà în dispositia lor. Precum luà decima dela bucate şi dela vite, assemenea luà şi din ḑece copii unul, îl turcea şi îl trecea în corpul ianicearilor. Aquesti storcĕtori erà ómenii turcilor que împrumutasserŏ pe Alexandru qua să 'si cumpere domnia, şi pînŏ să'şi scóţă capetele şi interesele înḑecit, ei avea monopolul de a fi arendaşi. Turcii se împărţisserŏ în toate satele, se stabilisserŏ în ţérră şi îşi făcusserŏ şi g'amii. Mai în aqueastă stare se aflà şi Moldavia subţ Aron.

XV.

Michaiu Banul Craiovei— Talentele însuflă invidie şi prĕpusuri mai virtos tyranilor — Securea carneficelui cade înaintea heroului — Căderea lui Alexandru III — Inălţarea lui Michaiu

Pe attunci în Craiòva se aflà ban Michaiu filiul lui Petraşcu quel bun. Banatul îşi avea âncŏ oştirea

www.dacoromanica.ro

lui separată, şi se bucura de nisce resturi de autonomie şi de suveranitate locală. Michaiu susţinea drepturile Bănatului şi nu lăssà pe Turci să trécă nici Oltul nici Dunĕrea; judeţele Oltenici erà scutite de nisce assemenea nelegiuiri. Michaiu erà guvernator sever pe quât a fost mai în urmà şi mare capitan. Oltenia tótă îl respectà şi se temea de dênsul; în Romania remumele lui crescea din ţi în ţi. Aqueastă popularitate pusse în neastèmpĕr pe Alexandru III, şi se determinò a'l uccide în ascuns. Michaiu aflò comptotul que se urdià în contra lui, şi spre a se mântuì de ori-que tentaţiŏ de appĕrare se sculò a se ducce la Constantinopole, unde unchiul sĕu Vestiarul Ion erà representant al ţĕrrei. Pînŏ a nu trecce Dunĕrea fu prins şi addus la Bucuresci. Alexandru îl condamnò la mórte; şi quând îl dusserŏ la locul suppliciului, quând carneficele ardicà securea spre a'ì tăià capul, starea înfiptă şi dréptă a lui Michaiu, căutătura lui majestuósă şi feroce que mĕsurò pe omul sângerilor de jos pînŏ sus, îl făcù să'i cadă securea din mână şi tremurând o luò da fuga printre multitudine. Popolul strigò de o dată: graţiă. Boierii cu metropolitul allergarŏ la Alexandru şi querurŏ graţiă. Şi ast-fel scăpò heroul.

Nu trecù ânsĕ mult şi trecù în Transylvania se cunoscù şi se înţellesse cu Sigismund Bathory, şi de aquì plecò la Constantinopole. Acolo prin miḑlocirea Unchiului sĕu Vestiarului Ioan; şi a unui grecu influent amicu al tatălui sĕu Pĕtrascu, intrò cum se intrà p'attunci, în favorea Vizirului şi a tutulor Turcilor quellor mari. Pe lùngŏ plăngerile lui Michaiu, ajunserŏ şi alle Boierilor în contra lui Alexandru, şi Michaiu la 1582 fu numit beiu, şi trimis în ţérră cu doĕ mii de spahii. Alexandru destituit se dusse la Constantinopole şi accolo fu sugrumat prin intrigele lui Ieremia Movilă din Moldavia.

www.dacoromanica.ro

EPOCHA A CINCIA.

MICHAIU-BRAVUL.

I.

Popolul Românu devenisse mare prin sufferințe; câtă un om nu mare ci brav. — Intellegerile. — Decissia. — Jurămintele. — Massacrul din 13 Noembriu.

Cum se returnò în țérră cà beiu si se sui la thron, Michaiu se determinò a deveni Domnu. Sufferințele erà mari în România, desperația erà si mai mare. Dela Ban pînò la burgèrabul communei n'asteptà de quât un cap demn de màrimea aquellei desperațiuni generali. Popolul român devenisse atunci un popol de heroi: pentru quò am mai dis òre-quând!

«Se petrificà braçul la bendele metallice,
«Și quând într'ênsul bate oçcellul Tyranniei
«Rescapèrà schinteia divin'a Libertàții;
«Apprinde inimi, sufflet: *herou devine sclavul.*»

Popolul român erà mare, curățit si sanctificat prin fócul durerilor, si avèà nevoie numai de un bàrbat brav. Michaiu avù tot curagiul si totà bravura querută. Isi pricepù epocha; nu mai remânea de quât a luà mèsurele cuvenite.

Cadrele ostirilor create de Radu-Negru si de Mircea I existà ânchò; nu remânea de quât a le împlini. Michaiu aflò terrêmul preparat de strèbunii sèi. Posturile nu erà ânchò desființate; capii corpurilor de ostire existà ânchò; iar în quât pentru soldați, la ora venità nu erà necessariu de quât de un appel qua sà alerge tot popolul sub drapellele Patriei.

Michaiu se decisse mai ântêiu a se întellege cu Transylvania și Moldavia. Cu Sigismund Bathory se cunoscea dejà si pòte quò amèndoi se întellessesserò de mai 'nainte (quòci din Transylvania el plecasse la Constantinopole). In Moldavia iarò, Aron începusse a fi satiu de abusurile si neomeniele Turcilor; si pe tyranni nimeni nu'i urrasce mai mult de quât iarèsi tyranni împilați, mai virtos quând aquestia se îmbuibà si încep a avé speranțe de emancipare. Aron erà si el un tyran si voià a se emancipà de sub controlul Turcilor. Michaiu se întellesse cu dênsul si fàcù un legèmênt de ajutóre reciproce. Aquesti trei Domni se decisserò a se întellege si cu Germania si Polonia Drumul erà deschis, pentru quò assemenea întellegeri se mai fàcusserò și înainte. Rodolf, imperatorul Germaniei, promisse allianța pentru scopuri alle salle particulare, si Polonia remasse neutrà, tot pentru assemenea scopuri particulare.

www.dacoromanica.ro

La 8 Noembriu, în prediua anniversarei victoriei cerești, a archangelilor Michael si Gabriel, plenipotenții Transylvaniei și Moldaviei erà dajà în Bucuresci, și pusserŏ jurămêntul din preunà cu Michaiu de a umili orgolliul Turcilor, și de a mântui țerrele de jugul lor.

Beiul turcescu, nu mai aveà acum de quât să arate capilor Romaniei quŏ è Domn în adevĕr al Romanilor, demn de thronul lui Mircea quellui Bĕtrân pe quare se suisse. Adunŏ pe Boierii necorrupți âncŏ de doctrinele Dănescilor, și cu Metropolitul Euthymiu în capul lor, le communicŏ la toți cugetele salle, și cu toții împreună jurarŏ pe românesce curat sprè a mântui Țĕrra și Religia. De aquì înainte tóte se prepararŏ în secret, si la 13 Noembriu 1594 toți Turcii din Bucuresci și din Iasi furŏ supra-prinsi și tăiați în aqueeasi dì. La 15 Noembriu din preună cu scirea fu și ênsusi Michaiu la Giurgiu: arse cetatea, tàiŏ pe Turci, și quâți mai scăparŏ se închisserŏ în fortereță.

II.

Pașa cu doĕ mii.—Rusciucul bătut, Silistra luată.—Mustafa pașà și Bogdan Sassul. — Buzescii bat pe Tătari. — Banii Michalcea și Manta. — Calofirescul la Hîrsova.—Kiraly la Dobrogea.—Gheți la Balcani, pînŏ în Thracia.—Aron la Bender.—Farcaș la Vidin.—Michaiu bate pe Ferhat pașa.—Sinan pașa vine să facă țĕrrele pașalîkuri.

Nu trecŭ mult, si un pasă veni cà din partea Sultanului cu doĕ mii de Turci, prefăcêndu-se quŏ are a negoția cu Michaiu. Aquesta îi pricepù planul, si în prima nópte îl attacŏ și făcŭ un terribil măcel: nici un Turcu nu mai scăpŏ.

In miedul iernei la 1595 în gerul lui Ianuariu, Michaiu trecŭ Dunĕrea, bătù Rusciucul que erà appĕrat de 7000 mii Turci si prădŏ cetatea; trecŭ de aquì la Silistra, o bătù si'i desființŏ fortificațiunile. Scirea ajungênd la Constantinopole, acolo nu putea să crédă nici temeritatea nici răpĕdile victorii și 'naintări alle lui Michaiu.

Pórta, dupŏ prima ei uimire, numì în dată domnu pe un Bogdan filiul lui Ion Sassul que domnisse în Moldavia; îi dette o oștire formidabile. — Mustafa pasà erà în capul ei. — Pe de altă parte se trimisse ordini Khanului Tătarilor spre a întrà în Moldavia cu 30 de mii de ai sĕi. Frații Buzesci esirŏ înaintea Tătarilor, de doĕ ori îi bàturŏ si uccisserŏ pe filiul khanului. Banul Mihalcea si banul Manta bàturŏ un corpu de Turci și de Tătari. Michaiu ținea înainte în contra lui Mustafa-Pașa unde erà tăria inemicului, și trecŭ Dunĕrea din

www.dacoromanica.ro

nuou la 26 Ianuariu, Hordia Barbarilor fu bătută si prădată; Mustafa ensusi cădù mort în luptă. Bogdan scăpò că fugă, și în locul lui Pòrta numi pe un Stephan. Valofirescul bombardà Hirsovà, iar corpul Transylvanilor que venisse sub commanda lui Albert Kiraly, trecù în Dobrogea, luò Istrova, Babà, și alte cetăți. Căpitanul Gheți cu un corp de Români, înaintând pînò la Balcani, acolo attacò pe Sinan-Pașà, îi tăiò ómenii și îi luò averile. De aquì străbătù pînò în Thracia, dominò și prădò tot în drumul sèu, si terròrea lui ajunse pînò în seraiul Sultanului. Din partea sa Aron al Moldaviei luò și devastò Benderul, arse cetatea Albà, și unindu'și ostirea cu a lui Kiraly, coprinse tòte locurile de pe lângò Dunère din partea aqueca. Din Oltenia, Popa Stoica, lăssò altarul, încinse sabia, se pusse în capul Oltenilor, si trecènd Dunèrea, bătù Vidinul. Michaiu bătù în fine pe Ferhat Pașa și pe Tătari que formà corpul quel mai mare al ostirilor.

Naintà răpede Românii; spaima coprinsesse pretutindeni pe Turci. Sultanul Mahomet III vèdù quò resbellul deveni serios, si se determinò a formà o oștire mai numerósà. Peste 200 mii Turcii furò adunați, si în capul lor serasker fu numit terribilul Sinan Pașà (1). Mahomet erà om vendicativ, plin de orgolliu si de mânie, crud că un tigru. Sinan pașà luò ordinì qua în dată să prefacă domniatele în pașalicuri. Candidații de pași venià din preună cu oștirea.

III.

Pretențiunile lui Sigismund Bathory. — Nevoile lui Michaiu. — Michaiu jură, jură ânsè resbunare. — Michaiu resistă la Dunere, și se retrage la Călugăreni. — Lupta. — Victoria. — Retragerea.

Michaiu cum aflò despre aquecastă formidabile expediție, trimisse la alliații sèi Transylvani si Moldoveni, si abiă putù adunà de astà dată 8000 de Români.

In Moldavia se formò un partit de ómeni fără credințe (pentru quò boierii erà mai toți emigrați din causa persecuțiunilor lui Aron). Aquel partit se dicea, cum am dicce, al liberalilor, si qua să pòtà reussi la scopurile lor, se făcurò partisani ai lui Sigismund Bathory; si quând inemicii communi erà la hotarele țèrrei, ei după chipul si assemènarea lor, își allesserò de Domnu un Țigan (1) pe quare îl si făcusserò hatman al revoluționarilor. Numèle aquestui domnu improvisat, pe quând Turcii intrà în țèrrà, se numia Stephan Răsvan. Cu toții în-

1) Se dice quò erà un Neapolitan turcit.
1 Vedi chronica R. Șincai pag. 257.

www.dacoromanica.ro

preună prinserŏ pe Aron, îl trimisserŏ în Ttransylvania, unde a si murit; si cu totii în preuna Ţiganul cu craii Moldavici închinarŏ Ţérra lui Bathory recunoscènd pe aquesta de suveran, si facurŏ qua Domnul Tèrrei adicŏ Ţiganul Răsvan să fiă locotenentele lui Bathory. Aquesta vèdènd pericolul eminent în Romănia, îi veni gust a se facce suveran si în aquecastă ţérră, şi nu promisse lui Michaiu ajutor, dupŏ cum eră legat, de quât daqua îi va închinà si ellu ţérra, si va jurà suppunnere si credinţă că un sudit al lui, sudit al lui Bathory, quare se şi proclamasse rege.

Michaiu se vèdŭ constrîns a se suppune aquellei fatalităţi pe quare quei vechi o numiă *Ananga*, si la quare si dèii se suppunea. Isi înnecŏ amarul, se dette de suppus al lui Sigismund, si mai mult jurŏ vendictă de quât credinţă. Pinŏ să viiă apoi Transylvanii esi cu aquei 8000 de Romăni în aintea Turcilor spre a le împedicà trecerea Dunării. Peste trei deci de dille putŭ a ţinne în locu dincolo de fluviu 200 mii de Turci; si aquestia ar' fi fost împedicaţi si mai mult, daqua pe la Calafat n'ar'fi venit de peste Olt un corp mare de Turci a appucà pe Romăni pe la spate. Michaiu se retrasse în ordine dela Dunàre, si se postŏ la Călugèreni unde, mai venindu'i si alte ajutóre de Moldoveni si Transylvani, putŭ numèrà vre 16 mii. Sinan Pasà protegiat acum de amèndoè pàrţile, construi o punte pe vasse si trecŭ Dunèrea cu tŏtă armata. Credea acum quŏ nu se va mai arrestà de quât dincolo de Transylvania: *Allah* si *prophetul!* resunà peste tot dela Giurgiu pinŏ la Călugèreni. Que erà acum Ghiaurii în aintea hordelor de ianicceari si spahii?

La 13 August ambele armate erà façà în façà la Călugèreni. Bătaica se începŭ. Numèrul Turcilor cădŭ cà o materie formidabile peste Romăni que se credea singuri de striviţi. Michaiu vèdènd terrórea generale, trasse sabia, si se răpedi cà fulgerul între Turci, uccisse cu mâna sa pe Caraiman pasà; bei, agale, soldaţi, càdea unul dupŏ altul în aintea sa si muscà ţèrrina în convulsiunile morţii. Străbătŭ hordia Barbarilor si se înturnŏ înapoi cu tuiul lui Caraiman. Se scie quŏ tuiurile sunt însemnele pasilor, stindardul commandei que è formal de cŏde sau cŏme de cal rosie. Să'si figure quine-va pe herou în fuga mare a cursierului străbătènd ostirea inemică, peste corpuri, peste arme, peste ómeni, avèntându-se peste grămmade de cadavere, spărgènd cete, resturnând tot; cŏma rosie a tuiului semènă un balaur de focu que svolà, un comet răpede que străbătea rèndurile inemicilor. Românii se însufleţirŏ la

www.dacoromanica.ro

aqueastă vedere, și cu tôții strigarô: victorie! și cu toții de o dată se răpedirô că prin instinct; nu mai vêdurô nici un obstacol; resturnarô tot que le sta în ainte, sparserô rêndurile Turcilor, îi pusse pe fugă; unul peste altul dă pe podul dela Câlugêreni si se înnecă în Neajlu. Sinan pașà ênsusi que venià să facă țêrrele Pașalikuri, căduì cu callul dupô pod își sparse capul, și-'și rupse dinții. Turcii era dejà fugiți și respândiți.

Unul din prisonierii Români, profitând de fuga Turcilor, pusse fôcu provisiunii de pulbere; si că un alt Sampson făcù nu a fi strivit ci să svôle în vênt din preună cu un mare numêr de Turci si cu bagagele lor. Nôptea que veni nu mai lăssô pe Romani a 'naintà mai departe. Nu erà apoi nici giganți nici smei; fiă-quare, de 'si-ar fi uccis quâte patru si cinci Turci, nu ar'fi putut a'i uccide nici pe jumêtate. Turcii mai remâssesserô âncô mulți, și Românii decimați erà stătuți cu toții de labôrea ființei si de sudorile de sânge. Ținurô consilliu nôptea, si aflând de ajuns de astà datà quô au luat, cum se dice, apa Turcilor la prima lor încercare si quô le-au dat o lecțiô de a 'naintà cu pasuri mai mêsurate de aqui înainte, se decisserô a se tragge către munți pinô le va veni si ajutorul întreg al Transylvanici, si Moldaviei.

Michaiu îsi trimisse Dômna cu famillia întrêgà la Sibiiu, Iar Ardelenii lui Sigismund que nu făcusserô mai nimicu la Câlugêreni, în retraggere, vêdêndu-se apprôpe de Bucuresci, venirô si prădarô Bucurescii si batjocoririô ômenii sub cuvênt quô tot au să'i prade Turcii mai la urmă, mai bine să ia ei queca que erà să ia Turcii. Ostirea română se retrasse cu Michaiu la Câmpul-Lung, la cetatea lui Negru-Vodă.

IV.

Intrunirea alliaților. — Turcii ocupă capitalele. — Bisericele se prefacu în giamii. — Chrestinii iau din nuou Tîrgovișteа dela Turci. — Ali-pașa prisonier. — Sinan-pașa è allungat dela Bucuresci. — Turcii se înneacă în Dunêre. — Sinan-pașa è pedepsit cu exiliul.

Rêsvan în Moldavia, suppusul si locotenentele lui Sigismund Bathory, dupô que lăssô acolo quâte-và cete de Moldoveni si Transylvani spre appêrarea Moldaviei de Tatari, trecù cu 2400 de pedestri, 800 călări, si 24 tunuri la Sigismund quare adunasse si el 32 mii pedestri, 5000 călări, si 53 de tunuri, si quare se preparà a veni în ajutorul lui Michaiu.

Turcii ocuparô într'aquestea têrra: Giurgiul, Brăilla, Bucurescii, Tîrgovișteа erà în mâinile lor. Sinan pasa declarô țêrra de pasalîk. Pasa guvernator fu instalat; multe biserice din București furô prefăcute în giamii; în locul Crucii

www.dacoromanica.ro

pe turnurile lor luriă deja semiluna. Tîrgovistea și Bucurescii se fortificară din nuou de Turci.

Armata unită a Românilor, Transylvanilor și Moldovenilor, veni înaintea fortereței de lemn dela Tîrgoviste, appărată de garnisonă turcească. Sinan-Pașă cu cei mai mulți ai armatei, se prefăcu quò fuge spre a tragge pe Chrestini la câmp întins, și veni pinò la Bucuresci fără a se luà nimeni dupò dènsul. Armata alliaților prin consilliul bellicu decisesse a luà mai întâiu Tîrgovistea din mâna Turcilor, a'i sparge de acolo, și apoi a 'naintà siguri dela spate. La 18 Octombriu detterò focu fortereței de lemn și o luarò cu assalt, exterminând garnisona turcă, și luând prisonier pe Ali-pașà.

Sinan-pașà cum audi de aqueasta, aflò quò è mai întellept a se tragge la Giurgiu de quât a'si asteptà inemicii la Bucuresci. Lăssò dăr aqui quâte-và mii de Turci decisi, și o minieră de pulbere la mònăstirea Radu-Vodă, quăriia să 'i se dea focu quând va intrà armata alliaților. Alliații iarò aflarò si ei quò era mai bine a urmări pe Sinan fugarul de quât a mai stà prin Bucuresci. Pinò să ajungà la Giurgiu, si de acolo pinò să trécă Dunèrea, Sinan-pașà perdù mai tòtă òstea. Turc peste Turcu dà în calle; peste 6000 de carre lăssarò în urmă; yre o 5000 de prisonieri que ducea cu dènsii furò liberați; aquestia duând drumele Turcilor uccisi, immulțirò armata vingètore. Quând ajunserà Românii la Giurgiu, Sinan trecusse da Rusciuc și restul ostirii turcesci era pe pod. Michaiu pusse quâte-và tunuri a sparge podul si toți fugarii se înnecarò la 25 Octombriu. Sinan uitasse acum quò n'a putut facce din România un pasalik. Isi frângea numai mâinele despre queca que avea să respundà la Constantinopole quând îl vor întrebà que s'au facut aquelle 200000 de Turci. In adevèr quând ajunse acolo fu exilat la Malgara unde si muri de durere.

V.

Bathory și Răsvan se întórnă în Transylvania.—Michaiu și Farcaș bat Vidinul și Nicopole.—Ieremia Movilă ia locul lui Răsvan prin Poloni. —Movilă vingètor uccide pe Răsvan.

Nu mai remassero dupò aqueastă victorie Românilor de quât a se curăți si de Turcii dela Vidin si dela Nicopole. Dupò que petrecù pe Bathory que se înturnă în Transylvania, pinò la Gherghița, si pe Răsvan que se ducea prin Transylvania în Moldova spre a allungà pe Ieremia Movilă, quare ajutat de Poloni îi luasse locul, Michaiu isi îndreptò callea cu

www.dacoromanica.ro

Românii sŏl către Vidin și trecênd Dunĕrea, pe quând generalul Fărcăsanul luà Nicopole, Michaiu luò Vidinul. Românii exterminarŏ pe Turci si din părțile aquellea.

Răsvan trecù din Transylvania cu 4000 pedestri, cu 1000 de călări si ajungênd la Suciava, acolo veni la luptă cu adversariul sĕu Movilă. Infrânt de aquesta, fu prins si îndată tras si în țepă. Răsvan închinasse Țĕrra lui Sigismund; Movilă o închinò la Poloni. Bietul Țigan avù de carnefice pe Movilă. Lui Michaiu Austria îi prepară de carnefice pe italianul Basta.

VI.

Vindicta lui Michaiu—Lui Bathory îi trecù tónele de suveranitate, și îi vine alte tóne de a se lepĕdà de lume—vrea să închine țĕrrele la Némțu—Trimitterea Banului Michalcea la Praga.—Nemții vin la plăcinte, și Bathory își schimbă cugetul: va să abdice în favórea lui Iosica.—Quând ai un amic nebun n'ai de que mai quere o mie de inemici.—Iosica plătesce cu pellea favórea lui Bathory.—Quând vin Turcii, pe Bathory iar îl appucă tónele suveranității.

Ansĕ ómenii cà Michaiu nu per asà currênd. El aveà un compt nedesfăcut âncŏ cu Bathory, nu putea murì pînŏ nu'l va desfacce: jurasse omul credință, si credință de herou, vendictà adicŏ patriei salle si numelui de Român. România, dupŏ positia ei putea să fiă sub supremația Turciei de attunci, nu ânsĕ subt suveranitatea unui Bathory. Que făcusse aquesta? que putere aveà? cu que ajutasse pe Români, quând la 20 Maiu 1595 avea pretenția de a devenì suveranul Românilor si Moldovenilor? Facil a intrà cuivà gărgăuni în cap de suveranitate, a nevoie ânsĕ a da un corpu fumurilor salle. Quine se uità la typul lui Michaiu vede un om quare de n'ar fi putut semĕnà lui Michael archangel, nu s'ar fi làssat quel puțin mai jos de quât Lucifer; unul cà el nu putea să se lasse a remânea un biet diavol de rênd, el que purtà trei-dĕci de victorii pe brațele'i de Alcid.

In Decembriu 1596, Michaiu se dusse cu quâți-và boieri în Transylvania să vĕdà que mai are în cuget Suveranul de Bathory. Vĕdù ânsĕ quŏ tentația de suveranitate a fost avut'o numai quând crà pericolul general al Chrestinilor; acum îi mai trecusse si își pussesse în capu să se facà sânt de viiu, să se lepàde adicŏ de vanitățile lumii. Vrea să abdice da suveranitatea de peste România si Moldavia si ênsusi la Domnia Transylvanici, vrea sà închine aquestă țĕrră la Austria que nu descărcasse nici o puscà. Michaiu se crucì de aqueastă stra-

www.dacoromanica.ro

niă schimbare, și se determinò a luà si el parte la aquelle negoțiațiuni. Quând la 1597 plecò Sigismund la Ferdinand que se aflà la Praga, trimisse și Michaiu acolo pe Banul Michalcea.

Sigismund se învoi cu imperatorul să'i dea Transylvania în schimb pe micele ducate Opol si Ratibor din Sillesia, și pe adaos de 500 mii galbeni. Quând se returnò în Transylvania își schimbò cugetul, disse quò abdică la domnie și învitò între alți nemesi si pe Românul Stephan Iosica que se lepèdasse de românismu și se făcusse chatholicu qua să semene adicò à Ungur.

Comissarii impèratului Rodolf veniserò să ia dupò forme Transylvania. Bathory, cum îi vèdù, iar își schimbò cugetul, și se decisse a se ducce în Sillesia; iar pe Iosica îl lăssò în mâinile Austriacilor, si aquestia îl arrestarò la Satu mare (Maiu 1598).

Nu mult dupò aqueasta în August se respândì nuvella quò vin iar Turcii. Sigismund attunci vèdènd pericolul general, iar fu appucat de tònele suveranitàtii. Veni în Transylvania adunò magnații la Turda si se proclamò din nuou domnu al Transylvaniei. Trimisse apoi la Michaiu însciințându'l să 'și adducă a minte de juràmèntul de suppunere si să 'l recunòscà iar de suveran. Michaiu respunse quam pe picior, quòci avea d'a face cu Halil-pasà al Vidinului si cu Meemet pasà al Durostorului, se occupà cu dènsii pinò îi bătù. Purtarea lui Sigismund întărîtò pe Rodolf si neavènd cu que să 'și scòță focul pusse de uccisse pe Stephan Iosica que se aflà închis în mâinile ómenilor sèi. Quând are quine-va un amicu sau protector nebun n'are de que să mai caute inemici. Iosica plàti cu capul favórea lui Bathory.

VII.

Alte tóne vin lui Sigismund.—Cardinalul Andreiu Bathory.—Daqua cardinalul s'a făcut pașă, să se bată cà un pașă. — Cardinalul se bate da iesuit.

Alte tóne îi mai veniră lui Sigismund în 1599. Chiemò pe vèrul sèu din Polonia, pe cardinalul Andreiu Bathory, îl pusse să 'și schimbe sutana în attilà si rasa în contes, si îl făcù domnu în locul lui. Transylvanii qua să scape de un om așà de schimbàtor, jurarò credință càlugèrului. Sultanul profità de aqueastà schimbare si luò pe Cardinal sub protecția sa. Andreiu Bathory trimisse la Michaiu si querù a'si ținne legàmèntul que făcusse cu Sigismund. Michaiu îi respunse quò aquel Je-

www.dacoromanica.ro

gĕmênt 'l-a rupt ênsuși guvernul Transylvaniei. România se umilisse spre a umili pe Turci; Transylvania singurà devenind un pașalik al Turcilor, are sà astepte dela Români queea que au pàtit tòte pașalìkurile turcesci. Daqua cardinalul s'a făcut pașă, sà se astepte la resbel, și sà cate quel puçin a se bate cà un pașà, iar nu cà un călugĕr. Andreiu vĕdù quò è mai bine a se batte da iesuit. Se încuserì cu Ieremia Movilà al Moldaviei și se legò cu dênsul în contra lui Michaiu. — «Vor càdea amêndoi» disse Michaiu quând audi de aqueastà alliançà. Se preparò darò de resbel.

VIII.

Campamentul dela Ploiesci.—Jurămêntul ostirilor.— Michaiu ia Brașovul și 'naintează către Sibiiu.—Andreiu Bathory quere pace. — Michaiu dă semnalul de resbel.

La 13 Octombriu 1599 adunò òstea României la Ploiesci, querù tutulor Boierilor și soldaților jurămêntul de credință quò vor 'naintà ori unde le và commandà sà mĕrgà. Lui Banu Adrian si lui Radu Buzescu le dette commanda ostirilor Bănatului, și le ordonò sà se adune si sà astepte la Rômnicul Vâlcei ultimele ordini.

Quând veni timpul departului, spre a nu'si da încò planul pe façà, disse quò òstea are a trecce prin Transylvania cu voiea Cardinalului, în ajutorul imperatorului Rodolf.

Intr'aquestea Cardinalul fiind om de lume strînsesse o adunare generale la Alba-Iulia (Belegrad); si pe quând erà dat cu totul plăcerilor cà un pașà turcu, Michaiu trecù Carpații drept în midlocul Sĕcuilor, quàror le proclamò libertàțile usurpate si'i învitò la arme. Quând ajunse în regia Sassilor, le spusse quò vine în folosul imperatorului Rodolf, que erà objetul lor de predilecțiò si de credința, si quò se ducce a dà jos pe Cardinalul que a închinat țĕrra la Turci. Ast-fel luò Brașovul și 'naintò către Sibii.

Andreiu Bathory audind pe neasteptate de întrarea si de appropierea lui Michaiu, trimisse soli înaintea lui si ii querù pace. Michaiu reținù solii și își urmò drumul înainte. Attunci dette de scire Banului Adrian si Buzescului a trecce cu òstea lor pe la Turnul Rosu. Ostirile Olteniei si României se întâlnirò la satul Talmaciu, o postà de parte de Sibii.

Andreiu mai querù pace; Michaiu quând veni appròpe de Sibii, declarò pe Andreiu de sperjur, de închinat la Turci, si quò cà pe un criminal de înaltà trădare il iartà, de và revesti din nuou rasa si se va returnà în Polonia, dupò que va rechiemà în

www.dacoromanica.ro

locu'i pe Sigismund. Cu legea si cu tractatul în mână Michaiu voi să rumpă tractatul lui Sigismund que umilisse atâta pe Românii în ḑillele lor de nevoie si de tribulaţiuni.—Cardinalul mai cercò o dată şi trimisse pe nunţiul apostolicu Malaspina a fi solitor de pace si a facce pe Michaiu sà nu quérà atâta pe quât Cardinalul nu putea dà bucuros. Michaiu reţinù pe Cardinal şi dette semnalul de resbel.

IX.

Bătaiea dela Selimberg. — Tunurile Ungurilor răsbescu pe Români. — Michaiu le deşteaptă curagiul.—Polonii se dau prinşi. — Bathory fuge. Victoria Românilor.

In 28 Octombriu 1599 începù bătaiea pe câmpul dintre Sibii si satul Sellimberg. Andreiu Bathory avea o bună artillerie şi 9000 de militari. Michaiu avea acum 30 de mii de Români. Se luptarò dela 10 ore de dimincaţa pinò în nópte fărò a se decide victoria. Ungurii făcea mare rău Românilor cu tunurile, si'i pusserò în derută. Atlunci Michaiu lovì cu sabia pe unul din căpitanii sĕi: «Staţi loculuĭ miscilor!» strigò de o dată Michaiu. La vocea lui stau cu toţii, reiau curagiu si se răped disperaţi. Polonii que crà cu Ungurii se speriă si trecu în partea Românilor qua să nu fiă uccisi; commandanţii Ungurilor cadu prinsi. Cardinalul Andreiu, vĕdêndu-se bătut, ia fuga prin munţi si selbe spre a se refugià în Polonia. Transylvanii, vĕdêndu-se fărò căpitani, fărò domnitor, se respândescu si lassă câmpul bătăiei cu 32 tunuri si cu tóte muniţiunile în mâinile Românilor. Peste 2000 de ómeni căḑurò din amêndoĕ părţile în ḑioa aqueea. Victoria rĕmasse a Românilor.

X.

Dieta proclamă pe Michaiu Domnu al Transylvaniei.—Un Secuiu uccide pe Andreiu Bathory.— Săracu Popa.—Solii Austriei.— Visita şi pretenţiunile ridicole. — Răspunsul lui Michaiu.

Aqueastă victoriă făcù pe magnaţii Transylvaniei a se adunà în Alba-Iulia la 1599 Noembriu 20 si a proclamà pe Michaiu de Domnu al Transylvaniei. La 1 Noembriu heroul dela Călugĕreni, Domnul Românieĭ intrò cu triumf în Alba-Iulia cà Domnu al Transylvaniei. Cardinalul Andreiu în fuga sa, fu uccis de un Sècuiu la quare querusse ospitalitate, în pădurile dintre Transylvania si Moldavia. Capul i se addusse la Michaiu quare lăcrèmò quând îl vèḑù, si printr'un suspin disse: *săracu Popa!* Uccidĕtorul fu dat în judicată si condamnat la mórte cà un violator al ospitalităţii.

www.dacoromanica.ro

Nimicu mai ridicol cà visita que avú dupò aqueasta Michaiu cà Domnu al Românici si al Transylvaniei. Imperatorul Rodolf trimisse commissari sà felicite pe Michaiu. Turcii la ast-fel de împregiurări trimit daruri frumóse. Austria trimisse o multime de *vorbe* frumóse si un titlu de domnu ereditar al Muntenici. E facil a dàrui quine-va din alle altora. Par' quò tèrra Românilor crà tèrra lui Rodolf qua sà o dànuiascà lui Michaiu si descindentilor aqestuia.—Apoi ordonò lui Michaiu sà èsà din Transylvania si sà reintre în Muntenia spre a batte pe Turci în locul Austriei, quò îi va trimitte si el bani si ostire. Austria cà tot daùna voià sà se batà altii în locul ei.

Michaiu se consultò cu boierii; si dupò consiliul lor respunse commissarilor: quò dreptul de Domnu al Transylvaniei l'la dat si sabia si adunarea magnatilor aquestei terre. In quât pentru Muntenia, Majestatea sa n'are nici un drept a o dàrui nimului nici cususi provisoriu; iar în quât pentru bani, în adevèr quò'i astèptà; pentru quò alt-fel îsi va întòrce armele în contra imperatorului, si îi va aràtà quò nu'i lipsescu nici bracele, nici armele, nici banii.

XI.

Iar îsi schimbà cugetul Sigismund Bathory. — Ieremia Movilà instalà în Romania de domn pe frate sèu Simeon. — Michaiu allungà pe Ieremia-- Moldovenii proclamà pe Michaiu de Domnu.—Solii Austriei, Solul Turciei la Alba-Iulia.

Sigismund Bathory n'avea nevoie de multe qua sà 'si schimbe cugetul. Indemnat de Turci, de Poloni si de Ungurii refugiati sà nu lasse Transylvania, intrò în Moldavia si se unì cu Ieremia Movilà. Aquesta pe quând Michaiu se allà cu ostirea în Transylvania, intrasse în Romania que erà în rèpaos, si cu fortà instalò aqui de Domnu pe frate sèu Simeon Movilà.

Cum audi de aqueasta Michaiu, intrò în Românìa, allungò pe Simeon, intrò apoi în Moldavia; si în lupta que avù cu Ieremia, ostenii Moldoveni; cum veni în faca fratilor lor Români, de o datà strigarò cu totii: Sà tràiascà Michaiu Domnul Moldaviei! Movilà delàsat de toti, scàpò cu fuga în Polonia.

Michaiu recunoscut de Domnu si al Moldaviei, îsi dette titlu de aqui în ainte: « Domnul Romaniei, Transylvaniei si Moldaviei, etc. » Compuse un guvernu provisoriu de patru boieri Moldoveni, le lassò frènele guvernàrii în mànà, si trecù cu ostirea în Transylvania la Alba-Iulia.

Aqui venirà din nuou commissari dela Rodolf. De astà

www.dacoromanica.ro

dată cu daruri, cu titlul de consiliar al imperiului, de Guvernatoral Transylvanici. Austria vrênd nevrênd vrea să procopsească pe Michaiu. Tot atunci veni si din partea Sultanului un commissar cu daruri și semne dedistincțiò si considerațiò. Il împresurasserò *musterii* pe Michaiu. Commissariloraustrieni nu le plăcù aqueastă visită; iar Michaiu le disse să nu le fiă cu supperare; pentru quò cu cugetul cu quare 'i-a trimis pe domnialor Impĕratorul, tot cu aquellași cuget a trimis și Sultanul pe omul sĕu.

INSEMNARE.

Tóte mișcările au ascinderea si descinderea lor. Aqui fu puntul quel mai culminant al gloriei lui Michaiu; de aqui înainte începù a declină si faptele aquestui om extraordinar din preună cu simtimentele și cugetele salle. Tot ânsè que è mai rèu este quò din preună cu dênsul declină si ómenii quàror el erà capu si exemplu, si cu ómenii din preună declină si epocha lor. Că historici catà să descriem faptele. Michaiu dupò atâtea fapte mari, a commis o errórc; si errórea sau gresala în politică si în resbel è mai mult de quât o crimă; pentru quò crima face rèu la indivíde; errórea unui căpitan ânsĕ sau a unui om de Stat perde națiuni.

Quând Michaiu întrò în Transylvania, Sècnii, dupò cum s'a vĕdut, îl urmarò spre a'si vèrsà sângele d'alăturea cu dênsul. Pentru que? Pentru quò le-a promis libertățile que li se usurpasserò de nemeșii feodali. S'a vĕdut âncò quò Ungurii o mare parte furò cu dênsul, si o mare parte iarò în contra lui. Pentru que iarò? Pentru quò unii aflà folos în aquea prefacere, si alții se vedea attacați în interesele lor quelle mai vitali. Românii iar din Transylvania, fiind partea împilată, nu vèdurò nici un semnu de usurare; Michaiu 'și-a fost addus a minte de Sècui; si pe Români îi trecù cu vederea.

Mare parte apoi din Transylvania din diverse naționalități, avênd a se plânge îndelung de abusurile papali sau alle sacerdoților privelegiați, furò nevoiți a protestà, adoptând alte confessiuni. Michaiu, aquestora nu numai quò nu le promisse nici o consolațiò, ci fu răpede întru a uccide pe toți protestatorii, dupò inspirația episcopului catholicu Napragi, que'i qualificà de eretici; si ar fi făcut'o, daqua nu'l-ar fi exortat în numele Biblici Demitriu Archiepiscopul orthodox cum si Radul Buzescul.(*) Apoi de si n'a uccis Michaiu pe protestatori, a ordonat ânsè să le închidă templurile, si 'i-a

(*) Vedi Chronica lui Șincai, Tomul I, pag. 276, 277, și 278.

www.dacoromanica.ro

persecutat fórte aspru. — Sassii apoi, afarò de confessiunile lor, ci nu putea fi cu Michaiu, dequât pinò quând il credurò quò era un instrument al lui Rodolf; în dată însĕ que Rodolf începù a'l prepunne și a'l observà prin Basta, Sassii începurŏ a'l urrì și pentru imperatorul Rodolf si pentru depràdările que se comissesserŏ în multe din communele lor. Pe lângò aquestea dorobanții lui Michaiu avurò tòtă licența spre a committe mari abusuri de putere prin commune de ori-que naționalitate. (*)

Pe que mai putea a se întemeià Michaiu de quât pe elementul pur din țérra română, pe boierii ci que erà officerii lui si adevèrații conservatori si appèràtori ai libertàților Națiunii? pe ostenii lui cu un cuvênt. Michaiu însĕ în quât pentru țerra română făcù un asedèmênt și declarò pe toți sătenii lipiți de mosia pe quare se aflà fià-quare: din òmeni liberi îi declarò servi, proprietatea altuia; în locu de a înàltà numele de *Român*, îl degradò pinò acolo în quât să deviià synonym cu *sclav*. Iobàgia feodale dela dênsul datò în Românìa, si ținù peste un secul.

Michaiu putù să aibà în partea sa o mânà de curtesani adulàtori, quàte-và sute sau si mii din quei de schòla Dànesci-lor que se dicea ciocoi; însĕ aquestia tot-d'auna au fost codaci si sunt pe atâta de poltroni pe quât sunt si de *intriganți*; aquestia neavênd credință, n'au nici devotament si heroism. Que avea să mai astepte aquei soldați români quând la resbel n'avea nici un cămin să mai appere, si quând dela resbel nu'i mai aștepta a casà de quât servitutea? — Metropolitul apoi, Episcopii si aquei Buzesci pe quari îi vèdurŏm quò au appèrat cu atâta ardóre în numele Bibliei si au scutit dela mórte pe nisce străini protestanți, cum òre nu avea să appere pe Români, pe frații lor de arme dela o servitute necunoscută în historia Românilor. Eatò causele que addusserò atât de ràpede pe Michaiu pe clina càderii. Nu'i mai remasse nici un amicu de quât curtesanii intriganți; și unde nu è virtute nu è amicie.

---

* Vedi idem Șincai, pag. 281 și 282.

www.dacoromanica.ro

XII.

Complot în contra lui Michaiu. — Michaiu perde bătaica la Mirislou. — Dómna arrestată. — Baba-Novak ars de viu. — Polonii în Moldavia. — Michaiu perde bătaica la Seret. — Polonii în Tîrgoviște pun Domn pe Simeon Movilă. — Michaiu și Buzescii sunt bătuți la Argeș de Poloni.

Capii Ungurilor vèdèndu-se amenințați la viață, attacați si împedicați în credințele lor, complotară a se desface de Michaiu. Pe de o parte se adressară la guvernul Poloniei querènd a le trimitte pe Sigismund în Transylvania si a ajută lui Ieremia Movilă a se restabili în Moldavia și a se armă în contra lui Michaiu; iar pe de alta, spre a fi mai sicuri de reușită, se înțellesseră și cu Basta generalul ostirii austriace que, că rival și inemicu al lui Michaiu, erà trimis mai mult spre a'l observà si paralysà de quât spre a'i fi de ajutor. Promisseră în fine quò se vor supune imperatorului Rodolf, și quò lui Basta îi vor offeri guvernul țèrrei numai să scape de Michaiu.

Adunați cu toții la Turda, si assicurați de nuoele ajutóre de quare se procurară, se determinară a facce o opositiò tare și de față lui Michaiu; si quând doi boieri venirò din partea aquestuia spre a'i exortà la ordine, ei îi detterò afarò cu rușine din adunanță, dând cu aqueasta semnalul revoltei.

Ungurii din preună cu ostirea lui Basta se pusserò la satul Mirislou, si Michaiu cu ai sèi se asedò pe câmpia Mureșului. Bătaia fu așà de cruntà în quât 11 mii de Români remasserò pe câmpul luptei. Michaiu se retrasse la Alba-Julia, si de acolo, prin Brasov trecù în România. Pe Dómna cu tòtà familia lui Michaiu o arrestarò vingètorii la Făgăraș; iar pe unul din generalii lui quei mai buni pe Baba-Novak, cum și pe un preot sèrb a nume Saski, dupò decisia dietei pusserò de'i arserò de vii în piața Clausemburgului.

Quând Michaiu ajunse în țèrrà, audi de tòte aquestea si quò în Moldavia generalul polon Zamoicky intrasse cu ostire mare. Michaiu se pusse în capul ostirilor que le-a fost lăssat în Țèrrà sub commanda filiului sèu Pètrascu, si veni în Moldavia spre a întèmpină pe Poloni. Aquestia fiind mai numerosi învinserò pe Români que erà cu totul descuragiați si nu se mai puté batte cà mai nainte. Michaiu perdù bătaica lângò Seret, si se înturnò prin regiunea Sècuilor în Țèrrà spre a'și adunà alte puteri. La Tîrgoviște lăssò pe filiul

www.dacoromanica.ro

seu Nicolae si pe fratii Buzesci, si trecu Oltul qua in Craiova sa'si adune ostire nuoa.

In lipsa lui, Polonii 'naintarŏ spre capitalĕ, fărŏ a le stà nimeni în contra. Filii Popolului soldații n'avea que să mai appere, pentru quŏ erà condamnați la servitute. Polonii pusserŏ domn pe Simeon fratele lui Ieremia Movilà, si începurŏ a prădà țĕrra. Buzescii, que suppĕrați pe Michaiu pentru asservirea Românilor, lăssasserŏ să 'nainteze Polonii, vĕdĕnd purtarea lor, trecurŏ la Michaiu spre a adunà quât mai curênd ostire în Oltenia, si se întorserŏ în contra prădătorilor. Lângŏ Arges la 23 Noembriu, Românii venind în luptà cu Polonii, perdurŏ bătaica. Nimeni nu mai avea curagiu nici în sine nici în viitor, quŏci communele devenisserŏ sate, burgĕrabii devenisserŏ sbiri ai cetățenilor, colloniele militare alle lui Radu-Negru si Mircea I devenisserŏ nisce tĕrrĕmuri de turmente și de servitute. *Român* vrea să dică *serv*.

XIII.

Michaiu trece la Rodolf, și dă în cursă.—Michaiu se numesce guvernator al Transylvaniei.—Invidia lui Basta.—Victoria lui Michaiu la Goroslou.—Fuga lui Sigismund.

Michaiu strîmtorat de tŏte părțile, se decisse a allergà la Rodolf al Austrici, luŏ cu sine pe banul Michalcea, și la 25 Decembriu ajunse la Vienna unde fu însciințat din partea lui Rodolf să viiă a'l întĕlni la Praga. Acolo se întellesse cu imperatorul, sau mai binc, ministrii austrieni addusserŏ pe Michaiu să nu mai întellégà de acum înainte de quât așà cum venià bine intereselor cabinetului lor. Heroul decădut, făcu că tot omul que stă să se înnecce si se appucă, se accată cu amêndoĕ mâinile si de spini si de ênsuși pĕrul sĕu cu quare cu el cu tot se affundă. Michaiu erà în cursă.

Veni apoi scirea la cabinet, quŏ Ungurii s'au dat în politica Turcici si Polonici, abandonând cugetul de a se închinà Austrici, quŏ Sigismund a intrat în Transylvania cu intențiuni de a o închinà Turciei, si quŏ Basta, de unde astepta a se numì guvernator al Transylvanici, abià scăpŏ cu fuga de acolo, trecĕnd la Hustu. Avea necessitate acum Austria de un om activ si întreprindĕtor, de un omu quare servindu'i, să crédà quŏ îsi serve propria sa causă. Michaiu erà omul aquella, quŏci el avea sete de resbunare, el avea nevoie de a se realță. Austria îi dette 100 mii galbeni spre a se preparà de luptà, îl numì guvernator al Transylvaniei, si qua să fiă sigur de quâto el promitea, îl îndatorŏ a se împăcà cu Basta, cu Basta inemi-

www.dacoromanica.ro

cul său, cu Basta quare el intrigà de a se facce guvernator. Invidios că o ienà, Basta rugi că un tigru strèpuns quând audi de trimitterea lui Michaiu cu bani si cu putere, și de numirea lui că guvernator; îndatorat însè de guvernul sèu a se împàcà cu Michaiu, îsi înnecò urra si ori-que ressimtiment, si se decisse a'si resbunà.

Michaiu quând ajunse în Ungaria la commandantul Ferdinand Gonzaga, aquì la masà din ordinile lui Rodolf se allò si Basta; Gonzaga îi împàcò adicò si'i fàcù a'si dà mâna unul altuia. Basta întindèndu'i mâna, pare quò 'i-ar fi dat arvunà de mòrte.

Michaiu dupò aqueasta se pusse în capul unei ostiri austriace de 10 mii pedestri si de 8 mii callàri (aquestia erà Germani, Unguri, Romàni si Casaci), si plecò în contra Transylvanici, avènd si pe Basta cu sine, cald și fòrte sincer inemicu. Michaiu commandà o colònnà, și Basta alta. Ostirea Transylvanà, cumpusà de 25 mii òmeni sub commanda lui Moyse Sekeli îi asteptà la Goroslou, si asteptà si pe Turci în ajutorul lor. Bàtaica se fàcù la 3 August 1601. Transylvanii fùrò înfrânti, si Michaiu allungàndu'i îi fàcù a perde vre-o 10 mii, cum și 45 tunuri. Iar Sigismund fugi la Movilà în Moldavia.

XIV.

Pretexte și accusări. — Complot. — Intrarea perfidă. — Assassinatul. — Purtarea infamă.

Dupò victorià, militarii începurò a pràdà si a facce cum de pretutindeni sà viià plàngeri. Basta, quare singur învità la excese pe militari, accusà pe Michaiu; aqueasta quare din experiență învètasse sà țiià în frèu licența militarà, accusà pe Basta. Urra ferbea dejà de mai 'nainte; din aqueste assupriri se începù cèrta. Fià-quare avea în parte împurterniciri dela imperatorul a avè commanda supremà; fià-quare pretindea sà lià capul quellui lalt. Cabinetul Austrici preparasse dejà prin assemenea mèsure terrèmul discordiei. Certele acum ajunsesserò în culmea lor. Michaiu se allà commandând ostenii austriaci, si pe quând la 19 August 1601 se afla în campament pe colina que dominà peste càmpul Turdei, si se occupà pe de o parte a convocà generala adunare a Transylvanici, iar pe de alta a se ducce spre a 'si liberà familia, fòrte de dimineațà îsi vèdù tinda încongiurată de Valloni si de Germani trimisi de Basta; în capul lor erà Iacob Beauri. Michaiu eși în aintea lui a'l întèmpinà, și quând erà sà reintre în tindă, învità

www.dacoromanica.ro

pe Beauri de curtesie a intrà în ainte; aquesta se scusó dicênd: *nu se póte: Domnul meu înainte.* Michaiu appucò înainte, și perfidul càpitan pe la spate ràpede si așà de tare îl străpunse cu alebarda în quât de o palmà esi aqueasta de queea laltà parte în pept; un alt Vallon împuscându'l apoi, îi dette lovitura de grațiă. Dupò aqueasta, Vallonii tăiarò capul Heroului si spre batjocurà îl pusserò pe cadaverul unui cal, pe quare stette trei dille. Corpul se îngropò acolo pe collina Turdei (1), iar capul i se adduse mai târdiu dela cathedrala din Alba-Iulia si se depusse în Mònastirea Dealului la Tirgoviste. Qua sà 'si facă quine-va o idee despre starea de civilisațiò a Românilor din aquei timpi, fărò a se uità la constituția lor, nici la Domnii poeți cà Petru Cercel, n'are de quât sà compare purtarea lui Michaiu la mòrtea si immormêntarea lui Andreiu Bathory, cum si purtarea Metropolitului si a Buzescilor, la invitarea Episcopului catholicu de a uccide pe Protestanți, cu purtarea barbarà si neomenòsà a Nemților si Uugurilor dupò mòrtea lui Michaiu. Rusine eternà și lui Basta si Domnului sèu Rodolf.

XV.

Banul Michalcea executat.—S'a suppèrat mult Imperatorul Rodolf de mòrtea lui Michaiu, ânsè 'i-a mai trecut.—Nu è mărire unde nu è virtute.—Comparațiò între Vlad V și Michaiu Bravul.

Banul Michalcea fu si el arrestat si executat mai la urmă. Impèratorul Rodolf, quând audi de aqueastà împregiurare, se suppèrò fòrte tare assupra lui Basta, si așà de tare

1) Nu se scià unde s'a îngropat corpul lui Michaiu-voda pînò la annul 1845. Attunci s'a întêmplat a mè ducce în Transylvania, pînò la Clausemburg. Inturnându-mè de acolo în companie cu D. N. Bibescu, cu un professor zugrav Romàn din Sibiiu, și cu D. Delbelovici, audirôm quò s'a aflat mormêntul lui Michaiu vodă de un pàstor pe colina Turdei. In drumul nostru vre-o patru trăsure ne abăturòm a visità aquel locu. Vèdurôm un sarcofagu sau sicriu de pétră assemenea și la styl și la mărime cu quel din St. sava que s'a aflat peste Olt. Coperitura îi erà spartă de securea aflătorului que credusse quò află o comóră; în întru nu erà nimicu. Quare este proba, întrebaiu eu, quò aquì a fost îngropat Michaiu Bravul? D. Delberovici îmi respunse. Proba este 1-iu quò într'ènsul s'au aflat ossèminte de om fărò capu, și 2-lea quò s'a mai aflat un lanț de aur, o sabie și un innel; pe sabiă erà scris *Michael*, și pe innel inițiala M. Lanțul și ossemintele le-a luat comitele Teleki și le a depus în Museul seu; sabia a compèrat'o càpitanul de Husari Copcea. Iar innellul îl possede deputatul din Sasebiș que se numesce Tindar. Din aqueste persòne mai târdiu am vèdut numai pe D. Tindar, quăruia 'i am dat o visită în adins la Sasebiș, și quare a avut bunètatea a'mi arătà innellul, și m'a assicurat și mai mult de aqueastă împregiurare. I. H.

www.dacoromanica.ro

în quât îi trecù numai de quât suppĕrarea, si lăssò pe Basta guvernator al Transylvaniei. — Familliа lui Michaiu remasse captivă, unii ḑicu quŏ a fost dusă în Crimeea la Tatari.

Lui Michaiu contimporanii si posteritatea îi detterŏ numele de *Bravul*, nu ânsĕ și de *quel Mare*. Nu è Mărire unde nu è Justiție si Virtute.

Communele dela dênsul înquà furŏ numite Sate, si locuitorii satelor remasserŏ *Români* adicŏ *servi* dupŏ limbagiul ciocoismului de attunci, și nu se liberarŏ de quât peste 120 de anni.

Michaiu a domnit opt anni. In Domnia lui a edificat Mŏnăstirea numită Michaiu-vodă.

Aqueastă domnie de opt anni plină de atâtea victorii închiee singură o epochă, epocha lui Michaiu, epochă fórte mare din partea Națiunii, epochă a unui popol de heroi, comandați de un destructor al quellor mai frumóse și liberali instituțiuni.

De va comparà quine-và bravura si crudimele lui Vlad Ţepes cu alle lui Michaiu Bravul, Ţepeș a fost crud qua să curĕțe Romania de inemicii ei din întru si din afarŏ, s'o moralise, si qua posteritatea să afle, cum aflò Michaiu, ómeni liberi spre a o appĕrà. Michaiu făcù atâtea bătăi si bravure cu ómenii preparați de vechile instituțiuni, însufflò terrórea în Turcia si Trausylvania, qua pînŏ în quelle dupŏ urmă quând se credea mai tare, să dea o lovitură vechilor instituțiuni, si din filiul fiă-quăruia soldat si sătean să facă un iobag (*) România nu mai avù de aquì înainte osteni, ci mercenari străini. Ţepes preparò o epochă cà a lui Michaiu, iar Michaiu preparò o epochà cà a beilor din Phanar. Domnii que venirŏ dupŏ dênsul, nu se mai servirŏ de quât cu mercenarii, pînŏ quând bătuți de Turci, sfîsiați din intrigele din întru, ajunserŏ a dà domnia pe mâna străinilor.

(*) «Quare pe unde va fi aquella să fiă *român* vecinicu unde se va aflà» ḑice Michaiu în asșeḑĕmêntul sĕu citat de Radu Mihnea în chrisobulul aquestuia din annul 1613, Apriliu 24.

www.dacoromanica.ro

EPOCHA A ŞESEA.

I.

Simeon Movilă se allungă. — Radu Şerban Bassarab. — Constantin Movila. — Radu Mihnea. — Gabriel Bathory Stephan Tomşa. — Beclian. — Alexandru-Elie şi Phanarioţii. — Mehedinţénul şi Capitan Busdugan.

In România erà dejà Domnu Simeon Movilă şi ţérra sufferià din excessele adunăturelor lui de militari. Fraţii Buzesci venirŏ de peste Olt cu oştire şi allungarŏ pe Movilă. In adunarea generalĕ apoi boierii allesserŏ pe Radu-Şerban-Bassarab. Aquesta restabilì ordinea şi pacea, de şi se aflà între doĕ puteri rivale, întreTurcia şi Austria.

Ieremia Movilă venì a batte pe Bassarab, şi fu bătut şi respins, şi pînŏ murì nu lăssò în pace pe Şèrban. Dupŏ mórtea lui Ieremia, îi urmò filiul sĕu Constantin Movilă, si în Transylvania fiind domnu Gabriel Bathory, aquesta la annul 1610 intrò în România în contra lui Şĕrban spre a'şi resbunà de quelle întĕmplate în ţillele lui Michaiu Bravul. Şerban fiind supraprins, ale gò în Moldavia şi cu ajutor dela Constantiŭ Movilă venì şi allungò pe Radu-Mihnea filiul lui Mihnea turcitul que venisse cu firman dela Pórtă în locul lui. Apoi trecù în Transylvania şi bătù pe Gabriel Bathory. In aquea bătaie căḑurŏ morţi peste 6000 Unguri, cum şi din Romăni peste 4000 .

La înturnarea lui Şerban în ţérră, iar afflò pe Radu-Mihnea cu óste turcească, şi venind la luptă cu dènsul la hotare, Şerban perdù bătaia. Ne mai avĕnd speranţe de domnie, se retrasse cu famillia la Vienna unde şi murì. Căderea lui Şerban trasse dupŏ sine şi p'a lui Constantin Movilă. Pórta numì în locul lui pe Stephan Tomşa, om crud şi tyran. O assemenea schimbare se făcù şi în Transilvania; în locul lui Gabriel Bathory se pusse Gabriel Beclian.

Radu-Mihnea a fost om crud şi rapace, şi aquest viţiu îl făcù a împlea ţérra de Phanarioţi spre a stórce cu dènşii pe Romăni. Ellu domnì în doĕ rĕnduri întreschimbăndu-se cu Alexandru IV-Elie. La mórtea lui s'a aflat un million de galbeni, din quari Pórta a querut dela filiul sĕu decima, adicŏ 100 de mii.

Alexandru Elie adaose şi el o mulţime de Phanarioţi que usurparŏ drepturile Românilor. Paharnicul Lupu Mehedinţeanul şi Căpitan Busdugan se scularŏ în contra lui şi a Phanarioţilor. Pe aquel timp se aflà şi în Moldavia domnu impus un Gaspar Gratian, străin şi de naţiŏ şi de religiŏ. Drumul beilor străini începusse dejà a se facce.

II.

Matheiu Bassarab. — Vasile Lupul. — Spătarul Michaiu la murii Viennei. — Intrecerea intre Matheiu Bassarab şi Vasile Lupu in fapte bune. — Mercenarii nu sunt oşteni. — Revoltele lor.

Dupŏ Alexandru Elie, Pórta trimisse pe Leon Tomşa filiul lui Stephan Tomşa din Moldavia. Aquesta fiind crud şi tyran cà tatăl sĕu, Boierii de peste Olt, Albanul, Gorganul, Coţofeanul, Predescul, Filişanul şi Mitrea, se scularŏ assupra lui şi allesserŏ de Domn la 1633 pe Matheiu Bassarab din satul Brâncovenii. Tot pe aquel timp allungarŏ şi Moldovenii pe tyrannul lor şi pusserŏ în locu'i pe Vasile Lupu.

Matheiu şi Vasile ar fi putut facce mult bine ambelor domniate de ar fi fost în bună înţellegere. Ansĕ Vasile, pe lùngŏ multe qualităţi bune, avea şi un mare defect, invidia imită cu o mare dose de

www.dacoromanica.ro

astuţiă. De trei ori deschisse resbel lui Matheiu, şi de trei ori fu bătut, mai vîrtos la 17 Maiu 1653 la Finta lungŏ Gălbeniţa (Ialomiţa) unde Vasile şi ginere-sèu Timus abià scăparŏ cu fuga şi nu mai resufflarŏ de quât la Gallaţi. Matheiu luŏ aquì o plagă seriósă la picior de quare sufferì în delung.

Matheiu a fost bun amicu cu Georgiu II Racoţi şi 'l ajutò în resbellul que aquesta avù cu Austria. Principele I. Kemeni scrie quŏ Matheiu Bassarab a trimis lui Racoţi un contingent de 6000 curteni sub commanda spatharului Michaiu, quari ajunserŏ pînŏ la murii Viennei.

Matheiu Bassarab într'o domnie înţelleaptă de 21 anni făcù multe bunuri în Romănia: fondò schóle pentru limba română, latină şi hellenică, pusse a se traducce cărţile Bisericei în limba Patriei, stabilì bibliotheee, edificò mŏnăstiri şi spitaluri; ellu mântuì naţionalitatea prin allungarea limbei slavone. Pe quând Typographia erà persecutată în Europa de papisti că o invenţiŏ din iad, Matheiu o întrodusse în Romănia şi pusse a se typărì traducţiunile şi cărţile în limba Patriei. Pe lângŏ aquestea, pusse a se facce o condică de legi, încurajò agricultura şi commerciul. Vasile Lupu quât domnì nu pregetò de a se întrecce cu Matheiu în assemenea bine-faceeri spre cultura şi înaintarea Moldaviei.

Ori-que ar fi făcut ânsĕ quine-va erà un rĕu radical pe quare nu'l putea stîrpì cu facilitate. Dela aşedĕmêntul lui Michaiu, naţia nu mai avù soldaţi appĕrători, ci nisce mercenari străini şi resturile unor dorobanţi privelegiaţi que ajunsesserŏ că nisce pretorieni în timp de pace, şi quari la resbel neavênd que appĕrà mai adesea abandonà câmpul. Între boieri iarŏ, pe lângŏ smorfurile feodali introduse de Michaiu, se mai întrodusserŏ de Phanarioţii adduşi de Alexandru Elie, învĕţurile de rapacitate şi de intrige odióse. Un Domn că Matheiu firesce quŏ nu putea să mulţumească pe quei corrupţi. Seimenii străini, aţiţati de intriganţi, aflarŏ occasiŏ quând Domnul erà pentru sănĕtate la Argeş, şi se scularŏ assupra lui quând se înturnà de acolo. Quând voì a întrà în Tîrgovisce, aflò portele cetăţii închuiate, şi pe mercenarii d' Seimeni strigând: «înapoi! du-te la călugèrie; nu ne trebuie noĕ domnu bètrân». Matheiu se vĕdù nevoit a tractà cu dênşii, a le îmmulţi solda şi a'i astêmpèrà. Inceputul ânsĕ de demoralisare militară se făcù, şi assemenea revolte mai repetindu-se, amărirŏ fórte pe Matheiu şi 'i attacarŏ sănĕtatea şi mai mult. Murì la 8 Apriliu annul 1654.

III.

Constantin Bassarab. — Terminarea Bibliei. — Revolta Seimenilor. —Spatharul Christea.—Restabilirea.—Mihnea III.—Georgiu Ghica.

Prin allegere generale advenì la Domnie Constantin Bassarab fiiul lui Serban I. Aquesta moştenì amiciele şi allianţele unchiului sèu Mathĕiu şi continuò bine-faccerile lui; sub ellu se continuò traducţia Bibliei Biblia în limba română, la quare a lucrat mult boierul Greceanul. Credem quŏ aquesta s'a supranumit astfel pentru sciinţa que avea în limba hellenică.

Mercenarii străini ânsĕ ajunsesserŏ o plagă. Constantin îşi făcù planul a 'i *desfiinţà* prin resturile de dorobanţi pămênteni. Planul se descoperì pentrù quŏ se corrupsesserŏ şi dorobanţii devenind compl mercenarilor. Cu toţii se revoltarŏ şi uccisserŏ un mare numĕr de

www.dacoromanica.ro

boieri, și pusserŏ domnu pe un spătharul Christea. Racoți din Transylvania și George Stephan al Moldovei, amicu al Bassarabilor, venirŏ cu oștiri, băturŏ pe Seimeni și restabilirŏ pe Constantin în domnie.

Carol Gustav regele Suediei declarŏ la 1656 resbel Poloniei, cu dênsul se alliarŏ și domnii Romaniei, Moldaviei și Transylvaniei. Aqueastă alliantă desplăcù Sultanului; și quâte trei domnîi furŏ destituiți. Constantin Bassarab și Stephan IX se refugiarŏ în Transylvania; în locul lor se trimisserŏ dela Pórtă un Mihnea în Românía și Georgiu Ghica în Moldavia.

IV.

Crudimile și vițiurile lui Mihnea. — Georgiu Ghica.— Gr. Ghica.— Stephanuță Lupu. — Apafi. — Dabija. —Grigoriu Ghica. — Duca.

Mihnea III fu fórte hypocrit și crudu. Conspirând assupra Turcilor, accusŏ pe boieri de un assemenea cuget, uccisse o mare parte dintr'ênșii, și le dette famillele și averile în prada sbirilor și mercenarilor sĕi. Se revoltŏ apoi în contra Turcilor, și vrênd a uccide pe Turcii din Tîrgoviște, dette focu aquestei capitale și uccisse și pe Românii dintr'ênsa. Spre a se puté apoi susține, făcù causă commună cu Racoți din Transylvania și cu ênsuși Constantin Bassarab pe quare el îl scossesse din Domniă. Aquest domnu avù tóte vițiurile sceleraților cutedători. Quând Turcii veniă în Țérră spre a'l pedepsì de rebellia sa, mercenarii sĕi, cà toți mercenarii tyrannilor, complotarŏ assupra lui spre a'l dà în mâinile Turcilor. Aflând de aqueasta Mihnea ahià scăpò cu fuga în Transylvania.

Pórta numì în locul lui pe Georgiu Ghica dela Moldavia, și în locul aquestuia pusse pe Stephănuță fiiul lui Vasile Lupu.—Constantin Bassarab venì din Transylvania cu oștire și allungò peste Dunĕre pe Georgiu Ghica la 1660. Sultanul trimisse oștire mare și allungò pe Constantin Bassarab quare din Transylvania se dusse la Casaci. Georgiu Ghica apoi fiind scos, fu numit în locu'i fiiul sĕu Grigoriu Ghica.

Racoți fu bătut de Turci la Clausemburg, și murì de o plagă que luò acolo. Dupò dênsul murì și Mihnea. Apafi fu numit în locul lui Racoți quare suì tributul Transylvaniei către Pórtă la 60 mii galbeni. — In Moldavia la 1662 murind Stephănuță-Lupul, în locu'i se pusse Eustrate Dabija.

La 1670 quând Pórta avù resbel cu Polonia, Grigoriu Ghica fu prepus și destituit, și în locu'i se pusse Duca-vodă que domnisse în Moldavia dupò mórtea lui Dabija. — Duca fu apoi strămutat în Moldavia de unde, dând resbel Casacilor, dominò Ucrania unde pusse un locotenent al sĕu a nume Dorotheu spre a o guvernà cu titlul de Hetman.

V.

Serban Cantacuzen la murii Viennei. — inemicul invins é un óspe. — Sobiecky ajuta Austrienilor. Revolta Ucraniei. — Duca prisonier la Poloni. — Demetriu Cantacuzen.— Constantin Cantimir.— Leopold și Sobiecky vor să imparta Ungaria și Domniatele Danubiene.

Unul dintre boierii refugiati spre a scăpà de crudimile lui Mihnea a fost și Serban II Cantacuzen. Aquesta aflându-se la Constantinopole la annùl 1679 ajunse la thron dupò strămutarea lui Duca la Domnia Moldavici.

La 1683, quând Turcia erà în resbel cu Austria, Serban Cantacuzen fu luat din preună cu 4000 de Români spre a facce campania din

www.dacoromanica.ro

preună cu Turcii, și se distinse la assediul Viennei prin modul quel nuou pînă atunci de a face resbel mai chrestinesce. Inemicul invins, inemicul desarmat fu tractat de dênsul cà un óspe. Aquest mod îi făcù nume bun și la Turci și la Austrieni. La aquest resbel se aflà și Duca al Moldavici. Cara-Mustafà fu bătut de Sobiecky regele Poloniei que venì în ajutorul Austriei, și aquestă disfată o plătì cu ștreangul la Constantinopole quând se returnò.

La returnarea Domnilor români, Duca aflò Ucrania revoltată. Casacii allungasserò pe Dorotheu locotenentul lui, și acum prindênd pe Duca îl dusserò în Polonia, acolo murì avelinat.—In locul lui Duca Pórta pusse pe Demetriu Cantacuzen que mai fussesse acolo Domn. Aquesta domnì pînă la annul 1684, quând Turcii venind în contra Polonilor, și nemulțumiți de dênsul, îl trimisserò la Constantinopole, și pusserò pe Constanțin Cantemir în locul lui.

La annul 1686 Leopold al Austriei alliat împreună cu Sobiecky al Poloniei, se învoirò unul a luà Ungaria și altul domniatele Danubiene. Sobiecky intrò în Moldavia; Cantacuzen venì în ajutorul lui Cantemir și făcurò pe Poloni a lăssà Ieșii que occupasserò și a se înturnà înapoi.

Austrienii luasserò Buda și Beligradul dela Turci. Deslipisserò Transylvania de sub suzeranitatea Turciei și o pussesserò sub protectia Austriei. — Un episcop ungur que se aflà în Vienna, scrià neîncetat Ungurilor: nu vè deslipiți de Turci, quò tot è speranță de a vè liberà de dênșii; vai de Ungaria ânsè de se va închinà Austriei. (1)

Aqueste vorbe prophetice nu furò ascultate. Austrienii intrarò pe la Rușava să ia și România. Cantacuzen scrisse commandantelui Veterani să se întórcă înapoi quò nu va fi bine. Commandantul îl ascultò pentru cuvinte alle Austriei particulare.

Cantacuzen vrea cu tóte aquestea să imite pe quei din Transylvania, să puiă România sub protecția Austriei. Boierii ânsè se oppusserò; boierii Români pricepusserò cà și episcopul Magiar quò sórta Românilor pe lângò Austria va fi tot aqueea cu a Românilor din Transylvania, nu'i așteptà de quât drepturile Țiganilor de nu se vor face catholici, adicò de nu se vor ungarisà.

Idea lui Cantacuzen de a suppune țérra la Nemți nu 'i-a fost de semn bun cà tóte ideile cobe. La annul 1688 Octombriu 19 murì.

VI.

CONSTANTIN BASSARAB III BRANCOVEANUL.

Partitul austriacu in contra conservatorilor. —Constantin Bălăceanul intra cu Nemții in contra lui Brancoveanul. — Pe quând Nemții vor sa ia România, Polonii vor sa ia Moldavia. Românii și Moldavii resista. — Patrioții devin turcophili.

Nu erà ânсò îmmormêntat Șerban Cantacuzen, quând Boierii în adunanță generalè allesserò la Metropolie pe Constantin Bassarab Brâncoveanul, nepot de suror al lui Șerban Cantacuzen. Cum advenì la thron Constantin III, în dată trimisse pe Spătharul Preda Brâncoveanul să ajungă în calle pe quei trimiși de Cantacuzen, a le da ordine să nu intre în nici o relațiò cu cabinetul Viennei. Deputații trimiși de Cantacuzen nu se învoirò toți: Bălăceanul se arătò nemultumit de allegerea Brâncoveanului, și propusse guvernului austriacu a trimitte ostiri să coprindă România.

1) Vegi memorialele principelui Kemeni.

www.dacoromanica.ro

Constantin Bălăceanul intrò cu generalul Haisler şi cu oştiri austriace în ţérră la annul 1689. Tătarii venirò să'i allunge. Nemtii dela Tîrgoviste se trasserò la Câmpul-lung şi de acolo în Transylvania. Oştirile Românici şi Moldaviei atât din téma de a nu vedé ţérrele annexate la Austria, quât şi din nevoica în quare se află quò avea în cóstă armata quea mare a Turciei, furò constrînse de a facce causă commună cu Turcii, şi cu dènşii în preună a trecce în Transylvania, a batte pe Austriaci şi a stabilì acolo de Domn pe Tòkòli din partitul turcophililor. Constantin Brâncoveanul şi Constantin Cantemir, cu oştirile lor şi cu Turcii în preună băturò pe Nemţi fórte şi pe generalissimul lor Haisler îl prinserò. La scirea ânsè quò vine altă armată nuoă şi mai numerósă, Turcii se retrasserò la Vidin şi lăssarò pe Transylvanii patrioţi sau conservatori în sórta lor.

Dominând Austriacii din nuou Transylvania, Sobiecky, regele Poloniei intrò la 1691 în Moldavia qua s'o annexe la regatul sĕu. Fu nevoit ânsè a se retrage din causa fametei.

La annul 1693 murì Constantin Cantemir. Boierii allesserò sau mai bine querurò în locul lui pe filiul aquestuia Demetriu. Aquesta erà dejà uns domn în Moldavia, quând Pórta trimisse pe Constantin filiul fostului domn Duca, ginerele lui Brâncoveanul. Aquesta abià domnì trei anni, şi în locul lui se pusse Antiochu Cantemir, filiul lui Constantin şi fratele lui Demetriu.

VII.

Tractatul dela 1699. — *Incuscrirea Cantemirilor cu Cantacuzenii. Aquestia vor să inchine ţerrele. Brâncoveanul nu se invoiesce.— Liga in contra lui Brâncoveanul. — Lupta de partituri.*

Turcii mai cercarò a batte pe Nemţi şi a le luà din mâini Transylvania, trei expediţiuni făcurò şi furò înfrânţi cu perderi mari. Puterile belligerante venirò la pace. In negoţiaţiunile que se făcea, Austria quérea Transylvania şi Banatul Temişvarului; iar Polonia quérea domniatele danubiene şi mai pe urmă mai lăssò din pretenţiuni dicènd quò se mulţumesce şi numai cu Moldavia; mai pe urmă lăssò şi mai jos: se mulţumì numai pe cetătile Cernăuţii, Suciava, Hotinul şi Soroca. Quând fu a se închicà tractatul, Austria făcù să i se dea tóte quâte quérea, adicò Ungaria, Transylvania şi Temisiana; iar Polonia să remâie cu que mai avusssese adicò cu Cameniţia. Domniatele remasserò cum am dicce tot sub *protecţia* Turciei. Aquest tractat s'a închieiat la 26 Ianuariu 1699.

Antiochu Cantimir însurò pe frate-sĕu Demetriu cu filia fostului Domn Serban Cantacuzen. Din aqueastă alliantă se întêmplò complicaţiuni grave. Cantemirescii cu Cantacozinescii şi detterò mâna spre a închinà ţêrrele la Potentaţii din Europa. Brâncovenescii toţi susţinea quò ţêrrele nu se folosescu cu nimicu daqua va fi să schimbe protecţiunile. De aquì se urdì complot spre a resturnà pe Brâncoveanul. Aquesta, aflând quâte se complotà în contra lui, reuşì a resturnà pe Cantemir, şi a punne în locul lui pe ginere-sĕu Constantin Duca. Aqueasta s'a întêmplat la 1700. Patimele se appriinserò, animositătile crescurò. Duca abià putù a se ţinne vre ò trei anni şi la 1704 în locul lui se pusse Michael Racoviţă quare peste un an fu resturnat de Antiochu Cantemir. Dupò doi anni iar venì la thron Racoviţă la 1707.

www.dacoromanica.ro

VIII.

Catholicii partisani Austriei. Protestanții partisani Turciei. — Carol XII. — Mavrocordat Nicolae în Moldavia.— Tóte pestilențele vin cu furie. — Demetriu Cantemir. — Vêndêtorii țerrei acoperia de vêndêtori pe apparatorii ei. — Calomnia e arma sceleraților. — Generositatea lui Brâncoveanul. — Phanariotismul mai nainte de venirea Phanarioților.— Lui Policală Moldovenii îi dicea Pacala

In Ungaria pe atunci, toți protestanții devenisserŏ liberali și de nevoie turcophili; toți catholicii erà partisani ai Austriei. De aquì se născù o revoluțiŏ în capul quariia se pusse Franc Racoți. In Russia iarŏ Petru I se bătea cu Carol XII regele Suediei. La 27 Ianuariu, 1707 Carol XII perdù bătaica la Pultava, și fugì la Tighina, la Tătari. Carol accusò pe Racoviță la Pórtà quŏ a dat ajutor Rușilor; Pórta îl destituì și pusse în locul lui pe alt Phanariot, pe dragomanul Niculae Mavrocordat. Aquesta își semnalò beilicul prin crudime, cupiditate și urră assupra Romànilor. Tóte pestilențele, cum am mai dis, vin cu furie. Nu domnì ânsè Niculae Mavrocordat de quât un an și în locul jui se pusse Demetriu Cantemir.

Cantemirescii și Cantacozinescii se scie quŏ erà în ascuns în contra Turcilor și vrea să închine țêrrele la Europeni.— Intrasse și pe attunci ideea de principi strâini. — Brâncovenescii erà din conservatori, și ideile lor de patriotism, quel puțin se accordà cu politica Turcilor. Cantimirescii dar complotarŏ să accuse pe Brâncoveanul la Turci quŏ el è în înțellegere cu Austria și Russia. Tactica aqueasta de calomnie este vechie). Scopul calomniatorilor erà să dea pe Brâncoveanul în mâinile Turcilor, și attunci Demetriu Cantemir trecênd în locul lui în Romània, să lasse locul din Moldavia fratelui sĕu Antioch, și attunci să-și puiă în lucrare planul de a închinà țêrrele Russiei. Brâncoveanul le aflò aquestea, și în generositatea sa se determinò a ti numai cu preveghiere de a se appĕrà, nu ânsè și de a descoperì pe inemicii sĕi la Turci. Propaganda, cu tóte aquestea se făcea pentru quŏ în annul viitor se preparà resbel între Turcia și Russia. Brâncovenescii trecea între propagandiști de reacționari, de turcophili; și quei quari voià să închine țêrrele la Muscali aqueia erà liberali, aqueia patrioți, aqueia partit național. Brâncoveanul erà accusat înaintea națiunii cà Mihnea turcitul, și la Turci cà înțelles cu Nemții și cu Muscalii și cà quel mai mare inemicu al Turcilor. Quine erà mai credincioși la *devlet* de quât Cantemirescii și companie? Phanariotismul erà dejà în țêrrà mai nainte de a venì phanarioții. Pe attunci se mai aflà și un phanariot agent al Rusiei în Moldavia, o specie de liberal de pe attunci. Se numià omul Policala, și Moldovenii îi dicea *Pacalla* Aquesta erà declamatorul quel mare; aquesta făcea tóte intrigele.

www.dacoromanica.ro

IX.

Mai bine un Domn făcut gata de quât altul que nu è așà facil de a'l face. — Fiind quŏ Brancoveanul nu voiesce sa vênda țerra, toți vêndĕtorii jurà mórtea lui. — Tractatul lui Cantimir cu Rusia. Limba nuoa: quând Cantimir voiesce a incorporà Moldavia cu Rusia, va sa dica independența. — Proscrierea quellor que nu pricep aqueastà limbă.— Moldovenii nu vor sa pricépa indoita limbă.

Preparându-se reshellul, Cabinetul Russiei credù quŏ mai bine erà să aibă un domnu făcut *gata* în partea sa, de quât să facă altul nuou quare erà mai a nevoie de făcut. Cercò darŏ a avé și pe Brâncoveanul în partea sa dupŏ cum avea pe Cantemir, și se mai încercò a înyol pe Cantemir cu Brâncoveanul. Nici unul nici altul nu putură a se împăcà; quŏci Cantemir nu putea să ierte pe Brâncoveanul pinŏ nu se va vedé el peste ruinele lui în Romănia și pe frate-sĕu în Moldavia; Brâncoveanul iar nu se putea învoì cu Cantemir, pentru quŏ aquea învoire erà tot una cu a închinà țĕrra la Muscali. Impăcarea între aqueste doŭ partite fiind impossibile, toți căusașii de attunci jurarŏ dar mórtea lui Brâncoveanul.

La 13 Aprilin 1711 se făcù un tractat între Petru I și Demetriu Cantemir. In aquel tractat Petru nu mai scóte pe Cantemir din *Autocrat;* în aquel tractat se coprinde pe de o parte Cantemir să rĕmâie domn ereditar al Moldaviei, iar pe de altă parte Moldavia cu domn cu tot să se închine Russiei.—

La 3 Maiu Cantemir dette un manifest prin quare declară Moldavia independentă de Pórtă, și quŏ o unesce cu Russia. (Dișii liberali, din preună cu Policală se bucurarŏ mult. Convocò Cantemir adunarea boierilor pentru 15 Iuniu, și însciințò quŏ quei que nu vor venì la a dunare și nu vor fi de principele felului aquesta de *independința*, vor perde și averile și viața. Liberalii erà fórte expeditivi: pas'să nù fi fost quine-'à de aquelle principe?

Cu tóte aquestea liberalii s'au aflat quam puțini, și Moldovenii numiți *indĕrĕtnici* fórte mulți, și atât de curagioși în quât nu se speriarŏ quând auḑirŏ quŏ li se amenință averile și viața. Quând venì în Moldavia generalul rus Seremetiev, fórte puțini Moldoveni venirŏ a se unì cu armata russă; și quând Petru I intrò în Iași qua să aibă jurămêntul de credință și suppunnere dela Moldoveni promis prin tractat de Cantemir, fórte puțini boieri și preoți venirŏ la un assemenea jurămênt. -- Din Romănia ânsĕ, fiind quŏ Cantacozinescii erà uniți cu Cantemirescii, spătharul Thoma Cantacuzen, trecù într'o nópte cu călĕrimea română la Ruși; lovitura fu îndoită: pe de o parte ei se recommandà la Muscali, și pe de alta pe Brâncoveanul îl compromitea la Turci.

X.

Muscalii și Turcii. — Ecaterina cumpĕră pacea. — Altii facu și altii tragu: Cantemirii și Cantacuzenii fug cu Muscalii și lassà țerrele în resbunarea Turcilor. — N. Mavrocordat. — Accusatia.

In 19 Iuniu Turcii trecurŏ Dunĕrea și la Stellinesci începù bătaiea între Turci și Muscali, quare ținù trei ḑille fărŏ încetare. Rușii erà bătuți de doĕ părți: de o parte de Turci și de alta de fame, pentru lipsa de provisiuni; și cătà a se dà învinși.

Impĕrăteasa Ecaterina alergò în tinda Vizirului și cumpĕrò pacea

www.dacoromanica.ro

cu bani. Cantemir, qua să scape de urgia vingĕtorilor Turci, se ascunse în carreta împĕrătessei.

După suscrierea păcii de Seremetiev, Rușii se retrasserĕ; Thoma Cantacuzen, frații Cantemiri, și cu o mie de Moldoveni și Munteni tre curĕ în Russia, și lăssarĕ Moldavia și Muntenia în resbunarea Turcilor a sufferì consequințele ḑisului lor patriotism. -- Carol XII explicò Sultanului manopercle Rușilor, tăria Turcilor, și nevoiea în quare a junsesserĕ Muscalii: îi demonstrò quŏ pacca accordată din partea Vizirului a fost o trădare: Sultanul abià susemnò pacea în annul viitor în 16 Apriliu 1712.

După fuga lui Cantemir, se trimisse în locu'i Nicolae Mavrocordat, inemicul Românilor în genere și al Brâncoveanului personal. Cantacuzenescii în Bucuresci aflarĕ midlocu prin Mavrocordat d'a denigrà pe Brâncoveanul la Pórtă. Mai aflarĕ și pe Demetriu Racoviță que erà refugiat în Transylvania, și îl pusserĕ să intre în correspondință cu Michael Racoviță que se află în Constantinopole. Adunarĕ apoi semnături dela partisanii și clienții lor, și făcurĕ un act de accusațiŏ în contra Brâncoveanului în ḑece articole, pe quare îl trimisserĕ la Pórtă. Lăssarĕ apoi acolo pe agenții lui Mavrocordat și ai lui Racoviță a terminà fapta.

Brâncoveanul fu accusat cà trădător al Porței, cà vêndĕtor al secretelor ei la cabinetele Austriei, Russiei, Poloniei, și la Republica Veneției. -- Accusatorii își aruncà qualitățile lor assupra lui Brâncoveanul -- și prin sofisme scotea la lumină tóte neadevĕrurile cu assemĕnare de Adevĕr. Tot que erà mai infam ânsĕ, erà quŏ între altele accusà pe Brâncoveanul quŏ trecerea lui Thoma Cantacuzen la Muscali s'a făcut după consiliul și ordinile secrete alle aquestuia.

XI.

Symptomele disgrației.— Cursa.—Vechiul amicu.—Peticul negru.— Mazil!

Brâncoveanul începù a vedé symtome de disgrație; nu credea ânsĕ nici pînŏ acolo pe Români de rĕi, mai vîrtos pe Cantacuzeni que îi erà consângi, nici pe Turci atâta de nedrepți și orbi din systemă pe quât erà de cupiḑi. Credea quŏ Turcii au nesațiu numai de averea iar nu și de viața lui. Scià apoi quŏ în resbellul cu Muscalii, el n'a fost înțelles cu dênșii cà alții. Consciința îl făcea încredĕtor. Urra Muscalilor erà probă de ajuns de innocența lui.

In annul 1714 Brâncoveanul querù voica dela Sultanul să însóre pe fiiul sĕu Radu cu fiia lui Antiochu Cantemir que se află la Constantinopole. Accordându-i-se aqueastă voie, trimisse pe ginerelĕu Aga Manolache din preună cu domnița Bălașa fiia sa qua să adducă dela Constantinopole pe mirésă. Petitorii avurĕ onori la Constantinopole, qua nu cum-và Brâncoveanul să prepuiă quevà și să caute a scăpà. Attunci darŏ Vizirul, qua să nu se priceapă, trimisse un amicu al Brâncoveanului, pe Mustafa-aga la Bucuresci cu ordini să'l ia și să'l adducă la Stambul. Aquesta la 23 Martiu ajunse pe neașteptate în Bucuresci. Brâncoveanul audind, trimisse să'l poftească la Curte. Turcul respunse quŏ è fórte stătut de pe drum. Tótă nóptea ânsĕ Spătharul Stephan Cantacuzen venì și se dusse la aquest Capugi-bași, adunò din tóte părțile bani, îi addusse, și îl îndoctrinò in interesurile și planurile lui. Banii erà fórte eloquenți și convingĕtori pentru Turci.

A doa ḑi la 24 Martiu Turcul venì la curte cu 12 ciohodari ar-

www.dacoromanica.ro

mați pe sub vestmînte. Domnul îi făcù tóte onorile și cà unui trimis al Porței și cà unui vechiu amicu; iar vechiul amicu, dupò ceremonie, de față cu toți boierii, scósse un peticu negru, îl pusse pe umerii Domnului, și cà un om que strigà *iadeș*, strigò și el plin de bucurie: *Mazîl!* — Brâncoveanul cădù jos de perfidia quea mare.

XII.

Arrestarea. — Firmanul. — Boierii au să respundă de Brâncoveanul; negușătorii au să respundă de boieri. — Sigilliul pe averi. — Tocmeala de cu séra. — Stephan Cantacuzen se numesce Domn.

Mustafà-agà, amicul lui Brâcoveanul, disse attunci să viiă toți boierii, le citì firmanul de destituțiò, le spusse la toți pe curat turcesce quò sunt cu toții responsabili pentru Brâncoveanul: chiemò apoi pe commerciânți și le spusse quò sunt responsabili pentru boieri să nu lasse a fugì pe nici unul, încredițându'i pe Allah și pe prophet quò 12 mii de Turci n'aștéptă de quât un semn la Giurgiu să viiă să puiă focu și sabie pe capitală, îndată que va seăpà Brâncoveanul sau vre un boier.

Assicurat acum vechiul amicu al lui Brâncoveanul despre tóte, nu întârdiò a punne sigilliu la thesaurul publicu și pe tótă averea lui Brâncoveanul. Nu venisse ellu de florile mĕrului, acolo erà ochii Turcilor. Dupò aqueasta se dette de scire imbrihorului que venià dupò dênsul cu o gălăgie de Turci qua să intre în Bucuresci.

Tocmeala erà dejà făcută de cu séra. Mustafà agà în fața tutulor Boierilor declarò de beiu pe Stephan Cantacuzen.

XIII.

Quând ducu pe Christu la Cruce, ducu și pe martyri români la Constantinopole. — Dorul și mila liberalilor. — Torturele. — Curagiul martyrului. — Armenii erà misericordiosi p'attunci: d bani cu interes de 30 la suta qua să scape pe vĕduva și pe òorphan. — Stephan Cantacuzeni ntrece pe Armeni în charitate.

In anniversara ducerii lui Christu la Cruce, în Vinerea mare ardicò din Bucuresci vechiul sèu amicu Mustafa-agà pe Brâncoveanul, pe Dómna cu patru filii, patru nurori, cu ginerele sèu Ioan Văcărescul și cu un micu nepotu și îi luò cu sine, cu mare scortă pe drumul Stambulului. Quând la 28 Martiu în dioa de Pasci ajunsserò la Rușciucu tot attunci petitorii nuntași, ginerele și filia lui Brâncoveanul furò arrestați la Constantinopole în urma onorilor que li se făcusserò mai 'nainte.

Drumul erà lung pe attunci, și apoi nu allungà nimeni dupò urmă; carnificii lui Brâncovénul erà sicuri de victima lor. In trei sĕptĕmâni încet încet ajunserò la Constantinopole; și Martyrul din preună cu famillia sa fu aruncat în carcere laquelle Sépte turnuri, la Ediculè.)

Stephan Cantacuzen, domnu acum, n'avù nici o greutate de a adunà semnâture pe petitiuni scrise din cancellaria lui, în quare se plângea *bieții chrestini*. Specia aqueasta de liberali au și durere de bieții chrestini) quò Brâncoveanul 'i-a despuiat și 'i-a stors, și trimisse aqueste plângeri iute iute la Constantinopole. — Póte quò și pentru aqueasta pe Brâncoveanul îl întârdiasserò atâta pe drum: vrea ómenii să îmmóie inima Sultanului pentru bieții chrestini cum să nu mai dea graiă lui Brâncoveanul.

Sultanul se decisse infine să stingă famillia Brâncovenilor, mai vîrtos quând ți se făcù atâta milă de *bieții chrestini*; ânsĕ credênd quò mai au queva averi ascunse, îi mai lăssarò cu viață: pusse pe

www.dacoromanica.ro

serenenissimul tată pe Constantin Brâncoveanul la torture să spuie tot que are. Il mai lăssarŏ, îl mai chinuirŏ, mai aşteptarŏ respunsuri dela Bucuresci, şi infine dupŏ que vĕdurŏ quŏ nu mai are nimicu de quât quelle que sigillasserŏ şi confiscasserŏ, la 26 August 1714, Brâncoveanul fu scos din carcere din preună cu fillii şi ginerele sĕu Văcărescul.

Engel în multe aberaţiuni va să arate quŏ Brâncoveanul a fost un omu fărŏ curagiu. Curagiul aquestui martyr s'a vĕdut la mórte înaintea securii carneficelui.

«Filii mei, disse către ginerele şi filii sei, am perdut tot; să nu ne perdem şi sufletul; sufletul învins înaintea pericolului este un suflet perdut. Credinţă şi curagiu darŏ, şi fiă numele Domnului bine-cuvêntat! Fiă sângele nostru spre spĕlarea pĕcatelor nóstre, iar nu spre pedépsa inemicilor nostri!»

Căţu attunci înaintea ochilor părintelui, întêiu capul ginerleui seu Văcărescul, apoi al filiului sĕu quel mai june Matheiu; apoi al lui Radu, apoi al lui Stephan, apoi al lui Constantin, şi infine fu executat *marele Martyr al României CONSTANTIN BRÂNCOVEANUL*. Quine è tată va puté pricepe durerea şi mărime sufletului aquestui părinte.

Dómna, nurorile micul nepot şi ginerii queilalţi furŏ speriaţi cu mórtea qua să le mai stórcă Turcii bani; se rescumpĕrarŏ cu 50 mii taleri împrumutaţi dela Armeni cu interese de 30 la sută! Cantacuzen Stephan mai trimisse ânsĕ Vizirului 40 mii de taleri qua să nu lasse aqucastă famillie să reiutre în ţĕrră. Fu darŏ exilată la Chiutaia în Asia, şi stette acolo trei anni pînŏ murî Vizirul.

Dar Cantacuzen Stephan? a domnit? a împĕrăţit? a făcut vre un bine ţĕrrei?—Abiă avù timp de a prădă moşiele Brâncovenesci şi a îmbuibă pe Turci cu bani: beilikcì un an şi noĕ luni. La 9 Ianuariu 1716, Cantacuzen fu ardicat cu tătă-seu Constantin şi cu doi filii ai sĕi Radu şi Stephan, şi la 26 Maiu furŏ tăiaţi de aqueiaşi carnefici quari tăiasserŏ şi pe Constantin Brâncoveanul.

EPOCHA A ŞÉPTEA.

BEI ŞI GOSPODARI.

I.

Nicolae Mavrocordat I. — Austria ia Bănatul Craiovei. — Constantin Mavrocordat. — Michael Racoviţa. — Grigoriu Ghica. — Austria da Banatul in apoi — Emancipaţia Românilor. —

Aqueastă epochă fu quea mai fatale pentru Români. De aqui prin numirea lui Nicolae Mavrocordat cu titlul de beiu la 1716 se începe regimul phanariot în România. In Moldavia începusse mai din ainte cu quâţi-va anni quŏci Nicolae Mavrocordat fu strămutat la Bucuresci dela Iasi, iar acolo se numi Michael Racoviţă).

Mavrocordat începu cu aşa furie urra assupra boierilor şi tyranniele salle, în quât aquestia se săturarŏ fórte de timpuriu de principii străini

www.dacoromanica.ro

După resbellul que se făcù între Austria şi Turcia, la 21 Iuliu 1718, în tractatul de pace dela Pasarovici i se dette Austriei Banatul Temeşvarului şi al Craiovei cum şi o parte din Serbia. Turcia erà îndatorată prin tractate să conserve integritatea territoriului Românici şi Moldaviei. Incepù acum a dà queea que nu erà al ei.

Nicolae Mavrocordat fussesse arrestat de Nemţi în aquel resbel şi dus la Sibiiu; la 1719 i se dette drumul şi venì din nuou în România spre a'şi exercità tyranniele. Uccisse mulţi boieri şi le confiscò averile; pusse pe preoţi la bir; dette voie Turcilor a se aşedà cu proprietăţi în ţérrà; desfiinţò tot restul de ostire română. In crudimile salle exilò pe Metropolitul Anthim, şi quând trecea Dunérea pusse de'l înnecò. Belikci cà un Paşă din quei mai neomenoşi pînò la 1730, şi murì pe thron lăssându-se cà un model de beiu phanariot următorilor sèi.

După aqueastă pestilenţă politică şi soçiale a Românici, luò beilicul aquestei ţérre filiul sèu Constantin Mavrocordat. Aquesta după patru anni fu resturnat de Michael Racoviţă, şi dette apoi pe la Turci tótă averea adunată prin rapacitatea tatălui sèu qua să restórne pe Racoviţă. In al doilea, beilik, cum venì, pusse imposite mari pe ţérrà şi le dette în arendă qua să scóţă banii que didesse la Turci — La 1733 fu strămutat în Moldavia şi în locul lui venì Grigoriu Ghica. Mavrocordat stórse şi Moldavia pînò la 1725. Attunci luându'i locul Grigoriu Ghica, se dusse la Constantinopole şi cumpĕrò formal Beilîkul Munteniei pe un million, afarò de quâte mai dette pe sub mână pe la Paşi. De attunci se făcù cà un drept al Porţei qua la fiă-quare investitură de Beiu să se verse în *hasnà* o sumă fixată.

Se deschisse într'aquestea al treilea resbel între Russia şi Turcia. Austria se pusse la mijlocu să facă pace cu condiţiò de a se dà Russiei părţile dela Marea Neagră, iar Austriei nu mai mult de quât Domniatele Danubiene. Turciei nu'i plăcù nici o assemenea pace, nici o assemenea intervenire. Austria attunci se făcù focu şi deschisse şi ea resbel; şi fiind-quò perdù tóte bătăile, se mulţumì a încheia pace şi a restitui bucuros Românici Bănatul Craiovei. Aquest tractat de pace se făcù la Sigidin la annul 1739, şi se trasserò şi Rusii *din* Moldavia renunţând şi ei la părţile dela Marea Négră.

Mavrocordat Constantin se pusse attunci pe reforme, pentru quò reformele adducu de multe ori şi mai tot d'auna bani: înnalţă impositele, mărescu veniturile Statului, quare din Vistierie n'au să facă de quât numai un pas pînò în casetta beiului sau agospodarului.

Intre reformele que îşi propusse beiul, fu si reforma de a *desromâni pe romàni*, adicò de a emancipà pe sàteni de servitutea în quare îi suppusse Michaiu Bravul. Aqueastă reformă adducea mare venit beiului, quòci aquei servi, devenind contribuabili sau birnici, birul de aqui înainte erà să'l ia beiul, şi cu quât unul se înavuţià, cu atâta boierii scăpĕtà. Sub masca chrestinătăţii Mavrocordat promisse aqueastă prefaccere, Mavrocordat întrecea la crestinătate pe călugĕrii din Phanar que ne luà monastirile. Iar boierii Români, quând erà vorba de chrestinătate, tot d'auna au sciut sacrificà nu numai veniturì ci şi dominiuri întrege spre a dotà Monastiri şi alte aşedĕminte de bine-facceri. Liberarò dar boierii în unanimitate pe fraţii lor de aqueeaşi natiò şi religiò.

Satrapl Constantin Mavrocordat pinò la 1741 quând fu strămutat

www.dacoromanica.ro

la Iași ; iar în Bucuresci fu trimis Michael Racoviță. Reformele din țérra Română le dusse Mavrocordat și în Moldavia, pentru quŏ și acolo reformele scotea la bani.

II

Michael Racoviță — Constantin Mavrocordat — Aquestia se tot mută quând la Bucuresci și quând la Ieși. — Grigoriu Ghica — Constantin Racoviță—Mavrocordat cà un strigoiu in al séselea beilik.

Racoviță Michael erà și el phanariot și avea de typ pe Mavrocordații quari croisserŏ drumul. Qua să facă și el la bani, începú a stórce, pentru quŏ Mavrocordații despuiasserŏ de tot. Locuitorii fugirŏ peste Dunĕre la Turci de multa împilare. Satrapi ânsĕ Racoviță numai pînŏ la 1744 și în locu'i venì iar Constantin Mavrocordat. Țérra acum avea locuitori pré puțini; qua să scótă dar dela quei puțini quât ar fi putut scótte dela quei mulți, aflŏ cu calle, iar dupŏ nisce reforme nuoĕ, să îndoiască și să întreiască impositele. Mai beilicci așa îndoind și întreind birurile pînŏ la 1748, și iar fu trimis în Moldavia. Dupŏ principul phanarioților aqueste mutări sau preâmblări erà o specie bunióră de unire a Domniatelor luate de beilik. Quând se dusse de astă dată iar la Ieși, în locul lui venì iar Grigoriu Ghica.

Quând Mavrocordat Constantin mai venì în Moldavia emancipŏ și acolo pe *Români*, tot cu cugetul cu quare îi emancipasse și în Muntenia. Noi ânsĕ n'avem să le cercetăm cugetul; quŏci de multe ori inemicii cugetând să ne facă rĕu, ne facu quel mal mare bine. A vrut Dumneḑeu cu Românii și au venit și phanarioții cu reforme. De astă dată ânsĕ Constantin Mavrocordat nu pré avu parte, quŏci abià făcù aqueastă refomă, și quând erà să se folosească dintr'ènsa, Constantin Racoviță fiiul lui Michael dette la bani la Constantinopole și'l scósse din *huzmet*.

Grigoriu Ghica în România stette pînŏ la1752, quând și murì; și în locu'i venì dela Ieși Constantin Racoviță. Așà se preâmblà pe attuunci beii. Stórse și aquesta țérra pe quât putea stórce un beiu phanariot și mai vîrtos un beiu nuou. Oamenii firesce quŏ țipà, și Pórta atâta așteptà qua să facă la mutări și la fiă-quare mutare să ia millióne. In locul lui Constantin Racoviță strămutatul venì iar Constantin Mavrocordat, la 1756; și de astă dată ḑicea quă a venit fórte săracu pentru quŏ îi luasserŏ Turcii banii, și intrasse și în mari datorii. Qua să respundă dar banii împrumutați și qua să pótă mai adunà și pentru sine, suì birul pînŏ la 60 lei de famillie (și aquei 60 lei pe attunci făcea mai mult de 20 galbeni). La annul 1758 fu scos iarŏ și arruncat în quelle șépte turnuri, unde își rescumpĕrŏ viața cu 300 de pungi de bani. Se împrumutŏ ânsŏ la Meteline cu 1000 de pungi de bani și iar cumpĕrŏ beilikul mai promițênd Vizirului 150 de pungi tot de bani; eși din carcere ca din mormênt și iar mai venì a șésea oară cà un strigoiu în Bucuresci la annul 1761. Creditorii îl urmarŏ acum, și qua să'și scóță banii îndoit și întreit, querurŏ să le dea dregĕtoriele țerrei pe mână. De astă dată mai beilikcì pînŏ la annul 1763, și dupŏ destituire se dusse la Constantinopole în disponibilitatea *Devletului*.

www.dacoromanica.ro

III.

Matheiu Ghica.— Constantin Cehan.—Scarlat Ghica.—Ioan Calimache. — Stephan Racovită. — Alexandru Ghica. — Grigoriu Ghica.— Grigoriu Calimache. — Constantin Mavrocordat.

Mai beilikcirŏ prin intervaluri pînŏ la 1770

In România:

Matheiu Ghica la 1752.—Constantin Cehan la 1753—Scarlat Ghica la 1758.—Stephan Racoviță la 1764. — Alexandru Ghica la 1766.— Grigoriu III Ghica dela 1768 pînŏ la 1770.

Iar în Moldavia:

Ioan Theodor Calimache, român din Calimănesci; lipit ânsĕ pe lângŏ Nicolae Mavrocordat și phanariotisat, ajunse și el beiu, schimbându'și numele din Calimănescul în Calimache. Aquesta împilò dela 1758 pînŏ la 1761.—Dupŏ aquesta venì fiĭul sĕu Grigoriu Calimache și împilò pînŏ la 1767.

Venì apoi Grig. Alexandru Ghica și împilò pînŏ la 1767.

Venì apoi iar Grigoriu Calimache și împilò pînŏ la 1768.

Mai venì apoi de a patra óră Constantin Mavrocordat que satrapisse în Muntenia de șése ori, și mai satrapì acum pînŏ la 1770, Quând, deschidênduse al patrulea resbel cu Russia, fu prins de Muscali la Gallați, și căděnd la pat de o plagă la picior, murì.

IV.

Resbellul Ecaterinei.—Manole Roset și Prĕscoveanul. — Grigoriu III Ghica.— Qua să appere Galliția de Tătari Austria occupă Bucovina — Grigoriu Ghica perde capul pentru quŏ protesta.— Nicolae Caragia. — Michael Sutu. — N. Mavrogene. — Alexandru Mavrocordat.

In resbellul que deschisse impĕrătésa Ecaterina cu Turcia la annul 1770, pacea se închieò la 1774 la Kiuciuk,-kainargì, îndatorindu-se Russia a da înapoi Domniatele que le occupase deja. Se dicea în aquel tractat quŏ s'au restituit Românici drepturile salle, și Boieri adunându-se pentru allegere de domnu, se formarŏ doĕ partituri; la unii que se dicea mai celebii sau cum am mai dicce progresisti, le remăssesse inima pe un Phanariot a nume Manole Ruset, que fussesse numit domnu și n'appucasse să domnească; alții pe quari celebii îi numià români prosti și ruginiți, voià un Român, pe Stephan Prescoveanul din Craiova. Pórta ânsĕ dupŏ învĕțul sĕu, nu se uitò nici la unii nici la alții și trimisse d'a dreptul pe Alexandru Hypsylante în România și pe Grigoriu III Ghica în Moldavia.

Aquestia, sau pentru quŏ stăpânii lor Turcii se mai sbucinasserŏ quând de Muscali quând de Nemți și li se mai înfrânsesse cerbicea, sau pentru quŏ ei erà ómeni mai de omenie, guvernarŏ țĕrrele mai cu blândețe, restabilind schólele din timpul domnilor pămênteni, și regulând administrația și judecătorile.

Pe attunci Russia, Austria și Prussia în învoire occuparŏ și împărțirŏ Polonia; iar quând la 1774 eșirŏ ostirile rusesci din Moldavia, Austria trimisse și occupò pe da 'ntregul Bucovina que o ține pînŏ astădi sub cuvênt quŏ daqua din Polonia 'i-a căděut în parte Galliția, Bucovina apoi îi este fórte necessariă qua să appere de acolo pe biata Galliție de Tătari. Iar în quât pentru Pórtă quare se îndatorasse a ținne întrege hotarele Moldaviei, se determinò mai bine să ia bani pe Buco-

www.dacoromanica.ro

vîna și să tacă. Tîrgul și vêndarea aqueasta se făcù la 25 Februariu 1777.

Grigoriu III Ghica protestò că și un Român în contra aquestui act attentatoriu la drepturile Moldaviei; aquest protest ânsò îl costò Domnia și viața. Pórta trimisse ianiceri și 'l uccisserò la Ieși; iar capul i 'l trimisserò la Constantinopole qua să se încredințede acolo quò s'a împlinit pe de plin ordinile. Ghicii dela aquest domnitor nu mai furò numĕrați între Phanarioți. Pămêntenia, o au prin sângele străbunului lor.

Se trimisse apoi la Bucuresci Niculae Caragià, și aquesta beilikcì numai un-an; și dupò dênsul se trimisse Michael Sutu, și beilikcì pînò la 1786, quând în locu'i se trimisse Niculae Mavrogene.

—

In Moldavia, dupò uccciderea lui Grigoriu Ghica, se trimisse Constantin Moruz la 1777; phanariotisò și el țĕrra vre o patru anni fărò în semnătate și în locul lui se trimisse Alexandru Mavrocordat. In dillele aquestui beiu se așĕdarò agenți consulari în Bucuresci și Ieși din partea Austriei și Russiei.

La 1785 se trimisse alt beiu, numit tot Alexandru Mavrocordat supranumit Ficara.

—

In annul 1785 se tăiarò și în Transylvania Hora și Cloșca capii Revoluțiunii Românilor.

V.

Mavrogene.—Al cincilea resbel.—Ienache Văcărescul. — —Pacea. —Michael Sutu. — Alex. Moruz.— Hangiarliul. — Constantin Hypsylante.

Nicolae Mavrogene se trimisse beiu în Muntenia la 1786. Ellu fu un omu original și stravagant: quând tyran quând bufon, quând drept quând assupritor, quând religios pînò la bigoterie quând theompect (batjocoritor de divinitate. Omul aquesta qua să 'și bată jocu de institutiunile țĕrrei, boierì într'o di și pe callul sĕu que se numià Talambașa și 'l revestì cu rangul de clucer mare.

Quând la 1787 se deschisse al cincilea resbel între Turcia și Russia și Turcii intrarò în țĕrrà, Mavrogene attunci speriò cu mórtea mulți boieri; și pe quei mai patrioți se mulțămì numai a'i exilà. Intre aquestia fu și Ion sau Ienache Văcărescul, primul compunètor de grammatică română, și poet.

Se unì și Austria la aquest resbel. Attunci venirò vre o 30 de mii de Turci în Bucuresci, pe lùngò quari Mavrogene mai adăogènd volontarii Arnăuți, Sèrbi și Bulgari, formò o armată de 100 mii peste quare fu numit el mareșal sau Serasker. Pe quând Muscalii învingea pe Turci, în Moldavia, Mavrogene batea pe Nemți de'i stingea la Sinaea și la Cozia. Servì el cu mare credință Turciei, și pînò a nu se încheia pacea, fiind quò murì Vizirul protectorul lui, și fiind quò Mavrogene se oppunea la pacce rușinósă pentru Turcia, quând aqueasta crà victorióșă, nuoul Vizir que crà cumpèrat de Austria pusse și'i tăiò capul pe quând crà peste Dunĕre apprópe de Sistov. Mavrogene pînò a nu murì strigò: «quine và mai servì cu credință Turciei cà mine să pată».

Pacea se încheiò cu Austria la Sistov la 4 August 1791; iar cu Russia tot în annul aquella la 29 Decembriu, quând Russia își întinse hotarele pînò la Dunastru.

In Muntenia se trimisse beiu Michael Sutu, și în Moldavia Ale-

www.dacoromanica.ro

xandru Moruz. Dupŏ un an apoi trecù Suţu în Moldavia, iar în Muntenia îi luò locul Moruz.

La annul 1797 se destituirŏ beii, şi în Muntenia fu trimis Constantin Hangiarlîul, iar în Moldavia Constantin Hypsylante. Lui Hangiarlîul dupŏ un beilik de doi anni, Pórta trimisse şi-i tăiò capul la Bucureşci în curtea domnească.

Venì apoi la annul 1799 iar Alexandru Moruz şi stette pînŏ la 1801, quând în locu'i se numì în al treilea beilîk Michael Suţu.

III

Pasvantoglu -- Michael Sutul -- Sparqerea capitalei -- Melamos şi Craii de curtea-vechie -- Înălţimile crăiesci sburarŏ de pe furci drept la nemurire -- Unirea Beilicurilor -- Constantin Hypsylante -- Generalul Sebastiani -- Turcii quând nu putea uccide pe fiiiu, uccidea pe tatăl — Al şéselea resbèl.

Ancŏ de mai nainte din dillele lui Hangiarlîul se sculasse un aian dela Vidin, a nume Pasvantoglu, allungò pe Paşa de acolo, se revoltò în contra Porţei, şi commisse mari nelegiuiri atât dincolo quât şi dinquoaci de Dunăre. Michael Suţu abià ajunse în Ţérră, şi Bucurescii se sparserŏ de frica ómenilor lui Pasvantoglu que devastasserŏ Oltenia, şi mai vîrtos de frica Turcilor imperiali şi unor volintiri Arnăuţi şi Bulgari que venisserŏ în contra Pasvantlîilor. Aquestia querêndu'şi lefele pe atâtea luni şi vistieria fiind desecată, se scularŏ assupra Beiului şi Boierilor ; şi quând fugirŏ şi aquestia în Braşov, toţi ómenii fărŏ căpĕtĕiu se scularŏ, îşi allesserŏ un căpitan dintre dênşii a nume Melamos; violarŏ palatul, îi pusserŏ cuca beiului pe cap, luarŏ stindardele şi tuiurile curţii, appucarŏ stradele în ţipete, sparserŏ case, magazine şi mai vîrtos pivniţe, strigarŏ şi ei un fel de: să trâiască libertatea şi egalitatea! se numirŏ *crai de curtea vechie*. Aquestia qua să trécă şi ei la nemurire se prepararŏ a dà focu Bucurescilor, quând Beşleaga que se allà cu quâţi-va Turci la Cotrăceni venì şi restabilì ordinea. Înălţimile crăiesci furŏ avêntate la nemurire de pe înălţimea furcilor adicŏ Melamos şi consorţii furŏ spênduraţi dupŏ tóte formele quelle mai expeditive.

Venind apoi mai mulţi Turci imperiali dela Rusciucu, Alexandru Suţu que se allà la Ieşi fu numit de Pórtă beiu peste ambele Domniate que ajunsesserŏ beilîkuri. Dupò trei luni beiul fu destituit, şi în locu'i se numirŏ în Bucuresci Constantin Hypsylante, iar la Ieşi Alex. Moruz, annul 1802.

Beilikul lui Constantin Hypsylante se semnalò cu cutremurul quel mare dela 14 Octombriu, cu incendiul quel mare, şi cu formarea unei oştire de vre o 4000 de adunături. Ellu se înţellesse în secret cu Cara-George que se luptà în Serbia pentru libertăţile ei; cum şi cu cabinetul Russiei. Attunci trecênd prin Bucuresci generalul Sebastiani ambassadorul lui Napoleon I lûngŏ Pórta ottomană, voì a tragge pe Hypsylante în politica napoleoniană, şi ne putênd reuşi, îl denunţiò la Pórtă. Hypsylante auçind quŏ i s'a decretat destituţia şi mórtea, fugì în Braşov şi de acolo la Petreburg. Turcii din causa fiiului Constantin, arestarŏ pe tatăl sĕu Alexandru Hypsylante que se allà în Constantinopole şi'i tăiarŏ capul.

www.dacoromanica.ro

Pórta numì apoi în locul lui Hypsylante iar pe Alex. Suțu. Constantin Hypsylante ânsè intrasse gospodar dejà cu Russii în Moldavia. Acum Russii vreau să fiă mai expeditivi și querurò să puiă Dunèrea hotar între Turcia și Russia: Turcii nu voirò și începù al șèsele resbel quare ținù dela 1806 pînò la 1812.

Quând la 1812 Russia fu nevoită a facce pace din causa lui Napoleon I, în locu de a perde din aqueastă pace și Crimeea, fu atât de îndemânatică, în quât luò și Bassarabia. Aqueasta costò viața fraților Moruzi din quari Demetriu fusse unul din Murahazi (imputerniciți spre a încheià tractatul: Turcii îi tăiarò.

IV.

Ioan Caragea.— Scarlat Calimache.— Alex Suțu.—Michael Suțu.— Revoluția din 1821. — Tudor Vladimirescu și Alexandru Hypsylante. — Zavergii. — Turcii.-Din sângele lui Tudor resăr domnii pământeni.

Dupò încheierea păcii și retragerea Russilor, furò numiți bei, în Românìa Ioan Caragia, și în Moldavia Scarlat Calimache. Caragia stette cà un satrap pînò la 1818. In timpul lui din dreptul de autonomie s'a elaborat și s'a publicat un codice de legi, fărò a fi suppus la controlul nici al Turciei nici al Russiei. Caragià presimțind quò are să'i viă destituirea dinpreună și cu perderea capului, fugi la Brașov, și de acolo trecù la Italia cu tóte averile que storsesse din țèrră.

In urma lui, Boierii făcurò querere la Pórtă spre a'și allege ei domnu dupò vechile drepturi. Pórta ânsè le trimisse iar un beiu pe Alexandru Suțu; iar în Moldavia pe Michael Suțu în locul lui Calimache.

Eteriele greco-slave se întinsesserò în dillele lui Alex. Suțu între Greci și Slavi peste Dunère, și își făcusserò mulți partisani și între boierii quei mai juni ai Românìei. Popolii Chrestini din Turcia n'așteptà de quât semnalul spre a se sculà în revoluțiò. Michael Suțu al Moldaviei intrò și ellu în conspirațiò. Alex. Suțu al Românìei nu voì; și de aqueasta se întèmplò de și murì în 29 Decembr. 1820. Attunci în annul 1821 Alexandru Hypsylante general rus, trecù din Russia în Moldavia și din preună cu Michael Suțu ardicarò stindardul revoluțiunii la Iași; începurò a adunà volintiri arnăuți, bulgari, sîrbi și greci. Predominând între aquestia elementul slav, detterò nume aquestei mișcări *„Za-vera“* adicò pentru lege, și aquesti revoluționari se numirò zavergii. Pînò a uccide și prădà pe Turci, începurò a uccide și a prădà pe Moldoveni. In Bucuresci se formarò mai multe capitănate, al lui Iorgache, al lui Sava, și alții. Peste Olt se sculò Slugerul Tudor Vladimirescul, și adunò peste 16 mii de panduri Români, spre a facce causă comnună cu chrestinii toți; avù sub sine și doò căpitanate de străini bulgari și arnăuți, unul sub Macedonski și altul subt Hagi-Prodan.

Quând aqueastă ostire de Pandari ajunse în Bucuresci și se aședò la Cotrăceni, în Metropolie și airea în pregiur, Hypsylante venì din Moldavia și se aședò la Colintina cu o adunătură de vre o 300 inși, pe lùngò quari se unirò și ai lui càpitan Iorgache și alții. Hypsylan-

www.dacoromanica.ro

te voià a i se suppune și Tudor cu quei 16 mii ai sei, și a'l recunósce de domnu al Românici. Tudor îi respunse quŏ Românii s'au scuat spre a se liberà de jugul Phanarioților și a dà ajutor Chrestinilor; far nu spre a'și schimbà stăpânul, și a se uità cu nepŏsare la Zavergii cum pradă țérra. Din aqueasta, se urmò neînțellegere. Pinŏ intrarŏ Turcii în țérra. Attunci Ilypsylante se trasse la Tîngoviste; și Tudor que se afiă la Golesci, fu trădat de căpitanul sĕu Makedonski și dat în mâinile Hypsylantescului Căpian Iordake. Aquesta îl trimisse captiv la Tîrgoviste și Hypsylante îl uccisse.

Zavergii furŏ bătuți de Turci, și din sângele heroului Românici resărirŏ iar domni pământeni, de și cu numele de bei. Dupŏ risipirea Zavergiilor Pórta querù din fiă-quare domniat a trimitte la Constantinopole quâte cinci sau șépte candidați de Domni. Din Boieril que furŏ trimiși, Banul Grigoriu Ghica fu numit beiu în România și Ioan Sturdza în Moldavia.

Terminăm aqueastă răpede scriere prin a arătà rolul principal al Românilor de mai mult de 17 secoli.

Quâți din Romani dupŏ formarea imperiului roman subt August mai remăssesserŏ republicani, quei mai mulți au cătat a îmbrăcișà Christianismul que le perfecționà doctrinele liberali și egalitare și quare le addusse nuoĕ persecuțiuni.

Romanii venirŏ în Dacia quei mai mulți chrestinați, și pe quând Roma imperiale persecutà pe chrestini, aquestia alergà quei mai mulți în Dacia, în timp de 200 de anni. Sub Constantin quel mare, Românii din Dacia trimisserŏ la synodul dela Niceea patru episcopi, și Gothii que furŏ chrestinați de Români alți doi.

Românii din Dacia au chrestinat pe Gothi, pe Bulgari, pe Sîrbi, pe Croați, pe Bohemi, pe Ruși și pe Unguri.

Dupŏ Schismă, Românii cu Bulgarii ajutarŏ pe Greci a mântuì Byzanțiul de imperatori latini, Românii cu Bulgarii și Serbii appărarŏ orthodoxia în contra Papismului armat la Resărit prin Cruciați și la Appus prin Unguri. Românii susținurŏ orthodoxia nu numai cu brațele și cu sângele, ci și cu averile, fondând mŏnastiri și lăssĕndu'și copii și descindenții săraci. Românii detterŏ asyl Grecilor dela luarea Constantinopolii de Turci. In România se ardicò primul stindard al Libertății Grecilor. Românii se pusserŏ de model spre generarea popolilor vecini din Oriente. Eatŏ rolul sau missiunea Românilor: Din Republicani devenirŏ Chrestini, și Crestinarŏ atâtea Națiuni; conservarŏ christianismul primitiv adicò orthodoxia, o appărarŏ și o susțiourŏ. A fi orthodoxi cu toții va să dicĕ a fi tari prin unire între sine și cu popolii împilați din Orient. Quei quari voiescu să'i desbine prin uniația cu Papa, nu facu de quât a semênà discordia, și a prepară ruina prin desbinare. Românii și au împlinit missia în 17 secoli, si daqua este o provedință, viitorul lor va fi demn de înaltul lor apostolat que'l au împlinit atât îndelung, și cu atâtea sacrificii.

www.dacoromanica.ro

TABLA DE MATERIE.

PERIODUL ANTÊIU.

DACIA.

pag.

EPOCHA ANTÊIA. Zamolxe — Dacii 3
Brenu — Gallii 7
EPOCHA A DOA. Romanii și Dacii 8
Ulpiu Traian — Decebal 15
Dacia provintiă romană 22
Limba rustică latină — limba Dacilor 23
EPOCHA A TRFIA. Adrian gelosia lui 29
Marcu Aurcliu 31
Nigru și Albin — Sever 34
Caracala — cetatea Caracal — Severininopole sau Turnul Severinului 35
Chrestinii incepu a fi appĕrați 37
EPOCHA A PATRA. Aurclian, Dacia nuoă 39
Constantin — Roma nuoă. Patru Episcopi ai Daciei . 42
Episcopul Theotimu 43
Attila 44
Imperiul Appusului cade 55

PERIODUL AL DOILEA.

DACIA MIXTA.

EPOCHA A CINCIA. Românii și Imperiul Byzantin 47
Mahomet óspe la Heracliu 49
Bulgarii — Românii carestincală pe Bulgari . . . 50
Schisma Appusenilor 53
Românii autonomi cu Ducii lor 53
Regatul federativ Românо-Bulgar — Tendința Românilor de a luà dinpreună cu Bulgarii Constantinope și de a restabilì imperiul roman 55
Românii christianisă pe Unguri — Regatul federativ al Ungro-Valahilor — Stephan primul rege al Ungro-Valachiei 56
Bănatul Severinului cu Negri Bassarabi 58
Frații Petru și Asen 61
Ioan se pr clamă Imperatorul Românilor 64
Ioan se recunoasce rege al Românilor și Bulgarilor, ajută pe Rè ăriteni, bate pe Latini. Unirea lui cu Banul Severinului. Fondarea Craiovei 66
Insemnare preparatórie 68
Tătarii 72
Bula IV. — Cavalerii Ioanniți.—Persecuția Românilor ca orthodoxi 73
Românii constrînși din tóte părtile se decidu a forma doŭ mari ducate nuoe române 75

www.dacoromanica.ro

PERIODUL AL TREILEA.

ROMANIA PURA

EPOCHA ÂNTÊIA 69
Radu I Negru Bassarab 83
Michaiu I. Negru Bassarab 85
Dan I. Negru Bassarab 86
Stephan I. Mai-lat Negru Bassarab 88
Ioan I. Negru Bassarab 89
Primii Domni ai Moldaviei 92
Alexandru I. Negru Bassarab 92
Vladislav I. Negru Bassarab 93
Insemnare despre Moldavia 94
Niculae I. Negru Bassarab 96
Radu II. Negru Bassarab 97
Fiii lui Radu II. Dan și Mircea— Insemnare. 98
EPOCHA A DOA. Turcii 99
Mircea I — Amurat — Miloș — Vitejescul — Baiazet . . 101
Ștephan II al Moldaviei — Roman — Petru III Iuga— Alexandru quel bun — Insemnare 106
Alexandru I al Moldaviei 108
Fiii lui Mircea I și fiii lui Alexandru I 112
Uniația în Moldavia 115
Vlad III Dracu și Ioan Corvinu 171
Dan IV capul scólei Dănismului sau Ciocoismului . . 122
Vlad IV 125
EPOCHA A TREIA. Vendicta, Vlad V Tepeș 123
Quine è Matheas Regele Ungariei? 229
Ștephan V al Moldaviei quel mare 141
Radu IV quel frumos cade, Vlad V se realiă 134
EPOCHA A PATRA. Domni și Bei, Radu quel mare . . . 141
Bogdan III 144
Négu I Bassarab 145
Meemet beiu și Radu dela Affumați 147
Stephan VI al Moldaviei 148
Petru Rareș 150
Bei Munteni 155
Bei Moldoveni 157
EPOCHA A CINCIA — Michaiu Bravul 161
Victoriele lui Machaiu 162
Un domnu Țigan în Moldavia. Pretențiunile lui Sigismund Bathory. Bătaiea dela Călugăreni 163
Turcii înnecați în Dunăre 165
Vindicta lui Michaiu 167
Cardinalul Andreiu Bathory 168
Moldovenii proclamă pe Michaiu Domnu al Moldaviei Michaiu Domnu al Românici, Moldaviei și Transylvaniei . 171
INSEMNARE—Causele declinarii 172
Michaiu trece la Rodolf 175
Complot—Uciderea lui Michaiu 176
EPOCHA A ȘÉSE — Simeon Movilă— Radu Șerban Bassarab . 179
Matheiu Bassarab 279

www.dacoromanica.ro

Ganstantin Bassarab. — Phanarioții 180
Serban, Constacozèn 181
Constantin III Bassarab Brâncoveanul 181
Cantimirii și Cantacuzenii 182
Muscalii și Turcii — Primul resbel 185
Arestarea, martyriul Brâncovenilor 186
Stephan Cantacuzen 187
EPOCHA A ȘÉPTEA Bei și Gospodari — Începerea regimului Phănariot — Mavrocordații 188
Michael Racoviță George Ghica—Constantin Racoviță . 189
Matheiu Ghica — Cehan— Scarlat Ghica — A. Ghica — Grigoriu Calimache. — Mórtea lui C. Mavrocordat . . 190
Resbellul Ecaterinei — Russia occupă Bucovina . . 190
Mavrogene 191
Pasvantoglu — Michael Sutu — C. Hypsylante — Unirea Beilicurilor — Muscalii dela 1806. — I. Caragea. Alex Sutu. Zavera lui Hypsylante — Tudor Vladimirescul . . 201

www.dacoromanica.ro

INSEMNARE

Sommarul dela fiă-quare capitol va putea servi nu numai scolarilor spre ţinerea de minte, ci şi însuşi professorilor atât la prelecţiö quât şi la cercetarea que va facce elevilor sei.

www.dacoromanica.ro